

Kallion gentrifikaatio

– asuinalueen kehitys ravintolapalveluiden näkökulmasta tarkasteltuna

Julia Mimosa Jussilainen
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Yhteiskuntapolitiikka
Maisterintutkielma
Marraskuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Sosiaalitieteiden maisteriohjelma	
Tekijä – Författare – Author Julia Mimosa Jussilainen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Kallion gentrifikaatio -asuinalueen kehitys ravintolapalveluiden näkökulmasta tarkasteltuna			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Yhteiskuntapolitiikka			
Työn laji – Arbetets art – Level Maisterintutkielma		Aika – Datum – Month and year marraskuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 95
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Maisterintutkielmassa tarkastellaan Helsingin Kallion asuinalueen kehitystä ravintolapalveluiden näkökulmasta. Kallion kaupunginosa sijaitsee Helsingin itäisessä kantakaupungissa. Asuinalueella on ollut varsin värikäs historia ja ominaispiirteensä, jonka 1900-luvun alkupuoliskon kehityskulkua Heikki Waris avaa perusteellisesti teoksessaan <i>Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkänsillan pohjoispuolelle I-II</i> (1932 & 1934). 1900-luvun alussa Kallio leimaantui vahvasti työväenluokan asuinalueeksi pienine, ahtaine asuntoineen.</p> <p>Suomessa gentrifikaatiotutkimuksen pioneerina voidaan pitää Pasi Mäenpää, jonka teos <i>Kallion kaupunginosan keskiluokkaistuminen 1980-luvulla. Työläisyhteiskunnan tuho?</i> julkaisiin vuonna 1991. Mäenpään mukaan jo 1980-luvulla Kalliossa oli nähtävissä keskiluokkaistumista, joka alkoi murentaa Kallion imagoa työväenluokan asuinalueena. Tästä huolimatta alueen villi maine ja rosoinen elämänmeno olivat vahvasti voimissaan vielä 1990- ja 2000-luvulla. Vasta 2010-luvulla asuinalueen muutos keskiluokkaisempaan suuntaan on ollut kuuma puheenaihe ja sen seuraukset havaittavissa myös asuntojen hintakehityksessä.</p> <p>Sharon Zukin (1995) on lähestynyt gentrifikaatiota (karkeasti suomennettuna alueen keskiluokkaistumista) kulttuurisen kulutuksen lisääntymisen näkökulmasta. Hänen mukaansa materiaalisesta kulutuksesta ja sen ihannoinnista on siirrytty kohti elämyskulttuuria ja ”symbolista taloutta”, joka näkyy ravintoloiden, museoiden ja ylipäättensä kulttuurin arvostuksen ja käytön nousuna.</p> <p>Mäenpää (2005) on tutkinut kulutuskulttuurin ja julkisen tilan välistä suhdetta sekä 1980-luvulla alkanutta kaupunkikulttuurin murrosta Suomessa, kuvaillen ilmiötä kulutuskeskeiseksi kaupunkikulttuuriksi. Kaupunkielämän ydin on kuluttaminen, joka näkyy sekä uudessa kaupunkikuvassa että kaupunkikulttuurin kasvavassa merkityksessä. Zukinin ja Mäenpään esiintuoma kulttuurisen kulutuksen ja elämyskulttuurin lisääntyminen ovat havaittavissa myös Kalliossa. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on tarkastella Kallion gentrifikaatiota juuri tästä näkökulmasta.</p> <p>Työväenluokkainen ja perinteisesti varsin huonomaineinen Kallio on viimeistäänkin 2000-luvulla siistytynyt ja rauhoittunut asuinalueena. Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja analysoida Helsingin Kallion ravintolakulttuurissa ja -palveluissa tapahtuneita muutoksia. Tutkimukseni pohjautuu kahdeksaan ravintola-alan toimijan haastatteluun, jotka on tehty syksyllä 2018.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keyword gentrifikaatio, kaupunkitutkimus, ravintolapalvelut, Kallio, kulutuskulttuurinen muutos			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Sonja Miettinen			

Sisällys

Sisällys	iii
1. Johdanto	1
2. Gentrifikaatio	2
2.1 Gentrifikaatioteoriat	6
2.2 Gentrifikaation aikakaudet	10
2.3 Gentrifikaatio globaalina ilmiönä	15
2.4 Gentrifikaation kritiikki	22
2.5 Kaupunkien uusi urbaani kriisi	26
3. Helsingin Kallio	30
3.1 Kallion kaupunginosan syntyminen Pitkänsillan pohjoispuolelle	33
3.2 Gentrifikaatiota Kalliossa? Pasi Mäenpään tutkimus 1980-luvun ensimmäisestä keskiluokkaistumisen aallosta alueella.	36
3.3 Pelkoa ja inhoa Hesarilla. Kallion monet kasvot.	38
3.4 Esimerkkejä alueen siistiytymisestä: Karhupuisto ja Helsinginkatu 21	43
4. Gentrifikaatio ja muutokset alueen palvelutarjonnassa	49
5. Tutkimusaineisto ja -menetelmät	54
5.1 Haastateltavat	54
5.2 Teemahaastattelun menetelmä	58
5.3 Haastatteluaineiston teemoittelu	61
6. Ravintolayrittäjien näkemyksiä Kallion kehityksestä	64
6.1 Mittakaava: ravintolapalveluja tunnelmallisissa kivijaloissa	64
6.2 Toiminnan konsepti: monipuolinen tarjonta ja Kallion rento, kiireetön ilmapiiri	67
6.3 Elämää kauramaitokuplassa: urbaanin, keskiluokkaisen elämäntavan heijastuminen ravintolapalveluihin	70
6.4 Vanha ja uusi Kallio rinnakkain	75
6.5 Tulevaisuusvisiot	80
7. Johtopäätökset	83
8. Lähteet	86

1. Johdanto

Tässä kaupunkitutkimuksen maisterintutkielmassa keskityn tutkimaan Helsingin Kallion alueella tapahtunutta muutosta ja kaupunkikehitystä. Harri Anderssonin mukaan kaupunkikehitys voidaan ymmärtää seuraavanlaisena ilmiönä:

Kaupunkikehitystä voidaan kuvata pysähtymisiksi ja katkoksiksi ajallisissa trendeissä sekä erilaisiksi sosiaalisen, taloudellisen ja poliittisen elämän järjestysten ja muotojen muutoksiksi. Näin syntyy perättäisiä hajoamisen ja uudelleen rakentumisen ympäristöjä, joissa esiintyy ristiriitoja vanhan ja uuden sekä perinteisen ja tulevan välillä. Näiden ristiriitojen tai kriisien kautta kaupunkimuuttuu niin fyysisenä maisemana, taloudellisena järjestelmänä kuin sosiaalisena rakenteena. (Andersson 1997, 107.)

Kaupunki ei ole pysyvässä tai valmiissa tilassa, vaan se kehittyy jatkuvasti tavalla, jota voi olla hankala ennustaa. Gentrifikaatiota on käytetty kuvaamaan kaupungin sosiaalisessa rakenteessa tapahtuneita muutoksia, jotka keskittyvät alueellisesti. Gentrifikaatio sai alkunsa Lontoossa, Isossa-Britanniassa sekä Yhdysvaltojen itärannikolla sijaitsevilla kaupungeilla 1950- ja 1960-luvuilla ja on siitä lähtien saanut osakseen laajaa kansainvälistä huomiota. Se on prosessi, joka on herättänyt tiedotusvälineiden, kansallisten ja paikallisten viranomaisten, kaupunkisuunnittelijoiden, arkkitehtien, kaupungin-osaliikkeiden sekä poliittisten aktivistien huomion. Akateemisesti se on ollut keskeinen tutkimusaihe monilla yhteiskuntatieteiden aloilla: muun muassa maantieteilijöiden, sosiologien, antropologien, taloustieteilijöiden ja poliittisten tutkijoiden laajan tutkimustyön seurauksena on aiheesta syntynyt myös kattava ja monipuolinen kansainvälinen kirjallisuusaineisto. (Lees, Slater & Wyly 2008, xv.)

Tutkielmassa pohditaan, millä tavoin gentrifikaatio ilmenee Helsingin Kallion kaupunginosassa. Gentrifikaatio kääntyy suomeksi usein jonkin asuinalueen ”keskiluokkaistumiseksi”. Omassa tutkimuksessani Kallion alueen gentrifikaatiota tarkastellaan ennen kaikkea kulttuurisen muutoksen ja palveluntarjonnan näkökulmasta. Viime aikona Kallion ravintolapalveluiden tarjonta monipuolistunut, kun alueelle on ilmestynyt uusia, korkeatasoisia ravintoloita. Tutkielman aineisto muodostuu kahdeksan alueella toimivan kahvila- ja ravintolayrittäjän haastattelusta.

Tutkimuskysymykseni on: ”Kuinka Kallion gentrifikaatio ilmenee alueen ravintolapalveluita koskevissa muutoksissa ja kulttuurisen kulutuksen näkökulmasta tarkasteltuna?”.

Tutkielman rakenne on jäsennetty seuraavasti. Johdantolukua seuraa teorialuku, jossa keskitytään tutkielman kannalta keskeisimpään termiin, gentrifikaatioon, ja sen määrittelyyn. Tutkielman kolmas luku kertoo tutkimusalueesta Kalliosta ja asuinalueen syntyhistoriasta. Neljännessä luvussa tarkastellaan gentrifikaatiota kaupunkikulttuurisen kontekstin näkökulmasta. Viides luku on metodi- ja materiaaliluku, jossa kerron tekemäni haastattelututkimuksen toteutumisesta sekä ja käyttämästäni haastattelumenetelmästä. Kuudennessa luvussa analysoin haastatteluja ja olen lajitellut keskeiset tulokset viiden eri teeman ympärille. Työn keskeisimpiä johtopäätöksiä käsitellään viimeisessä luvussa.

2. Gentrifikaatio

Tässä kappaleessa avaan gentrifikaation käsitettä ja esittelen eri aikakausina esitettyjä gentrifikaatioteorioita. Käyn läpi gentrifikaation eri aikakausia ja avaan niille tyypillisiä piirteitä. Esittelen muutaman esimerkkikohteen taustoitukseksi siitä, millaisia muutoksia gentrifikaatio on aikaansaanut erilaisissa kaupungeissa. Gentrifikaatio on herättänyt myös vastustusta ja kritiikkiä, jota pohdin luvussa 2.4.

Gentrifikaatio tarkoittaa sisäkaupungin asuinalueen tai sen osan fyysistä, sosiaalista ja taloudellista elpymistä tietyissä olosuhteissa (Jauhiainen 1995, 24). Sosiologi Ruth Glass käytti ilmausta ensimmäisen kerran vuonna 1964 kuvatessaan Lontoon vanhoissa työväen kaupunginosissa tapahtunutta keskiluokkaistumista (van Weesep 1994, 76). Kirjaimellisesti termillä (gentry-fication) tarkoitetaan olemassa olevan väestön korvaantumista herrasväellä (Lees, Slater & Wyly 2008, 3–5). Englannin kielen vanha sana gentry toimii termin alkuperänä ja sillä on historiallisesti käytetty kuvaamaan hyvässä sosiaalisessa asemassa olevia ihmisiä tai jopa ”aatelisista seuraavia” (The concise Oxford English dictionary 2002, 593).

Ruth Glass kuvaili gentrifikaatiota monimutkaiseksi kaupunkiprosessiksi, joka ilmeni käytännössä vanhojen rakennusten kunnostamisella ja käyttöönottamisella, omistusasumisen yleistymisellä vuokra-asumisen sijaan, kiinteistöjen hinnankorotuksilla

sekä työväenluokan asukkaiden alueelta syrjäyttämällä. (Lees, Slater & Wyly 2008, 5.) Jo Glassin varhaisessa määritelmässä gentrifikaatio esiintyi nimenomaan vaihteittain etenevänä prosessina. Glass määritteli gentrifikaation päätepisteeksi tilanteen, jossa alueen sosiaalinen luonne on muuttunut keskiluokkaiseksi. (Glass 1964, xviii–xix.) Glass kirjoitti 1960-luvulla Lontoon keskustan alueella havainnoimastaan ilmiöstä seuraavasti kirjassaan *London: Aspects of Change*:

Yksi kerrallaan, monet Lontoon työväenluokan alueista ovat joutuneet ylemmän ja alemman keskiluokan valtaamiksi. Nuhjuiset, vaatimattomat tallirakennukset ja mökit on otettu haltuun, vanhojen vuokrasopimusten päätyttyä ja ne on muutettu tyylikkääksi, kalliiksi asunnoiksi. Suurempia viktoriaanisia taloja, joita oli aikaisemmin käytetty vain majapaikkoina tai jotka ovat olleet muussa erinäisessä käytössä, on nyt uudistettu ja korjattu asuinkäyttöön. Nykyään monet näistä vanhoista taloista on pilkottu ja jaettu useiksi pienemmiksi ja kalliiksi asunnoiksi. Aluksi alueen uusien asukkaiden sosiaaliluokka ja status ovat korkeita suhteessa heidän uuteen asuinalueensa ja naapuristoonsa. Mutta gentrifikaatioprosessin alettua kaupunginosassa, se jatkuu nopeasti, kunnes kaikki tai suurin osa alkuperäisestä työväenluokkaisesta väestöstä väistyy muualle asumaan ja ajan myötä alueen sosiaalinen luonne täysin muuttunut. (Glass 1964, xviii–xix. suomennos J.J.)

Glassin käyttämä gentrifikaation termi häiritsi joitakin amerikkalaisia tutkijoita, jotka olisivat mieluummin käyttäneet termejä ”naapuriston elvyttäminen” tai ”kunnostus”. Glassin valitsema sanamuoto oli tarkoituksellisesti ironinen ja sillä haluttiin viitata perinteisen englantilaisen maaseudun luokkarakenteiden monimutkaisuuteen. Hän käytti termiä kuvaillakseen uuden ”urbanin herrasluokan” syntymistä. (Hamnett 2003, 147.) Gentrifikaatio-termiin liittyy usein negatiivinen arvolataus, sillä asuinalueella tapahtuva vuokrien nousu ajaa heikommassa asemassa olevien alkuperäisten asukkaat yhä marginaalisempaan asemaan ja saattaa johtaa jopa alueelta pois syrjäyttämiseen. Asuinalueen elpymisestä tai elävöitymisestä puhuttaessa sen sijaan halutaan korostaa muutoksen positiivisia puolia, kuten kaupunkikeskustojen rapistumisen kierteen katkaisemista. Gentrifikaatio-sanan käyttöä on perusteltu erityisesti sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. (Karhula 2015, 12.) Tämän lisäksi gentrifikaatio on

yhdistetty kaupunkirakentamisella keinotteluun sekä epädemokraattiseen kaupunkipolitiikkaan (Jauhiainen 1995, 24.)

1980-luvulla gentrifikaation termi oli vakiintunut käyttöön ja löytyi jo monista amerikkalaisista sanakirjoista. Oxford American Dictionary -sanakirjassa määriteltiin vuonna 1980, että gentrifikaatio on ”keskiluokan liikkumista kuvaava ilmiö, jossa siirrytään urbaaneille alueille ja tästä seuraa ensinnäkin alueen kiinteistöjen arvonnousua ja toisekseen köyhimpien perheiden poismuuttoa alueelta.” Vuoden 2000 Dictionary of Human Geography -sanakirjassa Smith uudelleenmääritteli gentrifikaation termin seuraavasti: ”Gentrifikaatio kuvaa pääoman uudelleensijoittamista urbaaniin keskusta, jonka päämääränä on tuottaa kaupunkitilaa alueen nykyistä väestöä varakkaammille ihmisille.” Ruth Glassin vuonna 1964 luoma termiä on käytetty pääasiassa kuvaamaan tämän prosessin asumiseen liittyviä piirteitä, mutta gentrifikaation kehittyessä määritelmäkin muuttuu. (Lees, Slater & Wyly 2008, 9.)

Gentrifikaatiosta on esitetty eri vuosikymmenien aikana erilaisia määritelmiä. Erilaisten näkökulmien takia gentrifikaation käsite on ollut pitkään kehityksen alla, eikä kaikkien tutkijoiden hyväksymään teoriaa sen selittämiseksi ole löytynyt. Eräät tutkijat ovat kuvailleet sitä jopa kaoottiseksi konseptiksi, jossa monenlaisia, toisistaan irrallaan olevat tapahtumat ja prosessit yhdistyvät. (Beauregard 1986, 40). Gentrifikaatio saa erilaisia piirteitä, riippuen paikasta, ja ajasta, jossa se tapahtuu.

Lees, Slater ja Wyly (2008, xv.) ovat puolestaan tiivistäneet gentrifikaation määritelmän teoksessaan Gentrification seuraavasti: ”Gentrifikaatiolla tarkoitetaan työväenluokkaisen tai rakentamattoman, kaupungin keskustan lähetyvillä sijaitsevan, alueen muuttumista keskiluokkaiseksi asuinalueeksi tai/ja kaupalliseen käyttöön”.

Nykyisin on tavallista, että gentrifikaation käsiteellä ei viitata ainoastaan vain tietyn alueen keskiluokkaistumiseen vaan myös laajempiin kaupungin ja kaupunkitilan muutokseen liittyviin ilmiöihin (Ilmavirta 2008, 276). Smith kuvaa gentrifikaatiota määritelmän laajentumista seuraavasti:

Keskustelussa 2000-luvun gentrifikaatiosta korostuu niin taloudellisten, poliittisten kuin kulttuuristen näkökulmien merkitys. Jos vielä 1980-luvun alussa termillä tarkoitettiin pääasiassa tietyn asuinalueen sosioekonomisen rakenteen muuttumista työväenluokkaisesta keskiluokkaiseksi, uusimmassa tutkimuksessa gentrifikaatiota on alettu pitää yhdenmukaista kaupunkitilaa tuottavana prosessina, eräänlaisena kaupunkirakentamisen paradigmana, johon liittyy keskeisesti uuden keskiluokan tarpeiden huomioiminen. (Smith 2002, 438; suomentanut Ilmavirta 2008, 277.)

Kaupunkipolitiikassa ja –suunnittelussa kaupungin keskusta-alueiden taloudellisella kehittämisellä, taantuneen sisäkaupungin elvyttämisellä ja imagon nostattamisella on tärkeä taloudellinen merkitys. Uutta imagoa kehittäessä käytetään hyväksi kaupungin historiaa, sisäkaupunkia ja sen rakennuksia, koska imago saattaa olla ratkaisevassa asemassa kansainvälisistä investoinneista kilpailtaessa. (Jauhiainen 1997, 131.)

1980-luvun alussa oli selvää, että Ruth Glassin 1960-luvulla gentrifikaatioprosessin määritelmä rajautui vain kaupunkialueen asumisessa tapahtuneisiin muutoksiin. Myöhemmin kaupungit etsivät ratkaisuja nostaakseen alueidensa imagoa jälkiteollisena aikana, jolloin kaupunkialueiden rantoja ja satamia uudelleen rakennettiin ja uusia hotelli-, kokous- ja ravintolapalvelualueita valmistui. Edellä mainitut muutokset suunniteltiin ja toteutettiin tarkoituksenmukaisesti keskiluokan ja kulutuksen ehdoilla. Tällainen kaupunkikehitys sai Smithin ja Williamsin (1986, 3.) toteamaan, että gentrifikaatio on erittäin dynaaminen prosessi, jota ei voida määritellä liian kapea-alaisesti ja jyrkästi. Smithin mukaan parempi olisi, että tarkan ja rajaavan määrittelyn sijasta keskittyisimme ymmärtämään ilmiön monimuotoisuutta ja laaja-alaisen prosessien merkittävyyttä, jotka edistävät osaltansa tätä rakennemuutosta ja pyrkien ymmärtämään näiden erilaisten tekijöiden välisiä yhteyksiä, jotka ensisilmäyksellä saattavat vaikuttaa toisistaan riippumattomilta.

Smith (1986, 463.) toteaa, että gentrifikaation käsitteen kannalta keskeistä on huomioida siihen liittyvän yhteiskunnallisen muutoksen lisäksi myös asuntokannan fyysinen muutos sekä taloudelliset muutokset maa- ja asuntomarkkinoilla. Tämä yhteiskunnallisten, fyysisten sekä taloudellisten muutosten yhdistelmä erottaa gentrifikaation tunnistettavaksi prosessiksi. Smithin määrittely selventää, että gentrifikaation sisältyy aina kaksi elementtiä:

muutos alueen sosiaalisessa rakenteessa (asukkaiden muutos), kuin asuntokannankin muutos (vuokrasuhde, hinta, kunto). Gentrifikaation asianmukaisessa määrittelyssä tulee ilmetä nämä kummatkin prosessin keskeiset puolet; asukkaat ja asunnot. (Hamnett 1991, 176.) Asukasrakenteen muuttuessa keskiluokkaisemmaksi asuntojen hinnat nousevat joko kunnostuksen seurauksena tai osana alueen yleistä nousua. Nämä gentrifikaation keskeiset tekijät muodostavat itseään vahvistavan kehän, jossa alueen arvonnousu tuo alueelle hyvätuloisempaa ja koulutetumpaa väestöä, joka entisestään vahvistaa alueen arvonnousua. Prosessin myötä asuinalue muuttuu keskiluokkaisemmaksi ja voi pahimmillaan syrjäyttää heikomman tulotason omaavat asukkaat muuttamaan pois alueelta. (Karhula 2015, 12.)

2.1 Gentrifikaatioteoriat

Gentrifikaatiotutkimus on ollut 1970-luvun lopulta saakka herättänyt paljon keskustelua ja kiinnostusta kaupunkimaantieteilijöiden keskuudessa. Chris Hamnett toteaa, että gentrifikaatio voi olla yksi nykypäivän suurkaupunkien rakennemuutoksen merkittävimmistä tekijöistä ja se on yksi tärkeimmistä teoreettisista ja ideologisista kaupunkimaantieteen taistelukentistä. Ideologista taistelua on käyty ihmisten valinnanmahdollisuuksia, kulttuuria ja vapaita kulutusmarkkinoita puolustavan uusliberalismin sekä pääomaa, luokkajakoa, tuotannon ja tarjonnan välistä roolia korostavan strukturalistisen marxismin välillä. (Hamnett 1991, 174.)

Hamnettin esittämää gentrifikaatioteorioiden rajaamista uusliberalismin ja strukturalistisen marxismin väliseksi taistelukentäksi on kritisoitu keskustelun yksinkertaistamisesta ja muiden näkökantojen ulkopuolelle rajaamisesta. Erilaisten gentrifikaatioteorioiden kehitys on edistänyt entisestään gentrifikaatiotutkimuksen merkitystä ja lisää keskustelua siitä, mitä gentrifikaatio on ja kuinka se määritellään. Gentrifikaation on nähty tarkoittavan laajasti eri asioita: alueen sosiaalista nousun tai sosiaalisen syrjäyttämisen prosessia, globaalisti lisääntynyttä pääoman epätasaista kasaantumista ja vuokrakuilujen syntyä, ihmisten muuttoliikehdintää kulutus- ja elämäntapavalintojen toteuttamiseksi sekä asunnoiden kunnostamista mahdollisesti syrjäytyneitä tai muutoin heikommassa asemassa olevia ihmisiä työllistäen (esimerkkinä Suomessa 2000-luvun alussa laajalti käytetyt virolaistaustaiset, alipalkatut rakennusmiehet). Gentrifikaatiota on selitetty myös naisten

siirtymisellä palkkatyön pariin ja hoiva- ja lastenhoitotyön kommodifikaation* yleistymisellä, kulutus- ja talousalan sekä vähittäiskaupan lisääntyneen tilantarpeen seurauksena sekä symbolisen ja ideologisen konstruktion näkökulmasta. (Phillips 2002, 282–283.)

Tutkijat ovat esittäneet erilaisia teorioita gentrifikaatiota selittävästä syistä. Vanhojen teollisuuskaupunkien tulevaisuus näytti epävarmalta 1970-luvun lopulla. Erityisesti Yhdysvalloissa deindustrialisaatio ja muuttoliike lähiöihin olivat jättäneet jälkensä kaupunkien keskusta-alueisiin jo 1950-luvulta lähtien. White flight -ilmiö kiihdytti muuttoa kaupungeista lähiöihin 1960-luvulla. (Lees, Slater & Wyly 2008, 43.) White flight kuvaa ilmiötä, jossa vaaleaihoinen kantaväestö vierastaa maahanmuuttajien naapurina asumista ja tämän seurauksena syntyvää muuttoliikettä pois maahanmuuttajavaltaisilta asuinalueilta (Vilkama, Vaattovaara & Dhalmann 2013, 486).

Samaan aikaan joillakin Yhdysvaltojen vanhoilla kantakaupunkialueilla oli havaittavissa merkkejä myös vastakkaisesta kehityksestä: kaupunkien uudistamisohjelmat ja talojen saneerausprojektit loivat keskusta-alueille uusia kauppakeskuksia, toimistoja ja laadukkaita asuntoja lähinnä valkoisen keskiluokan kotitalouksille. Myös spontaanimmasta kantakaupungin asuinalueiden elävöitymisestä ilmeni merkkejä, jonka muutoksen taustalla olivat pääosin nuoren, valkoisen ja koulutetun keskiluokan kotitaloudet. Globaali öljykriisi nosti polttoaineen hintoja vuonna 1973, joka johti valtavan kasvun lähiöasukkaiden työmatkakustannuksiin. (Lees, Slater & Wyly 2008, 43.)

1970-luvun öljykriisi yhdistettynä taantumaan, inflatioon ja asuntolainojen korkean korkotasoon aiheuttivat säröjä paljonpuhuttuun *amerikkalaiseen unelmaan*, johon kuului olennaisena osana perhekeskeinen omakotitaloelämä esikaupungissa. Talouden muutokset koettelivat idyllisen esikaupunkielämän ihannointia ja samaan aikaan ilmeni merkkejä kantakaupunkien elpymisestä ja niiden kirkkaammasta tulevaisuudesta. Valtamedian havainnot kaupunkikeskustoiden elpymisestä rohkaisi myös tutkijoita ottamaan ”takaisin kaupunkiin” – liikehdinnän (”back to the city” movement) ajankohtaiseksi tutkimuskohteeksi, josta syntyi uusi vastavoima vuosikymmeniä jatkuneelle lähiöihin kohdistuneelle muuttoliikkeelle. (Lees, Slater & Wyly 2008, 43.)

*Kommodifikaatiolla tarkoitetaan, että aikaisemmin itse tuotettu asia (esimerkiksi hoiva tai ruokatuotanto) ostetaan entistä yleisemmin markkinoilta, ulkopuolisen tuottamana.

Marxilaisen maantieteilijän Neil Smithin maanvuokraeroteoria (rent gap theory) syntyi vastalauseena 1970-luvulla vallitsevalle, kaupunkitutkimuksen kenttää laajalti hallitsevalle uusklassiselle taloustieteelle. Tuolloin vallalla oleva, uusklassisten taloustieteilijöiden suhtautuminen ilmiöön oli lähinnä positiivinen ja kritiikitön: gentrifikaatio nähtiin luonnollisena ja väistämättömänä kulkusuuntauksena osana asuntomarkkinoiden toimintaa. Taloustieteilijät olivat lähinnä tyytyväisiä keskiluokan palatessa lähiöistä kohti kantakaupunkia. (Slater 2011, 574.) Smith toteaa, että 1970-luvulla monissa gentrifikaatiota koskevissa keskusteluissa korostettiin liikaa asukkaiden asuinalueisiin liitettyjä mieltymyksiä ja valintoja gentrifikaatiota tuottavana voimana. Ihmisten asumistoiveisiin liittyvien muutoksen sijaan hän näkee taloudellisten voimien olevan syynä sille, miksi jotkut alueet alkavat gentrifioitua.

Smithin näkökulmasta gentrifikaatio on pääoman ohjaileva prosessi, joka selittyy kaupunginosien epätasaisella taloudellisella kehityksellä. Hänen mukaansa gentrifikaatio selittyy maan hinnan nykyarvon (capitalized ground rent) ja sen potentiaalisen arvon (potential ground rent) väliseen erotukseen. Hänen mukaansa useimmiten unohdetaan asuntojen arvon nousun olevan miltei välttämätöntä alueen gentrifikaatiolle. Isossa-Britanniassa jo 1800-luvun lopussa alkanut muuttoliike keskustasta lähiöihin selittää Smithin mukaan kantakaupunkien taloudellista taantumista ja rakennusten rapistumista. Rakennetun ympäristön rapistumisesta seurasi keskusta-alueiden tonttien arvon lasku, joka puolestaan johti maanvuokrien laskuun. Muuttoliikkeen seurauksena keskusta-alueiden rapistuminen ja vuokrien laskeminen 1900-luvun alussa loi oivan tilaisuuden rakennusyrityksille ja maanomistajille valjastaa maat uudelleen parempaan käyttötarkoitukseen. Lähellä kaupungin keskustaa sijaitsevien alueiden vetovoimaisuus nousee ja niiden suosio lähtee uuteen nousuun, silloin kun alueiden potentiaalinen arvo ja nykyhinnan väliin jäävä rako on kasvanut liian suureksi. Smith huomauttaa, että näiden alueiden kunnostamiseen ja markkinointiin keskittyvien yritysten rooli on myös merkittävässä asemassa. Smithin mukaan ilmiö kuvastaa gentrifikaation teoreettista ydintä, joka pohjimmiltaan on pääoman kasautumista ja tuottoa seuraava prosessi. (Smith 1996, 51–75.) Slaterin (2011, 574) mukaan Smithin maanvuokraeroteoria on yhä edelleen keskustelua herättävä ja vakuuttava näkökulma gentrifikaatiokeskustelussa. Hamnett puolestaan kritisoi teoriaa liiasta yksinkertaistamisesta ja toteaa, ettei siinä ole huomioitu tarpeeksi gentrifioijien eli alueelle muuttavien ihmisten näkökulmaa; miksi vain pieni osa keskiluokasta haluaa muuttaa asumaan lähelle kantakaupunkia? (Hamnett 1991, 185).

Vastakkainasettelu talouden ja kulttuurin välillä sekä keskustelu niistä gentrifikaation selittäjinä on myös osoitus kaupunkimaantieteilijöiden kilpailevista lähestymistavoista (Jauhiainen 1997, 134). Gentrifikaatiota on hahmoteltu lukuisista eri näkökulmista. Gentrifikaatiotutkimus lähti kunnolla vauhtiin vuonna 1979 kahden Neil Smithin kirjoittaman artikkelin myötä (Smith 1979a; Smith 1979b). Yhdysvalloissa gentrifikaation käsitteeseen suhtauduttiin innokkaasti ja sen tutkimus oli 1980-luvulla jo laajalle levinnyttä. (Jauhiainen 1995, 24). Andersson toteaa, että kaupunkitutkimus antaa monenlaisia lähtökohtia tarkastella gentrifikaation prosessia. Gentrifikaatiota voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta, esimerkiksi klassisen kaupunkiekologian kautta, kilpailuna kaupunkitilasta, taloustieteen tradition ja kaupunkimaan hinnassa tapahtuvien muutosten tai behavioraalisesti eli ihmisten kaupunkitilaa kohtaan liittyvien mieltymysten ja kokemusten kautta (Andersson 1993, 83.) Sitä voidaan tarkastella myös sosiokulttuurisesti uuden elämäntavan kautta, jota edustaa esteettisyyden arvostus, kuluttaminen sekä ajankohtaisten trendien seuraaminen (Jauhiainen 1995, 35–36).

Robert Beauregard alleviivaa prosessin monimuotoisuutta ja osittaista sattumanvaraisuutta. Hänen mukaansa gentrifikaatiota ei ole mahdollista selittää yksittäisen teorian mukaisesti, vaan pikemminkin se on joukko teoreettisia tulkintoja. Gentrifikaatiota tulisi pyrkiä selittämään hyödyntäen niin rakenteellisia merkityksiä, kuin jokaisen yksittäisen tapauksen historiallista taustaa irrottamatta kuitenkaan tätä prosessia siitä yhteiskunnallisesta todellisuudesta, jossa se esiintyy. Gentrifikaatiota on Beauregardin mukaan tutkittava niin tuotannollisesta kuin kulutuksellisestakin näkökulmasta tarkasteltuna. (Beauregard 1986, 35, 40–41.)

David Ley (1980, 239–240) toi esille jo vuonna 1980 kulttuuriin ja kuluttamiseen perustuvan gentrifikaatioteoriansa. Leyn näkökulma ei saanut aikanaan yhtä suurta kannatusta, kun Smithin (1979a; 1979b) artikkeleissa esitelty talouden rakenteita korostava esitys. Myöhemmin myös Leyn kulttuurin teoria on herättänyt enemmän keskustelua ja kiinnostusta tutkijoiden keskuudessa. (Jauhiainen 1995, 24.) Robert Beauregard on nostanut esille gentrifikaation kulutuskulttuurisia аспекteja. Hänen mukaansa kaupunkikulttuuria tuotteistetaan gentrifikaation myötä ja kaupunkitila muovautuu kulutuksen kohteeksi kuluttajien maun muodostuessa keskeiseksi tekijäksi kulutusvalintoja tehdessä. Kaupat,

museot, baarit ja ravintolat on valjastettu identiteetin määrittämisen välineiksi, kuten myös asumista koskevat valinnat. (Beauregard 1986, 36.)

2.2 Gentrifikaation aikakaudet

Mark Davidson ja Loretta Lees (2005) tuovat artikkelissaan *New-build "gentrification" and London's riverside renaissance* esille gentrifikaation eri aikakausina saamia muotoja. Artikkelissa todetaan, että 2000-luvun tutkimuksissa gentrifikaation uudemmissa aikakausissa on ilmennyt sen konseptointiin liittyviä ongelmia. 1990-luvulla gentrifikaatio on muovautunut ja kypsynyt ajan mukana lisää: prosessit toimivat uudessa taloudellisessa, kulttuurisessa, sosiaalisessa ja poliittisessa ympäristössä. Vaikka gentrifikaatiotutkimuksen kentällä on pitkään käyty keskustelua eri näkökulmista ja selittävästä prosesseista, myös traditionaalinen gentrifikaatio on itsessään muuttunut ja muovautunut eteenpäin vuosikymmenien myötä. Davidsonin ja Lees'n mukaan on aika siirtyä keskustelussa eteenpäin ja pohtia, kuinka gentrifikaatio tulisi uudelleen määritellä 2000-luvulla. Vaikkakaan gentrifikaation käsitteellistämisessä ei koskaan ole päästy täyteen yksimielisyyteen, kaupunkien kunnostus uudistuvine maisemineen on pitkään ollut sen selkeitä tunnuspiirteitä. Tämä maisema ja siihen liittyvät sosiaaliset prosessit olivat avainasemassa jo Glassin (1964, xviii) käsitteenmäärittelyssä ja ne ovat pitkään tarjonneet jonkinlaista yhteneväisyyttä alalla, jossa muutoin on esiintynyt paljon keskustelua, teorioita ja erimielisyyttä gentrifikaation tunnusmerkeistä ja syntyisistä. (Davidson & Lees 2005, 1165.)

Kuten edellä on todettu, Glassin (1964) kuvaama klassinen gentrifikaatio on monin tavoin suppeampi käsite kuin mitä gentrifikaatiolla ymmärretään nykyisessä kontekstissa. Klassisen gentrifikaation määritelmä rajoittui vanhoihin, jälkiteollisten kaupunkien sisäisiin asuinalueisiin. Viime vuosikymmeninä on käynyt ilmi, että gentrifikaatio ei ole pelkästään sosioekonomisen muutoksen prosessi, vaan myös muuttuva prosessi, joka siten avautuu uusille tulkinnoille (Doucet, 2014). 1970- ja 1980-luvuilla gentrifikaatiokäsitteen merkitys laajeni (Sassen 2001a, 261.) Tuolloin ryhdyttiin tiedostamaan, että asukkaiden vaihtuminen on vain osa laajempaa prosessia, joka muokkasi alueen tilallista, taloudellista ja yhteiskunnallista rakennetta. Gentrifikaatio toi palveluyhteiskuntaan siirtymisen ja luokkarakenteen muutoksen myös tilallisesti näkyväksi. Yhdysvalloissa gentrifikaatio on usein ollut yhteydessä myös asukaspuhjan etniseen rakenteeseen ja perinteisesti värillisten

asuttamat alueet ovat kehityksen myötä muuttuneet valkoihoisten suosimiksi asuinpaikoiksi (Green 2016).

Kilpailukyky ja jatkuva talouskasvu ovat suurkaupunkien keskeisiä tavoitteita. Länsimaissa on koettu 1980-luvulta lähtien merkittävä rakennemuutos ja teollisuusyhteiskunnasta palveluyhteiskuntaan siirtyminen on lisännyt kaupunkien sosioekonomista polarisaatiota sekä synnyttänyt kokonaan uuden yhteiskuntaluokan, joka on hyötynyt tästä kehityksestä (Sassen 2001a, 334–335.) Yhdysvaltalainen ekonomisti ja kaupunkitutkija Richard Florida on tutkinut ilmiötä tarkemmin ja näkemyksensä aiheesta kirjassaan *The Rise of the Creative Class* (2002). Floridan arvioi noin kolmekymmentä prosenttia amerikkalaisista kuuluvan luovaan luokkaan. Luovaan luokkaan kuuluville ihmisille tyypillisiä piirteitä luovuuden lisäksi on muun muassa yksilöllisyyden korostaminen sekä joustavuus. Luovan luokan rooli yhteiskunnassa on tuottaa uusia ideoita, teknologiaa ja sisältöjä sekä toimia ongelmanratkaisua vaativissa asiantuntijatehtävissä. Florida ennustaa luovasta luokasta syntyvän 2000-luvulla johtava yhteiskuntaluokka, joka asettaa yhteiskunnan uudet normit. (Florida 2002, 8–9.) Luovan luokan edustajat (mm. taiteilijat, opiskelijat sekä seksuaalivähemmistöt) on nähty keskeisessä roolissa gentrifikaation käynnistämisessä (Ehrenhalt 2015).

Floridan terminologiassa vanha kaupunkikriisi tarkoittaa erityisesti kaupunkikeskustojen laskusuhdannetta: tällöin keskiluokka ja valtaosa yrityksistä muuttivat lähiöihin ja naapurikaupunkeihin metropolialueella. Tilalle keskustoihin tuli köyhyyttä, tyhjyyttä ja näköalattomuutta. Näin kaupunkien ydin uhkasi sulaa pois ja niiden dynamiikka katosi. Vastauksena tähän murrokseen Florida näki luovuuden esiinmarssin, luovan luokan pelastavan roolin kaupunkien menestystekijänä. Tyhjentyneistä teollisuus- ja varastokiinteistöistä alkoi vähitellen kummuta uutta elämää, kun luovat toimialat alkoivat hyödyntää kulttuurisesti mielenkiintoisia ja usein varsin rujoja kohteita. Niihin tuotiin uutta yritteliäisyyttä ruohonjuuritasolta ylöspäin, ei niinkään suurten kehittämisohjelmien kautta. (Cantell 2017.)

Gentrifikaation ensimmäisen aallon aikana rosoisten, ehkä jokseenkin jopa aliarvostettujen asuinalueiden houkuttelevuutta ensimmäisten gentrifioijien (first-wave/pioneer gentrifiers) keskuudessa lisäsi erityisesti niiden edukkaat vuokrat. (Lees & Phillips 2018, 321; Lees,

Slater & Wyly, 2008.) Luovaan luokkaan kuuluvien pioneerien myötä asuinalueille syntyi uudenlaista kaupunkikulttuuria, aktiviteettia ja elävyyttä, joka lisäsi entisestään alueen houkuttelevuutta. Gentrifikaation ensimmäisen aallon alueelle muuttajat eivät kuitenkaan vielä syrjäyttäneet alkuperäisiä väestöryhmiä pois alueelta (Ehrenhalt 2016).

Hackworth ja Smith ovat luoneet alla esitetyn kaavamaisen yhteenvedon kuvaamaan gentrifikaatioaaltojen kulkua ja eri vaiheille tyypillisiä ominaisuuksia artikkelissaan "The changing state of gentrification" (2000). Vaikka aikajana nojaa voimakkaasti New Yorkissa tapahtuneisiin gentrifikaation kokemuksiin, sen kokoamisessa on huomioitu laajalti myös muita kaupunkeja koskevaa tutkimusta. Gentrifikaatioaaltojen vaiheet ovat osittain limittäisiä ja vaihtelevat epäilemättä myös sijainnin mukaan, muttei niin merkittävästi, että se heikentäisi merkittävästi laajempien poliittisten ja taloudellisten tapahtumien vaikutusta paikalliseen kokemukseen gentrifikaatiosta. (Hackworth & Smith 2000, 466.)

Taulukko 1. Gentrifikaation historiakulku kaavamaisesti esitettynä. Taloudelliset taantumat merkitty harmaana. (muokattu alkuperäisestä: Hackworth & Smith 2000: 467.)

Kaupunkikehityksen historiassa rannikot, joet sekä suistoalueet ovat olleet suosiollisia paikkoja asutukselle ja johtanut siihen, että niistä kehittyi ajan myötä kaupunkikeskittymiä ja samalla merkittäviä liikenteen ja kuljetuksen solmukohtia. Globaalisti tarkasteltuna vesistöjen läheisyydessä sijaitsevat kaupungit ovat muodostuneet väkiluvultaan suurimmiksi kaupungeiksi. (UN-Habitat, 2008.) Globaalin kaupankäynnin ja logistiikan sektoreiden kasvaessa monet rannikko- ja satamakaupungit ovat joutuneet kehittämään sekä elinkeinopolitiikkaansa, että usein vajaakäyttöisiä teollisuus-, varasto- ja satama-alueitaan. Nämä tyhjät tai vähälle käytölle jääneet alueet ovat olleet otollisia kaupungin kehittämiseksi ja uusien, luovien alueiden luomiselle. (Anttiroiko 2010, 96.)

Kaupungin tiivistämissä paineiden kasvaessa 2010-luvulla myös Helsingissä on muutettu entisiä satama- ja varastointialueita (Jätkäsaari, Kalasatama, Sompasaari sekä Verkkosaari) uusiksi merellisiksi asuinalueiksi. Ilmiötä kutsutaan myös nimellä uudisrakennettu gentrifikaatio (new-build gentrification). Se kuuluu kaupungissa tapahtuviin uusiin ilmentymiin ja voidaan luokitella ominaisuuksiensa puolesta ns. kolmannen aallon gentrifikaatiota edustavaksi ja yhdeksi tämän aallon vakiintuneimmista muodoista. Koska se taloudellinen, sosiaalinen, kulttuurinen sekä poliittinen ympäristö, jossa gentrifikaatio toimii, ovat muuttuneet viime vuosikymmeninä, ovat niiden mukana myös todelliset gentrifikaatioprosessit vastaavasti muuttuneet. (Davidson & Lees 2005, 1165).

Gentrifikaation saamat uudet kehitysmuodot liittyvät yhä enenevässä määrin valtion tai kunnan johtamaan kaupunkikehitykseen. Nykyisten asuinalueiden parantamisen sijaan uudisrakennettu gentrifikaatio on poliittinen valinta, joka keskittyy houkuttelemaan uudelle asuinalueelle hyvin toimeentulevia asukkaita. (Doucet, van Kempen & van Weesep 2011, 1450.) Neil Smith (2002) toteaa, että kolmannen aallon gentrifikaatio on kehittynyt maailmanlaajuisesti kaupunkistrategiaksi. Tosin ilmiö ei enää ole yhtä yksiselitteisesti määriteltävissä, sillä se ilmenee eri tavoin eri kaupungeissa. Darren Smith (2002, 390-392) puolestaan toteaa, ettei gentrifikaatiotutkimus ole onnistunut määrittelemään gentrifikaatiota ja sen rajoja riittävän tarkasti ja aukottomasti, joten ajan saatossa sen määritelmää ja tarkastelukulmaa on täytynyt laajentaa entisestään.

2.3 Gentrifikaatio globaalina ilmiönä

Tässä alaluvussa pohditaan, minkälaisia ulottuvuuksia globaali ilmiö (gentrifikaatio) voi saada aikaiseksi paikallisella tasolla (eri kaupungeissa). Kappaleen lopussa esimerkkikohteina ovat Tukholman Södermalm sekä Berliinin Kreuzberg.

Gentrifikaation käsite on alun perin liittynyt Lontoon ja New Yorkin sisäkaupunkien muutoksen kuvaamiseen, mutta samankaltaista kehitystä on nähtävissä nykyään myös muissa länsimaisissa kaupungeissa. Soveltaessa pohjoisamerikkalaisia esimerkkejä gentrifikaatiosta Eurooppaan, tulee huomioida, että täällä sisäkaupunkeja luonnehtii yleensä pitkä asutushistoria ja historiallinen kaupunkirakenne. Myöskään sisäkaupunkien rappeutuminen ei esimerkiksi Suomessa (tai yleisestikään eurooppalaisissa kaupungeissa) ole ollut niin laajaa kuin Pohjois-Amerikassa tai Isossa-Britanniassa, joissa sisäkaupunkien elvyttämisestä on tullut tärkeä osa kansallista talouspolitiikkaa. (Jauhiainen 1997, 130).

Gentrifikaatiota on havaittavissa jo ympäri maailmaa: Itä-Euroopassa, Etelä-Amerikassa, Karibialla, Etelä-Afrikassa, Aasiassa ja jopa Iomasaarilla, kuten Teneriffalla (Smith 2002, 439.) Tutkijat ovat ryhtyneet tutkimaan ilmiötä myös lokaalilla tasolla, esimerkiksi Uzun (2003) Turkissa ja Visser (2002) Etelä-Afrikan kaupungeissa (Davidson & Lees 2005, 1167). Van Weesep (1994, 80–81.) toteaa, että gentrifikaation muodot, esiintyminen ja toiminta vaihtelevat suuresti paikallisen kontekstin mukaan, vaikka ilmiön taustalta löytyvätkin globaalit prosessit. Gentrifikaatio voi toimia myös osana paikallista kaupunkipolitiikkaa.

Gentrifikaatio on pelkkää keskiluokkaistumista laajempi ilmiö, jolle ominaista on myös esimerkiksi asuinalueiden erilaistuminen, kaupunkitilan eriytyminen ja muutos ihmisten kulutustottumuksissa. Gentrifikaatio ei aina ole ennalta suunniteltua toimintaa. Esimerkiksi kasvavan muuttoliikkeen ansiosta asuntojen hinnat voivat nousta ja väki vaihtua, mikä puolestaan voi johtaa keskiluokkaistumiseen. Gentrifikaatiokehitykselle otolliset asuinalueet ovat yleensä työväenluokkaisia ja usein myös huonokuntoisia ja – maineisia. Beauregard (1986, 47) muistuttaa, ettei gentrifioituvan alueen silti ole välttämätöntä olla huonokuntoinen ja rapistunut, vaan alueen tekee suosituksi sen edullinen hintataso suhteessa muihin kaupunginosiin.

Länsimaiset suurkaupungit ovat nykyisin joutuneet arvioimaan omaa edistämispolitiikkaansa suhteessa jälkiteolliseen tulevaisuuteen. Kysymys on eräänlaisesta koko kaupungin uudelleeninventoinnista, jossa kaupunki pyrkii muuttamaan omaa imagoaan paremmin vallalla olevan yhteiskuntakehityksen mukaiseksi. Teollisuuskaupungista tulee osaamiskeskus ja satamakaupungista ”gateway city”. Toimintansa lopettaneet tai vajaakäyttöiset teollisuus-, telakka- ja varastoalueet muutetaan uudennlaisiksi ympäristöiksi ja postmoderneiksi elämisen paikoiksi. Fyysisen ympäristön menneisyyden jäännökset puhdistetaan ja käännetään hypertodelliseksi nykyisyydeksi. Vanhoja työn ympäristöjä kierrätetään asumisen, uusien toimistoalueiden, kulttuurin ja turismin käyttöön. Satama-alueen nosturi tarjoaa täydellisen taustan konserttisalille, lasikatteiselle kauppakeskukselle tai korkean teknologian yritykselle. Tehtaan kello, joka aikoinaan määritteli teollisen ympäristön rytmiä, on nyt virkistykselle ja vähittäiskaupalle pyhitetyn korttelin keskipiste. (Ward & Gold 1994, 1–2; tässä suomentanut Andersson 1997, 115.)

Gentrifikaatio toimii eräänlaisena kattoterminä, mutta sen alle mahtuu hyvinkin erilaisia tapauksia. Vaikka gentrifikaatio on globaali ilmiö, sen seuraukset ovat varsin lokaaleita ja paikkaan kiinnittyneitä. Kaupunkikehitys on ollut esimerkiksi Suomessa varsin erilaista Yhdysvaltoihin verrattuna. Suomessa asuinolot ja -alueet ovat monilla mittareilla tarkasteltuna olleet varsin tasa-arvoisia keskenään: slummiutumista tai ghettoistumista ei juuri ole havaittavissa, harvassa on myös elitistiset, muurein suljetut asuinympäristöt. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteet ovat olleet korkealla pohjoismaisessa arvohierarkiassa ja nämä arvot heijastuvat myös asumispolitiikkaan. Asuminen nähdään ihmisen perustarpeena, jota tarpeen vaatiessa turvataan asumistuen muodossa. Vuonna 2018 Kela maksoi asumistukia yhteensä 2112 miljoonaa euroa ja vuoden lopussa asumistukien piiriin kuului 15% väestöstä. (Kela 2019.) Aleksi Karhula (2015) toteaa seuraavaa suomalaisista asuntomarkkinoista ja niiden vaikutuksesta gentrifikaation ehkäisemisessä:

Kalliossa gentrifikaatio tapahtuu – siltä osin kuin sitä tapahtuu – luonnollisesti Helsingin asuntomarkkinoiden kontekstissa. Tämä ilmenee erityisesti kahdella tavalla. Ensiksi julkisen vallan rooli on vahvempi kuin monissa muissa maissa. Erityisesti Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastolla on vahva rooli alueen kaavoituksesta vastaavana julkisena tahona. Kaupunkisuunnitteluvirasto pitää

käsissään päätäntävaltaa siitä, miten ja kenen ehdoilla aluetta rakennetaan. Vaikka virasto toimii alueita kehittäessään yhdessä monien yksityisen ja julkisen sektorin tahojen kanssa, on tilanne ratkaisevasti erilainen kuin monissa muissa maissa. Myös julkisen vallan harjoittama asuntopolitiikka vaikuttaa oleellisesti asuinalueiden muutoksiin. Asuntomarkkinoille on asetettu vahvat reunaehdot, joiden puitteissa ne toimivat. Toiseksi on oleellista huomata, että Suomen asunto-osakelaki ja omistusasumista suosiva politiikka ovat tuottaneet tilanteen, jossa suuri osa kerrostaloasunnoista on yksityisten ihmisten omistuksessa. Tällöin kotitalouksilla asunnonomistajina ja piensijoittajina on paljon vaikutusvaltaa. Monissa kansainvälisissä tutkimuksissa (esim. Smith 1979a) painotetaan rakennusyhtiöiden roolia gentrifikaatiota luovana voimana. (Karhula 2015, 13–14.)

Asuntosäätely ja asumiseen suunnatut tuet ovat merkittävä osa Pohjoismaalaisten hyvinvointivaltioiden sosiaalipolitiikkaa. Monissa muissa maissa säätely on vähäisempää ja markkinavoimilla on suurempi vaikutus asumiseen. Esimerkiksi Lontoossa ja New Yorkissa gentrifikaatiota on esiintynyt jo niin kauan, että termiä olisi kenties syytä uudistaa ja uudelleen määritellä. Lees (2003) tuo artikkelissaan esille ”super-gentrifikaation” termin, jolla hän kuvaa New Yorkin ja Lontoon globaalikaupunkien muutoksia 2000-luvulla. Super-gentrifikaatiolla Leesin tarkoittaa jo gentrifioitua, ylemmän keskiluokan asuttamaa aluetta ja sen muutosta yhä inklusiivisempaan suuntaan. Leesin mukaan tehostunutta regentrifikaatiota on havaittavissa muutamissa globaalikaupungeissa: kuten Lontoon ja New Yorkin tietyillä ja harvoilla alueilla, joissa on havaittavissa voimakkaiden investointien ja näkyvän kulutuksen painopisteitä. (Lees 2003, 2287.) Myös ruotsalaiset tutkijat Hedin, Clark, Lundholm & Malmberg ovat artikkelissaan *Neoliberalization of Housing in Sweden: Gentrification, Filtering, and Social Polarization* (2011) eritelleet gentrifikaatiolle kolme erilaista tapaustyyppiä. Klassinen gentrifikaatio (classic gentrification) kuvaa työväenluokkainen alueen uudistumista. Tavallinen gentrifikaatio (ordinary gentrification) kuvaa muutosta, jossa investoidaan jo keskiluokkaistuneeseen alueeseen. Leesin mainitsemasta super-gentrifikaatiosta puhutaan silloin, kun investoidaan ja kehitetään lisää jo valmiiksi korkean tulotason aluetta. (Hedin, Clark, Lundholm & Malmberg 2011, 448.) Gentrifikaatiota on esiintynyt myös länsinaapurimme Ruotsin pääkaupungissa. Vuodesta 1989 lähtien Tukholman kaupungin uudistuspolitiikka on keskittynyt erityisesti elvyttämään vanhoja, jo olemassa olevia kaupunginosia, tavoitteena luoda sisäkaupungista elävämpi

kokonaisuus asuinrakennuksineen, liiketoimintoineen sekä vapaa-ajan aktiviteetteineen. (Stahre 2007, 99.) Tukholman Södermalm on malliesimerkki vanhan työväenluokkaisen sisäkaupungin gentrifikaatiosta. Taiteilijat ja muu ”luova luokka” olivat jo rakentaneet rappioromanttisen, rosoisen imagon alueelle. Taiteilijat ovat usein tervetulleita alueen gentrifikaation alullepanijoina, mutta heidän tilantarvettaan ei nähdä tarpeellisenä myöhemmässä vaiheessa, jolloin he joutuvat kilpailemaan tulevien toimistokompleksien kanssa alueen hintatason noustessa. (Zukin 1995, 111.)

Alueen hyvän sijainnin, eläväisen kaupunkikulttuurin vuoksi Södermalmissa oli paljon potentiaalia, joten kaupunki päätti kunnostaa sekä elvyttää asuinalueita, päämääranaan nostaa sen statusta. Esimerkiksi alueen aukioita on siistitty ja alueen kehitys on varmasti ollut kaupungin toiveita vastaava. 2000-luvun alussa siistiytynyt ja statustaan nostanut, aikaisemmin työväenluokan ja taiteilijoiden asuinalueena tunnettu Södermalm on nykyään suosittu merellinen ja ylemmän keskiluokan suosima asuinalue aivan Tukholman ytimessä. (Stahre 2007, 105.) Södermalm on imagoltaan, sijainniltaan suhteessa pääkaupungin keskustaan sekä työväenluokkaiselta historialtaan varsin samankaltainen Helsingin Kallion kanssa.

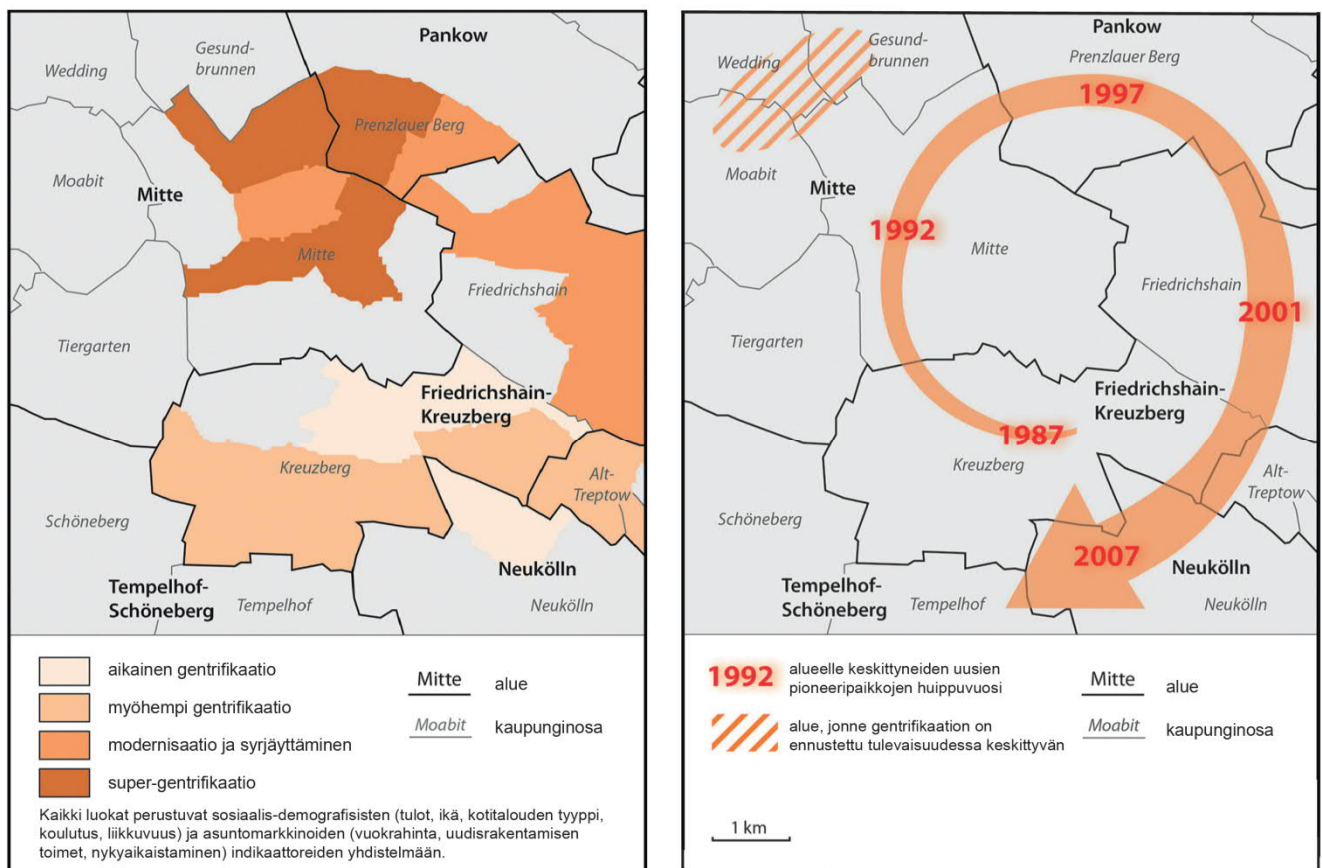
Kaupunkiuudistuksen tavoitteena on uudistaa alueen imagoa, esimerkiksi rakentamalla uusia kulutustiloja tai muuntamalla kaupunginosan rakennuskantaa. Uudistamispyrkimysten kohteiksi ovat erityisesti valikoituneet rappeutuneiden satama-alueiden muuntaminen turisteja palveleviksi kulutustiloiksi, jotka ovat ulkonäöllisesti ja toiminnaltaan keskenään varsin samankaltaisia keskenään. Tällaisesta laskelmoidusta, turisteja houkuttelevasta kaupunkiuudistuksesta käytetään myös termiä amerikkalaistuminen (americanization). Alueelle sijoitetaan turisteja palvelevia toimintoja, kuten hotelleja, kauppoja, ravintoloita, urheiluareenoita sekä vapaa-ajan toimintoja. Stevenson on kuvannut ilmiötä sanoilla ”festival marketplace”, tarkoittaen että kaupungista luodaan turisteille huvipuisto tai ulkofestivaali kaikkine toimintoineen ja mahdollisuuksineen. Koska turismi tuo kaupungille rahaa, aluetta kehitetään heidän ehdoillaan, ei kaupunkilaisten ehdoilla. Uudistamista on kritisoitu paikallisen kulttuurin sivuuttamisesta ja siitä, ettei tämänkaltainen kehitys välttämättä luo kovinkaan paljon uusia työpaikkoja alueelle. Usein kaupungin kehityshankkeiden ongelmana nähdään myös pääpainon keskittäminen alueen fyysisiin ominaisuuksiin, jättäen sosiaaliset ongelmat täysin ulkopuolelle. (Stevenson 2003, 100–112.)

Kuva 1. Tukholman Södermalm on nykyään suosittu kohde myös turistien keskuudessa.

Berliinin keskustan läheisyydessä sijaitsevat asuinalueet ovat olleet laajalti otsikoissa gentrifikaation sekä siitä koituneiden ongelmien takia. Berliinin Kreuzbergin asuinalueen dynaaminen kehitys alkoi vuoden 2008 jälkeen, kun alueen huokeat vuokrat alkoivat houkutella paikalle yhä enemmän taiteilijoita ja opiskelijoita. Uusia baareja, taidegallerioita, yökerhoja ja kahviloita avattiin alueelle viikoittain. Alue on kasvanut Berliinin merkittävimmäksi luovan luokan klusteriksi.

Julia Siemerin ja Keir Matthews-Hunterin artikkelissa (2017) kuvaillaan gentrifikaation etenemistä Berliinissä. Viime vuosien aikana Saksan pääkaupunkia koskeva gentrifikaatiokeskustelu on käynyt vilkkaana niin poliittisissa debateissa, mediassa sekä arkisissa keskusteluissa. Yhä useammat berliiniläiset sisäkaupungin asuinalueet ovat gentrifioituneita –toiset enemmän, toiset vähemmän. Berliinin ainutlaatuinen historia ja kaupungin sisäinen kahtiajako erottavat sen selvästi muista globaaleista kaupungeista ja niiden kehityksestä. (Siemer & Matthews-Hunter 2017, 49.) Berliinin muuri erotti kaupungin itä- ja länsipuolen toisistaan vuosien 1961-1989 aikana.

kuva 2 ja 3. Gentrifikaation vaiheet ja sykli Berliinissä.
(muokattu alkuperäisestä: Siemer & Matthews-Hunter 2017, 51–52)

Berliinin kaupunkikeskustassa on Siemerin ja Matthews-Hunterin mukaan havaittavissa ainutlaatuinen gentrifikaatiomalli, joka on kehittynyt alueellisesti edeten yhä laajemmalle spiraalin muotoisesti myötä päivään (kuva 2). Gentrifikaation pioneerivaiheeksi kutsuttu toiminta eli uudenkarheiden kulttuuritilojen, baarien, klubien ja taidegallerioiden avaaminen on tutkijoiden mukaan siirtynyt alueelta toiselle noin viiden vuoden sykleissä. Kuva 3 havainnollistaa erilaisten gentrifikaatiomuotojen kehitystä Berliinissä. Esimerkiksi aivan keskustassa, Mittessä sekä Prenzlauer Bergissä uudet rakennushankkeet ovat merkkejä super-gentrifikaatiosta. (Siemer & Matthews-Hunter 2017, 51.)

Gentrifikaatiokehitystä vastustavat yleisimmin asuinalueen vanhat asukkaat sekä kaupunginosayhdistykset. Nina Kulon (2011) pro gradu –työssä kuvaillaan, kuinka Berliinin Friedrichshainin ja Kreuzbergin kaupunginosissa gentrifikaation protestit ovat äityneet varsin voimakkaiksi. Asuinalueilla on järjestäydytty gentrifikaatiota vastaan ja asukkaat taistelevat muun muassa vuokrien korottamista ja vallattuja taloja koskevaa häätöuhkaa vastaan. Poliittinen aktiivisuus on hyvin ominaista näille alueille. Esimerkiksi vuonna 2007 Kreuzbergissä järjestettiin näkyviä mielenosoituksia ensimmäisten McDonald'sin ja

Subwayn avaamista vastaan. Protestina gentrifikaatioprosessin etenemiselle myös kymmeniä luksusautoja on sytytetty palamaan. (Kulo 2011, 25–26.)

The New York Times

In Berlin, a Grass-Roots Fight Against Gentrification as Rents Soar

Kuva 4. Berliinissä paikalliset asukkaat ovat ryhtyneet vastatoimiin gentrifikaatiosta koituneita ongelmia vastaan.

Tila on aina useimpien kehityskulkujen, vuorovaikutusten, käytäntöjen ja kamppailujen tuote – aivan kuten identiteetitkin. Tilasta käytävä kamppailu saa siis paikallisia piirteitä, jotka perustuvat ihmisten identiteetteihin. Saksassa, kuten muualla Keski- ja Etelä-Euroopassa, kaupunkiliikkeiden toiminta on ollut paljon radikaalimpaa kuin Suomessa. Saksassa talonvaltauksset ja mielenosoitukset ovat joskus yltyneet väkivaltaisiksi mellakoiksi. Saksassa vastaava toiminta on isoimmissa kaupungeissa yleisempää kuin Suomessa eivätkä viranomaiset aina puutu siihen. (Kulo 2011, 23.)

Tässä kappaleessa käsiteltiin lyhyesti äärimmäisiä keinoja, joita gentrifikaation vastustus on Saksan pääkaupungissa saanut aikaiseksi. Seuraavassa kappaleessa avaan tarkemmin syitä sille, miksi gentrifikaatio on saanut myös kritiikkiä osakseen. Kehitys ei aina ole sosiaalisesti tasa-arvoista, vaan voidaan puhua gentrifikaation voittajista ja häviäjistä.

2.4 Gentrifikaation kritiikki

Tom Slater (2006) kritisoi artikkelissaan gentrifikaatiomyönteisyyttä. Poliitikot usein kannattavat asuinalueiden kehitystä ja lobbaavat gentrifikaation puolesta –se nähdään tärkeänä koko kaupungin taloudellisen hyvinvoinnin kannalta. Kirjassaan *Helsinki takaisin jaloilleen: askelia toimivampaan kaupunkiin* (2011) Pasi Mäenpää toteaa, että gentrifikaatiosta on tullut 2000-luvulla toivottua laajemminkin Helsingin kaupunkisuunnittelussa ja tähtäimessä on ”koko kaupungin mittainen gentrifikaatio”. Gentrifikaatio on nähty monessa suhteessa vastavoimana segregaatiolle* ja Mäenpään mukaan se on muodostunut positiiviseksi käsitteeksi kaupunkisuunnittelun diskurssissa. Lisäksi hän huomauttaa, että gentrifikaatio toki synnyttää parempilaatuista kaupunkia, mutta ei palvele alkuperäisten asukkaiden etuja. Mäenpää kummastelee, että siinä missä gentrifikaatiosta keskusteltiin ongelmallisena ilmiönä 1990-luvulle saakka, 2000-luvulla siitä on tullut toivottua ja tavoiteltua myös Helsingin kaupunkisuunnittelussa. (Mäenpää 2011, 99–100.)

*Kaupunkitutkija Mari Vaattovaara tiivistää, että segregaatian käsite tarkoittaa nimenomaan epätoivottavan sosiaalisen erilaistumisen ja erityisesti huono-osaisuuden alueellista kasautumista. (Vaattovaara 1998, 11.)

Slater katsoo, että myöskään kaupunkitutkimuksen piirissä ei ole tarkasteltu tarpeeksi gentrifikaation negatiivisia vaikutuksia, varsinkaan työväenluokan tai vanhojen asukkaiden näkökulmasta. Näin tutkimukset tuottavat todellisuutta positiivisempaa kuvaa aiheesta.

Kaupunkitutkijat kuten Slater (2002; 2006), Smith (1996), Zukin (1995) sekä Mäenpää (2011) muistuttavat, että gentrifikaatioon liittyy myös ongelmia. Ensinnäkin gentrifikaatio johtaa kaupunkitilan yksipuolistumiseen. Slater toteaa, että gentrifikaatio voi olla vapauttavaa ja positiivista nuorille kaupunkilaisille, boheemia elämäntapaa viettäville sekä vastakulttuurisille ihmisryhmille, joiden identiteetti pohjautuu alueen luomaan habitukseen ja imagoon. Slaterin mukaan näiden urbaaneiden nuorien pioneerien läsnäolo alueella ei vielä itsessään ole ongelma, vaan muutoksia ja ongelmia alkaa syntyä siinä vaiheessa, kun uusi keskiluokka löytää uudessa nosteessa olevan asuinalueen ja muuttohalukkuus alueelle kasvaa voimakkaasti. Slater huomauttaa, että alueen muuttuessa trendikkääksi, myös yksityinen pääoma rupeaa virtaamaan alueelle nopeasti. Ostoskeskusten ja ketjuliikkeiden levittäytyminen alueelle aiheuttaa hallaa alueen monimuotoisuudelle ja eloisuudelle liiketoiminnan muuttuessa kohti valtavirtatrendejä. Alueen keskiluokkaistuminen ja kulutuksen konformismi* alkavat helposti syödä alueen särmää ja se saattaa muodostua liian kalliiksi elinkustannuksiltaan niille ihmisryhmille, jotka aikaisemmin olivat toiminnallaan muokanneet alueesta originaalin ja viihtyisän paikan elää. Asukkaiden syrjäyttämisen lisäksi Slater on huolissaan gentrifikaation vaikutuksesta, joka herkästi johtaa kaupunkitilan yksipuolistumiseen. (Slater 2002, 145.)

Slaterin mukaan gentrifikaation positiivisia vaikutuksia korostava ”emansipoiva diskurssi” (emancipatory discourse) on yleistynyt. Gentrifikaation vaikutukset on usein esitetty positiivisessa valossa: alueen taiteellista ja luovaa ilmapiiriä korostaen, kiinteistöjen arvonnousuna ja trendikkäiden palveluntarjoajien lisääntymisenä. (Slater 2006, 741.) Slater toteaa, ettei gentrifikaatiotutkimuksessa olla juurikaan oltu kiinnostuneita heikommassa asemassa olevien, esimerkiksi alueelta syrjäytettyjen (displaced), ihmisten kokemuksista, vaan lähestytty ilmiötä lähinnä alueelle muuttaneen keskiluokan näkökulmasta. (Slater 2006, 743.)

*Konformisuus tai konformismi on sosiaalipsykologian ilmiö, jolla tarkoitetaan yksilön mukautumista enemmistön mielipiteeseen, arvoihin tai käyttäytymiseen.

Tarkastellessaan gentrifikaatiota Kallion alueille syntyneiden uusien ravintoloiden omistajien näkökulmasta tämäkin tutkielma jatkaa kyseistä tutkimuslinjaa. On kuitenkin hyvä muistaa, että alueen asukkailla voi olla alueen kehityksestä toisenlainen näkökulma. Samalla kun gentrifikaatio hyödyttää alueelle muuttavia uusia asukkaita sekä alueen päättäjiä, jotka kokevat positiivisena alueen siistiytymisen sekä imagon nousun (Kulo 2011, 13), alueen alkuperäiset asukkaat saattavat kokea alueen muutoksen kielteisenä.

Hyödyt parhaimmillaan
<ul style="list-style-type: none"> - heikkenevien alueiden taloudellinen vahvistuminen sekä vakiintuminen - segregaatiokehityksen estäminen tai pysähtyminen - sosiaalisen monimuotoisuuden lisääntyminen - kasvava usko tulevaisuuden kehitykseen - sosiaalinen kontrolli ja turvallisuuden tunteen paraneminen - rikollisuuden väheneminen - alueen siistiytyminen ja palveluiden paraneminen - asunnokannan houkuttelevuuden kasvu - kiinteistökannan arvonnousu - kasvavat verotulot - omaisuuden arvonpalautus alueella joko julkisen vallan tukemana tai ilman

Mahdolliset haittavaikutukset
<ul style="list-style-type: none"> - kohtuuhintaisen asuntokannan ja toimitilojen häviäminen - paikallisyhteisön, "alkuperäisväestön" tai yritystoiminnan sekä gentrifioijien väliset konfliktit - heikompituloisten siirtyminen taantuville alueille - poismuutosta seuraavat haitat yksilölle - asunnottomuus - sosiaalinen yksipuolistuminen - väestökato muualla kaupungin alueilla, asuinalueiden eriarvoistumisen lisääntyminen

Taulukko 2. Gentrifikaatio voi aiheuttaa sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia.
(muokattu alkuperäisestä: Richard Manninen 2008, 13.)

Gentrifikaatio johtaa herkästi vuokrien ja asuntojen hintojen nousuun, mikä puolestaan johtaa alueen entisten ja usein vähätuloisimpien asukkaiden poismuuttoon. Tästä syystä alueen sen hetkiset asukkaat saattavat vastustaa gentrifikaatiota, jonka myötä vuokrat nousevat, alueen ilmapiiri ja palvelut muuttuvat keskiluokkaisimmaksi ja asukaskanta muuttuu. (Peterman 2000, 71.) Syrjäytettyihin kuuluu yleensä paikallista ikääntynyttä väestöä, työttömiä sekä opiskelijoita. Asuinalueen siistiytyessä vanhat asukkaat saattavat vieraantua siitä, eivätkä enää koe aluetta omakseen. (Zukin 1995, 254–255.) Gentrifikaation

kritiikin yhteydessä on tosin muistettava, että alueelta poismuuttavat asukkaat voivat myös hyötyä taloudellisesti, jos he asuvat omistusasunnossa ja saavat hyvän hinnan asunnostaan paikallisen hintatason noustua (Jauhiainen 1997, 129–130).

Gentrifikaatiotutkimus ei kuitenkaan aina ole keskittynyt gentrifikaation voittajien näkökulmiin. Varhaisessa gentrifikaatiotutkimuksessa ilmiötä tarkasteltiin gentrifioituvalta alueelta syrjäytyneiden ihmisten näkökulmasta. Vanhojen asukkaiden ”pakkomuutto” pois alueelta on nähty myös hyvinvointipoliittisena ongelmana. Klassisessa gentrifikaatiossa työväenluokka tai yleisemmin huonommassa taloudellisessa asemassa olevat ovat joutuneet syrjäytetyiksi asuinalueeltaan. (Ilmavirta 2008, 277–278.)

Viime vuosina on talouden kasvuongelmien ja maanarvon taittumisen yhteydessä puhuttu *degentrifikaatiosta*, eli siitä, että halutaan estää gentrifikaatio ja pyrkiä sosiaalisesti tasapainoisempaan kaupunkiuudistukseen (Smith 1996, 227–232; tässä Jauhiainen 1997, 130).

kuva 5. Gentrifikaatiota ja urbaania kasvupoliittikkaa vastustavien ihmisten ja liikkeiden toiminta kohdistuu kohteisiin, joilla pyritään tuottamaan paikan imagoa. Gentrifikaation vastustamisen keinona on käytetty esimerkiksi imagon tahraamista (image-damaging). (Mayer 1999, 224.)

Alueiden gentrifioituminen on yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta ongelmallista, mikäli vanhat asukkaat työnnetään pois asuinalueeltaan. (Gould & Lewis 2017, 13.) Gentrifikaatio hyödyttää tiettyjä ryhmiä, eikä sen tuomaa kehitystä voida pitää vain huonona asiana. Gentrifikaation myötä alue voi muuttua aikaisempaa siistimmäksi, viihtyisämmäksi ja turvallisemmaksi, kuten esimerkiksi Joshua Davidin kirjoittama New Yorkiin rakennettua High Linea puolustelevalle tekstille osoittaa (David 2012). Gentrifikaation oikeudenmukaisuuteen liittyvissä kysymyksissä tulisi pohtia sitä, kenen intressien mukaan aluetta pyritään kehittämään: alueen asukkaiden, potentiaalisten uusien asukkaiden, yritysten vai kenties turismin ehdoilla?

2.5 Kaupunkien uusi urbaani kriisi

Käsitteet kuten Richard Floridan (2002) luova luokka ovat vaikuttaneet siihen, miten kaupungit ja kunnat haluavat markkinoida ja kehittää itseään. Länsimaissa tapahtuneen elintason nousun myötä asumisesta on tullut enemmän kulutusmuoto ja itsensä ilmaisemistapa, kuin välttämättömyys. Kaupungin kilpailevat keskenään hyvien veronmaksajien houkuttelemiseksi ja tämä kilpailu määrittää, kenelle kaupunkiympäristöä suunnitellaan, nykyisten ja tulevien veronmaksajien saamiseksi alueelle. Gentrifioituneet paikat ja kaupunginosat on esitetty jännittävinä, eloisina ja houkuttelevina alueina, joilta löytyy potentiaalia houkuttelemaan korkeamman tulotason veronmaksajia kaupungin asukkaiksi. Tämä on herättänyt kaupunkitutkijoiden keskuudessa huolta siitä, että nykyinen uusliberaali kaupunkipolitiikka, joka edistää gentrifikaatiota kaupungista toiseen ei huomioi riittävästi paikan sosiokulttuurisia piirteitä ja olemusta: päätavoitteena on edistää luovien alojen kasvua ja elvyttää kaupunkiympäristöjä ja siihen liittyvää elämäntapaa. (Lees 2012, 160; Peck 2010; Wyly & Hammel 2008, 2646–2647). Gentrifikaation (vaikkakin samaisesta muutoksesta käytetäänkin usein myös sanoja elpyminen, uudistaminen sekä elvyttäminen) on myös väitetty menettäneen negatiivisen vaikutuksensa (Lees & Ley 2008; Lees 2012), jopa akateemisessa tutkimuksen kentällä (Slater 2006).

Floridan teorian lähtökohtana on havainto siitä, että kapitalistinen maailma on kehittymässä kohti taloutta, jonka keskiössä on inhimillinen luovuus. Jos kaupunki haluaa menestyä, sen tulee houkutella luovia ihmisiä asukkaikseen. Hän korostaa, että kaupunkien ja työtä tarjoavien yritysten on pohdittava sitä, minkälaisen ympäristön ne haluavat työntekijöilleen tuottaa (Kontula 2004, 99.) Gentrifikaatio saatetaan tässä valossa nähdä tavoiteltavana ja

positiivisena kehityskulkuna kaupunkien kannalta. Floridan teoria sai aikaan aktiivista ajatustenvaihtoa myös Suomessa, kun Yhteiskuntasuunnittelu-lehdessä esitettiin kiivassanaista keskustelua siitä, kenen ehdoilla kaupunkia rakennetaan ja minkälainen politiikka tuottaa onnistunutta lopputulosta (Vaattovaara & Lönnqvist 2003a & 2003b; Juntto 2003; Kauppinen 2003; Ruoppila & Villanen 2003). Kaupunkien välinen ja sisäinen kilpailu hyvistä veronmaksajista nousi kirjoituksissa keskeiseksi aiheeksi ja pohdittiin, kuinka se vaikuttaa kaupunkien asuntopolitiikkaan. Kaupunkien näkökulmasta katsottuna asuinalueiden keskiluokkaistuminen näyttäytyy positiivisessa valossa, sillä se houkuttaa alueelle parempituloisia asukkaita. Kuitenkaan vanhat, alueelta syrjäytetyt asukkaat eivät katoa minnekään, vaan he muuttavat halvemmille alueille joko kaupungin sisällä tai toiseen kaupunkiin. (Karhula 2015, 13.)

Richard Floridan määrittämään luovaan luokkaan kuuluu muun muassa näyttelijät, arkkitehdit, muotoilijat, journalistit, kirjailijat, muusikot, yrittäjät sekä tutkijat. Näitä ammatteja yhdistää toimeentulon hankkiminen luovan ajattelun, tuotannon ja muotoilun avulla. (Florida 2002, 24, 68-69.) Tällä tavoin määriteltyn luovaan luokkaan kuului toisen maailmansodan jälkeen 15% yhdysvaltalaisesta työvoimasta, vuonna 1980 määrä oli noussut kahteenkymmeneen prosenttiin ja vuosituhatosen vaihtuessa siihen kuului jo kolmannes koko työvoimasta (Juntto 2008, 27). Floridan mukaan työmarkkinoilla liikkuu yhä enemmän ihmisiä, jotka muuttavat ensin houkuttelevalle alueelle toteuttaakseen elämäntapaansa ja vasta jälkeenpäin etsivät työpaikan kaupungista. Niinpä ne asuinalueet, joilla ei ole tarjota näille ihmisille laajaa kulttuuritarjontaa, teknologisia innovaatioita sekä ulkoilu- tai liikuntamahdollisuuksia, jäävät vääjäämättä näiden tiettyä elämäntapaa ja -laatua etsivien ihmisten asuinympäristöä koskevan valinnan ulkopuolelle. (Florida 2002, 24; 68–69.) Esimerkiksi Barcelona, Bilbao, Berliini, Sydney, Brisbane, Toronto, Vancouver, Singapore, Hong Kong, Kioto ja Osaka ovat tunnettuja esimerkkejä kaupungeista, jotka ovat kehittämisstrategioissaan hyödyntäneet ideaa luovasta kaupungista. (Scott 2006; Freestone & Gibson 2006).

Florida päätyi amerikkalaiskaupunkeja koskeneen laajan tutkimusprojektinsa seurauksena johtopäätökseen, jonka mukaan uuden talouden perusta on luovissa ihmisissä, jotka hakeutuvat luoviin ja mielenkiintoisiin ympäristöihin. Ajatus luovasta kaupungista kiteytyy sen kolmeen ominaispiirteeseen: lahjakkuuteen, teknologiaan sekä suvaitsevaisuuteen (talent, technology, tolerance = 3T). (Florida, 2005.)

Myöhemmässä tuotannossaan Richard Florida on pohtinut teoriansa ja sitä myötäilevän kehityksen negatiivisia puolia. Kaupunkikehityksen liittyviä ongelmia on käsitelty muun muassa teoksessa *The new urban crisis* (2017) ja kirjassa toteaa olleensa turhan optimistinen kaupunkikehityksen suhteen. Teoksessa hän kuvailee pääasiassa Yhdysvalloissa tapahtunutta kehitystä, jossa kaikista kalliimmissa kaupungeissa tapahtuu voimakasta gentrifikaatiota sekä segregatiota, jonka seurauksena jotkut kaupungit ovat muuttuneet jopa keskituloisille kotitalouksille liian kalliiksi asua. Kriitikoiden mielestä Floridan luovan luokan teorian siirtyminen teoriasta käytäntöön on johtanut monessa paikassa gentrifikaatioon ja lisännyt alueellista epätasa-arvoisuutta. Lisäksi sen on nähty lisänneen elitismia ja aiheuttanut vinoumia asuntomarkkinoilla. (Peck 2005; Malanga 2004.)

Floridan luovan luokan teorian tarkastelussa voidaan huomata, että innovaation, luovuuden ja tiedon tiivistymisessä kaupunkeihin on erinäisiä seurauksia. Kaupunkeihin keskittyvä aktiivisuus luo uusia innovaatioita ja tukee talouskasvua, mutta toisaalta juuri nämä kasvu ja tuottavuutta lisäävät tekijät ruokkivat myös eriarvoisuutta. (Florida 2017, 5–6, 15–18; Cantell 2017). Tulevaisuudessa asumiseen liittyvät erot näyttävät kasvavan sekä ihmisten mieltymysten hajautumisessa, kuin taloudellisissa resursseissakin. Floridan (2002) mukaan uuden luovan talouden riskinä on salakavalasti piilevän eriarvoistumisen kasvu (insidious inequality). Luovasta ja kiinnostavasta työstä maksetaan yhä paremmin, joka johtaa vielä merkittävämpää eroa palvelu- ja teollisuusalalla toimivien palkkoihin. (Juntto 2008, 10.)

Segregaatio määritellään tarkasti ottaen kaupungin alueiden ei-toivotuksi sosiaalisesti eriytymiseksi. Käytännössä segregatiosta puhutaan aina ei-toivotussa mielessä. Jos tarkoitetaan ”hyvää segregatiota”, puhutaan positiivisesta eriytymisestä, profiloinnista tai gentrifikaatiosta. Gentrifikaatiosta on tullut vastaveto segregatiolle eli jonkun alueen suhteelliselle taantumiselle. Segregaatio ja attraktiivisuus nähdään toisilleen vastakkaisina, itseään ruokkivina prosesseina. Segregoituneen kaupungin vastakohta taas ei ole enää hyvinvoiva ja tasa-arvoinen kaupunki vaan kauttaaltaan attraktiivinen kaupunki. Muutoksessa näkyy se, miten uusi kaupunkikehittämisen ideologia on kääntänyt huolten hallinnoinnin toivekuvien hallinnoinniksi eli imagonmuokkaukseksi. Sosiaalipolitiikan tilalle on tullut kasvuhakuinen talouspolitiikka. Kaupunkitasoisessa yhteiskuntapolitiikassa globalisaatioon,

markkinataloudellistumiseen ja uusliberalismiin pohjaava menestymisen ideologia on lyönyt läpi erityisen voimakkaasti siksi, että kaupunkija on aina vaaninut joukko konkreettisempia uhkia kuin valtiotasolla. Rikollisuus, köyhyys ja sairaudet ovat olleet aina teollistumisen jälkeisenä aikana kaupunkien uhkakuvia. Taloudellinen menestyminen voidaan kaupungin hallinnossa nostaa itseisarvoksi, koska se näyttää välillisesti vastaavan kaupungin perinteisiin uhkakuviiin. (Mäenpää 2011, 100–101.)

Kaupunkien välisen segregaation on ennustettu kasvavan myös Suomessa ja arvostetut alueet, jonne valikoituu erittäin hyvätulaisia ja varakkaita asukkaita, alkavat erottautua muista. Arvostettu osoite, menestyneet naapurit ja rauhallinen, mukava naapurusto kapitalisoituvat asuntojen hintoihin. Kunnat ja asuinalueet taistelevat keskenään hyvistä asukkaista, joiden toivottuja ominaisuuksia on mm. koulutus, varallisuus, osaaminen, aktiivisuus sekä nuoruus. Samaan aikaisesti toisaalla asumisköyhyys ja asunnottomuus voivat yleistyä. (Juntto 2008, 11.) Hyvämaineisilla, hintavilla alueilla asuvilla on usein korkeat kriteerit ja toiveet, mitä he asuinalueeltaan vaativat ja odottavat. Suomalaiseen segregaatiokeskusteluun liittyy mediasta tuttu, 1980-luvun kalifornialainen uudissana ”nimby” (not in my backyard). ”Ei meidän pihallemme” –ilmiö viittaa yleensä asukkaiden tai asukasyhdistysten asenteisiin ja toimintaan tilanteessa, jossa vastustetaan paikallisesti ei-toivottujen toimintojen ja rakentamisen sijoittamista naapurustoon. Esimerkiksi asunnottomien yömaja on hanke, joka on varsin tarpeellinen yhteiskunnassa ja kaupungissa, mutta jonka halutaan sijaitsevan jossain muualla kuin juuri omassa naapuristossa. (Kopomaa & Peltonen 2008, 9; Kuparinen 2005, 51.)

Suomessa nimby-liikehdintä on ollut pääosin ylemmän sosiaaliluokan muodostamaa vastarintaa alueiden toiminnallisia muutoksia vastaan. Kyseiset muutokset ovat melko usein tarkoittaneet kunnan vähempiosaisille suuntaamia tukitoimia, esimerkiksi tukiasumista kehitysvammaisille tai asuntoloita päihderiippuvaisille. (Eranti 2011, 21.) Yksi ensimmäisistä ja tutkituimmista tapauksista Suomessa on Helsingin Marjaniemen asukkaiden käynnistämä kampanja 1990-luvun loppupuolella. Marjaniemeläiset vastustivat kiivaasti kehitysvammaisten tukiasuntojen rakentamista omaan kaupunginosaansa. (Kuparinen 2005 & 2008.) Suomen asuntomarkkinoihin ja –tuotantoon on keskeisesti vaikuttanut keskituloisten suuri ryhmä, sosiaalisten erojen pienuus sekä omistus- ja vuokra-asuntojen sekoittuneisuus. Sosiaalibarometrien perusteella tuloerojen kasvua ei Suomessa ole pidetty

positiivisena suuntauksena ja tuloerojen kasvun on nähty heikentävän elämänlaatua. Kokonaisuuden kannalta tarkasteltuna syrjäyttävä kehitys vähentää ihmisten kokemaa hyvinvointia ja aiheuttaa kustannuksia. Myös tulevaisuudessa on tärkeää saada pidettyä asumiseen liittyvät erilaistuvan kehityksen haitat minimissä, sillä tasa-arvoisemmat asuinalueet ja monipuolinen asukasrakenne, yhteiskunnallisen kahtiajaon sekä osattomuuden haittojen minimointi yhdessä vähentävät turvattomuutta ja turvajärjestelyjen tarvetta asuinalueilla ja osaltaan takaavat myös asumisen laatua. (Juntto 2008, 11.)

Yes in my backyard (yimby) tunnetaan nimbyn vastakohtana. Teoksessa *Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta* tutkija Timo Kopomaa on eritellyt nimby- ja yimby-alueille tyypillisiä piirteitä (2008, 157). Nimby-alueelle tyypillistä on Kopomaan mukaan alueen pientalovaltaisuus, asukkaiden hyvä varallisuustaso sekä kaupunginosan selvärajaisuus (esimerkiksi saari). Tyypillisellä yimby-alueella asukkaat työskentelevät matalapalkkaisemmilla aloilla, kaupunkirakenne on tiivis, alueella on paljon kaupungin vuokra-asuntoja ja sosiaalipalvelutoiminnalla on pitkät perinteet kyseisellä alueella. Kallio on alueena aikaisemmin vastannut hyvin yimby-alueen kuvausta ja perinteisesti kaupunginosassa onkin totuttu olemaan hyvin avarakatseisia ja suvaitsevaisia erilaisille ilmiöille ja asukkaille.

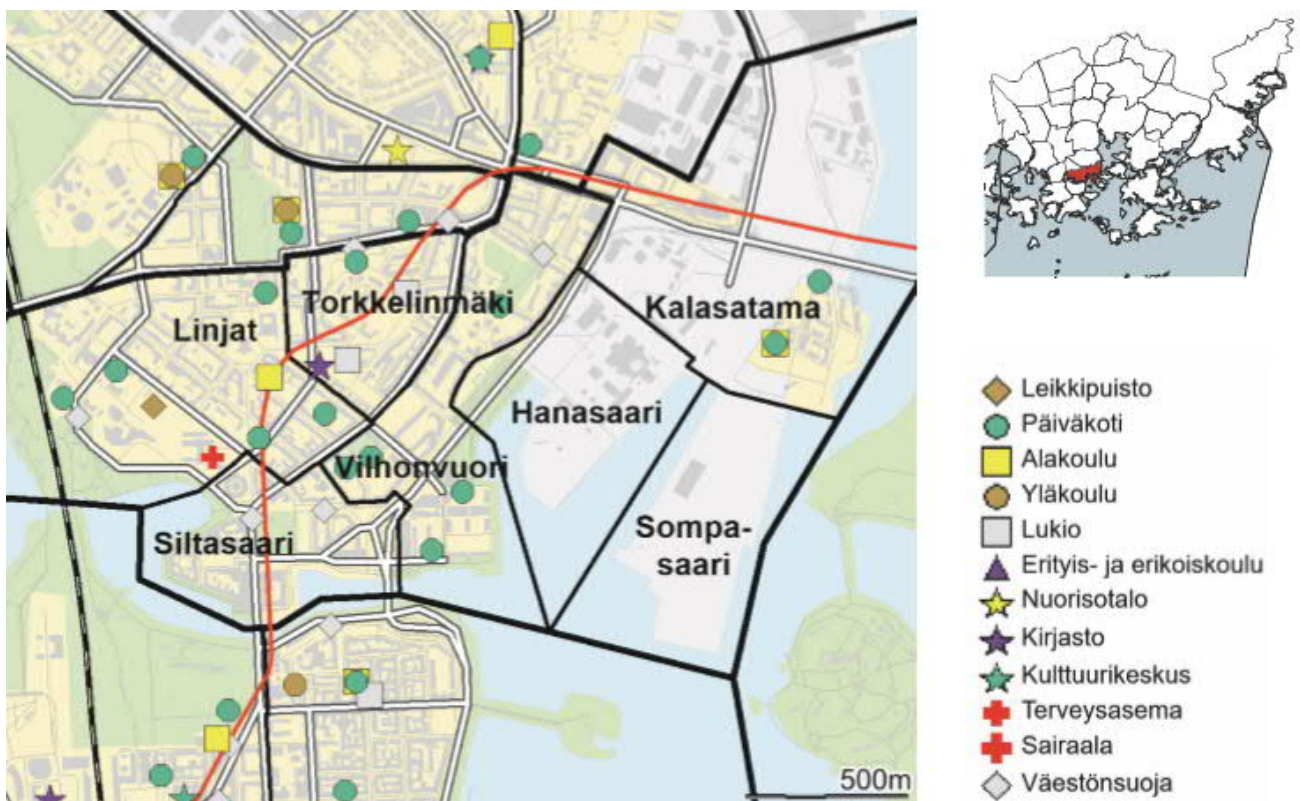
3. Helsingin Kallio

Luvussa avataan Kallion syntyhistoriaa ja kehitysvaiheita 1800-luvulta nykypäivään saakka. Kallion kaupunginosan historia on mielenkiintoinen ja värikäs: alueen omaleimainen maine vaikuttaa ja näkyy edelleenkin vahvasti alueella sekä ihmisten kehittämiin mielikuviin ja heidän suhtautumiseensa kaupunginosaan. Tämän luvun tarkoitus on luoda lukijalle käsitys siitä, kuinka Kallio on kehittynyt siksi paikaksi, mitä se tänä päivänä on.

Kallio on Helsingin 11. kaupunginosa, joka sijaitsee itäisessä kantakaupungissa. Helsingin kaupunginjaoston mukaan kaupunginosaan kuuluu Siltasaaren, Linjojen sekä Torkkelinmäen osa-alueet. Kaupunginosa rajautuu etelässä Siltavuorensalmeen, lännessä Töölönlahteen, pohjoisessa Helsinginkatuun ja idässä Hämentiehen, Näkinkujaan sekä Hakaniemen siltaan. Ihmisten Kallioksi mieltämä ja kokema alue rikkoo usein näitä rajoja ja Kallio mielletään virallisia rajojaan laajemmaksi alueeksi. Esimerkiksi Alppiharjuun

virallisesti kuuluvat Vaasankatu ja Aleksis Kiven katu, Sörnäinen sekä Brahen kenttä mielletään helposti osaksi Kalliota. Kallion itäpuolella sijaitseva Sörnäinen on Helsingin 10. kaupunginosa ja osa Kallion peruspiiriä. Vuonna 2013 tulleen uudistuksen myötä Sörnäinen jakaantuu neljään osa-alueeseen, jotka ovat Vilhonvuori, Hanasaari, Kalasatama sekä Sompasaari (Helsingin kaupunki 2018b, 82.) Kalliossa on erittäin hyvät julkiset kulkuyhteydet ja Helsingin keskusta on lähellä. Esimerkiksi Kallion kirkolta matkaa Rautatieasemalle on kävellen vajaa kaksi kilometriä.

Kallion kaupunginosa on yksi Suomen tiheimmin asutuista: asukkaita on noin 40 000 ja työpaikkoja noin 30 000 (Helsingin kaupunki 2018a). Vuoden 2017 alussa Kallion peruspiirissä asui 29 175 ihmistä 2,63 km² kokoisella alueella eli 11 093 asukasta /km². Kallion pohjoispuolella sijaitsevaan Alppiharjun peruspiiriin kuului tuolloin 12 089 asukasta 0,91km² alueella eli 13 285 asukasta /km². (Helsingin kaupunki 2018b, 80–87.) Kokonaisuudessaan Suomi on todella väljään asuttu maa: väestötiheys oli Suomessa vuoden 2017 alussa 18,2 asukasta maaneliökilometriä kohden. Koko EU:n keskimääräinen asukastiheys on noin 117 asukasta /km². (Kuntaliitto 2019.)

kuva 6. Kallion peruspiiriin kuuluvat Siltasaari, Linjat sekä Torkkelinmäki. (Helsingin kaupunki 2018b, 81.)

Kuva 7. Signe Branderin ottamasta Kallio-panoraamasta huomaa helposti, mistä kaupunginosa on saanut nimensä.

Helsingin eri kaupunginosien sekä niiden osa-alueiden suosio on vaihdellut erinäisten syiden vuoksi läpi kaupungin historian. Myös yhtä lailla kaupunginosien sosiaalinen ja kuva taloudellinen imago on vaihdellut eri vuosikymmenten aikana. Helsingin nopea kasvu 1900-luvun taitteessa ja sen sosiaalisesti eriytyneet asuinalueet ovat mahdollistaneet alueiden suosion suhdanteiden seurannan. (Uuskallio 2001, 23.)

Vuonna 1905 Helsingin kaupunkirakenne rajautui idässä Kruununhakaan, lännessä Hietalahteen ja Ruoholahteen, etelässä Kaivopuistoon (Tehtaankadun tienoille) ja pohjoisessa Siltasaareen. 1900-luvun alussa luokkayhteiskunnassa kaupunkilaisten asuinpaikat muistuttivat tästä vanhasta järjestyksestä. Yhteiskuntaluokkien välinen ero kaupunkitilassa oli huomattava, mitattiinpa sitä sosiaaliekonomisesti, asumistason, kielen tai työllisyysasteen mittareiden mukaisesti. Vuonna 1914 Pitkänsillan eteläpuolella asui 80% kaupungin korkeimmin koulutetuista ja pohjoispuolella peräti 66% kaupungin työttömistä. (Uuskallio 2001, 51.)

Siltasaari oli nimensä mukaisesti 1800-luvun lopulle asti saari, josta kulki kaksi siltaa mantereelle. Sillat olivat nimeltään Pikkusilta ja Pitkäsilta. Pikkusillan purkamisen jälkeen paikalle jäi vain puinen Pitkäsilta, joka kunnostettiin nykyiseksi graniittisillaksi vuonna 1912. (Helsingin kaupungin museo.) Pitkäsilta on todellisuudessa melko lyhyt, mutta se on ollut merkitsevä raja "paremman väen" keskustan ja työväenluokkaisen Kallion erottajana. Kallioon on viitattu usein myös Pitkänsillan pohjoispuolisena (työväen)kaupunginosana. (Uuskallio 2001, 51.)

3.1 Kallion kaupunginosan syntyminen Pitkäsillan pohjoispuolelle

Yhteiskuntapolitiikko Heikki Waris tutkii teoksessaan *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle I-II* (alkuperäiset painokset vuosilta 1932 sekä 1934) Kallion asuinalueen syntyä ja kehitystä 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkupuolelle. Vielä 1800-luvun alkupuolelle saakka alue oli melko asumaton ja sitä käytettiin lähinnä kasvavan pääkaupungin hakamaana. (Waris 2016, 101-102.) Nykyisessä nimistössä Pitkäsillan pohjoispuolen maa-alueen käyttö eläinten hakamaana ilmenee muun muassa Hakaniemen metroaseman nimessä.

1830- ja 1840- luvuilla Pitkäsillan pohjoispuolelle oli rakennettu jo joitain pieniä tehtaita, joiden kylkeen työntekijät rakensivat asuinrakennuksensa. Pienehkön tehdastoiminnan myötä ensimmäiset asukkaat muuttivat vakituisesti kaupungin tullien ulkopuolelle asumaan. Pitkäsillan ja Vanhankaupungin välisellä alueella asui vuonna 1840 vain noin 40 ihmistä. Asukasmäärä kasvoi tasaisesti ja ylitti jo tuhannen asukkaan rajan vuonna 1870. (Waris 2016, 102.)

Vuonna 1863 Suomen ensimmäinen junarata valmistui Pasilan ja Sörnäisten sataman välille. Tästä sai alkunsa myös Sörnäisten ja samalla koko Kallion alueen voimakas kasvu ja rakentaminen. (Helsingin kaupunki 2011, 80.) Kallion työläiskaupunginosa alkoi kehittyä kunnolla vasta 1870-luvulta lähtien. Vuonna 1870 Pitkäsillan pohjoispuolella asui ainoastaan 1090 henkeä. Asukasluku kaksikymmenkertaistui vuosisadan alkuun tultaessa, jolloin asukkaita oli jo 21 731. Waris kirjoittaa merkittävästä väestöliikkeestä seuraavasti: ”Kolmessakymmenessä vuodessa ennen miltei asuttamattomille kallioille oli kohonnut parinkymmenentuhannen hengen suuruinen uusi kaupunki.” (Waris 2016, 106–107.)

Pitkäsillan pohjoispuolelle asettunut väestö koostui pääosin maalta kaupunkiin muuttaneista työikäisistä. Sörnäisiin noussut satama tarjosi monelle töitä, ja väestö pysyi pitkälti hyvin työväenluokkaisena. (Waris 2016, 108.) ”Vielä toistakymmentä vuotta sitten Sörnäisten niemi oli ollut asumaton ja autio. Mutta 70-luvulla se satamineen, laitureineen, rautateineen, varastoineen, tapulineen kasvoi nopeasti. Se muodostui erikoisluontoiseksi, omaksi yhteiskunnakseen, joka pitkät ajat eli kaukana ja eristettynä muusta kaupungista.”, Waris (2016, 70.) kuvailee kirjassaan. Sörnäisten satama-alueen kasvusta huolimatta kaupunki asemakaavoineen ja suorine katuineen rajaantui vielä Pitkäsillan eteläpuolelle. Sillan pohjoispuolella elettiin vielä melko maalaisissa oloissa. Kaupunkimaisen asutuksen

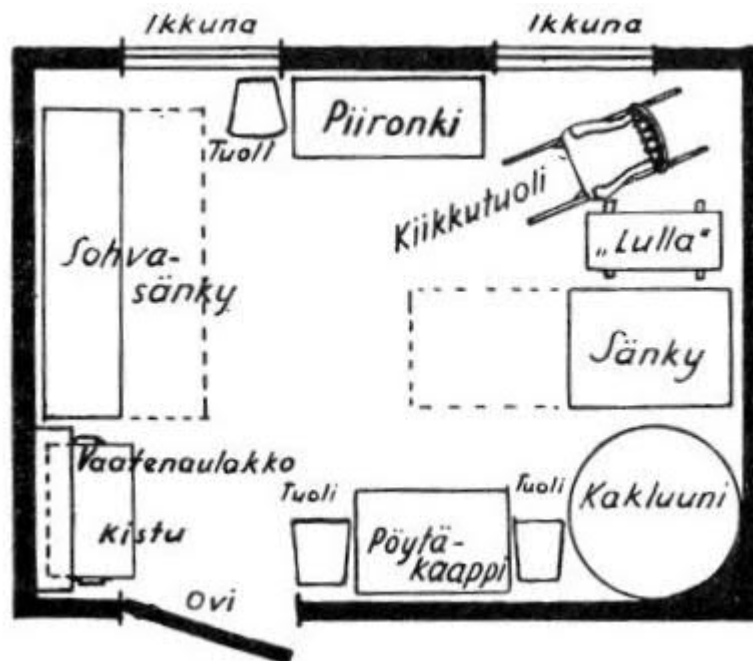

kehittymiseen tarvittiin asemakaavaa katuineen ja virallisine tonttijakoineen. (Waris 2016, 251.)

Vuonna 1901 alueen asemakaava vahvistettiin ja Kallio suunniteltiin jo tässä vaiheessa asutukseltaan hyvin tiiviiksi maalta saapuvien työläisten suuren asuntotarpeen vuoksi. (Waris 2016, 254–255.) Teollistuminen oli nopeinta ja voimakkainta juuri Helsingissä ja nopea kaupungistuminen näkyi myös asuintasoa alentavana ilmiönä. Kaupunkilaistyöväenluokan varsinaisena syntymä kautena 1800-luvun loppupuolella työläisten asuntotaso oli kaikissa Suomen kaupungeissa painunut alas: asunnot olivat pieniä ja ahtaus suurta. Pitkäsillan pohjoispuolella uusissa työväenkaupunginosissa tilanne oli kurjimmillaan. Reilu kolmannes näistä työväenasunnoista ei pystynyt täyttämään edes kaikista vähäisimpiäkään terveydellisiä vaatimuksia. (Waris 2016, 339–340.)

kuva 8. Pitkäsilta nähtynä Siltavuorelta Kruununhaasta 1907. Puinen Pitkäsilta väistyi kivisen sillan tieltä vuonna 1912. (Helsingin kaupunginmuseo)

Kuva 9. Työläiskodin sisustus. (Waris 2016, 308.)

Työväestö kasvoi muita sosiaaliryhmiä nopeammin 1900-luvun alussa. Sen määrä miltei viisinkertaistui vuosina 1860-1913 muodostaen vuonna 1910 jo 42 % koko kaupungin väkiluvusta. (Heikkinen & Hoffman 1982, 55.) Väkiluvun kasvaessa Helsingissä oli tarve rakentaa nopeasti uusia asuntoja ja asutus kasvoi myös varsinaisen kaupungin ulkopuolelle. Asuinrakentaminen olisi luultavasti laajentunut Pitkäsillan pohjoispuolelle vauhdikkaamminkin, mutta alueiden vanhat vuokrasopimukset rakennusmääräyksineen estivät sen. (Waris 2016, 238.) Viimein 1880-luvulla Kallion ja Harjun alueiden pitkään kestäneet vuokrasopimukset alkoivat umpeutua ja tontteja pystyttiin uudelleenjakamaan. Vuonna 1886 suurin vanhoista huvila-alueista, Kallion eli Berghällin yli 30 hehtaarin laajuinen alue vapautui rakennuskäyttöön. Yli $\frac{2}{3}$ alueesta oli karua kalliomaastoa. (Waris 2016, 238).

Alueelle ryhdyttiin vuodesta 1888 lähtien hahmottelemaan ensimmäisiä ”linjoja”. Alue suunniteltiin jaettavaksi yhdeksällä linjalla ja niiden poikkikaduilla suorakaiteen muotoisiksi kortteleiksi. Ainoastaan viisi ensimmäistä ja lähimpänä kaupunkia olevaa linjaa saatiin toteutetuksi, vanhojen vuokrasopimusten sekä hankalan, kallioisen maaston estäessä loppupään linjojen rakennussuunnitelmat. ”Pääasiassa Toisen ja Viidennen linjan välisiin suuriin kortteleihin kohosi kymmenessä tai kahdessatoista vuodessa Kallion laaja kaupunginosa ja sen puolentoista-sataa taloa tuhansine huoneineen”, Heikki Waris

kirjoittaa. (Waris 2016, 252–254.) Viimeiset suorat ”linjat” jäivät tuolloin toteuttamatta ja alueesta laadittiin Torkkelinmäen puutarhakaupunkimainen asemakaavamuutos, joka astui voimaan vuonna 1914. Torkkelinmäen esikuvana on mainittu Eiran huvilakaupungin asemakaava, jossa kapeat kadut myötäilevät maastoa ja matalat asuinrakennukset ovat erillistaloja. (Museovirasto.)

Kallion kaupunginosa oli laajin ja väkirikkein Pitkäsillan pohjoispuolella olevista asuntoalueista. Nimensä mukaisesti se oli rakennettu Viertotien (nykyinen Hämeentie) varresta kohoavien jyrkkien kallioiden rinteille ja korkeimmillekin harjanteille. Vuosisadan vaihteessa linjoilla ja niiden välikaduilla asui jo lähes 9000 asukasta. (Waris 2016, 431.) Kallion kasvavalle työväestölle pystyttiin tarjoamaan kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja asuntojen vaatimustasoa laskemalla (Waris 2016, 242). Vuoden 1900 työväenasuntotutkimuksesta selvisi, että tuolloin Kalliossa oli Pitkäsillan pohjoispuolen suurin asumistiheys: 4,56 henkeä per asuinhuone. Tarkastellessa vuoden 1900 työväen asunto-oloja huomataan, että Pitkäsilta toimi edelleen selvänä rajana: Kallion alueella 80,7% kaikista työväenasunnoissa asuvista asui yhden huoneen asunnoissa, koko Helsingin vastaavan luvun jäädessä 67,6 prosenttiin. (Waris 2016, 189-291.) Vuoden 1900 Pitkäsillan pohjoispuolella olevista työväestön asunnoista peräti 30% määriteltiin ”suuressa määrin liika-asutuksi”. Työväen asunto-olot eivät täyttäneet tuon ajan vähäisimpiäkään terveysvaatimuksia. (Waris 2016, 297.)

Torkkelinmäen puistomaiset puutarhakorttelit sekä alueen kiviset umpikorttelit rakennettiin Toisen maailmansodan aikana. Suurin osa Linjojen puutalokortteleista purettiin modernismin ihanteiden vallitessa 1950- ja 1960-luvuilla ja niiden paikalle rakentui korkeita 6-9 kerroksisia kivitaloja. (Helsingin kaupunkiympäristön toimiala 2018.) Vanhasta puu-Kalliosta jäi jäljelle vain muutamia alkuperäisiä puu- ja kivitaloja sekä alkuperäinen korttelirakenne. Vanhan rakennuskannan katoaminen vei mukanaan palasen kaupungin rakennushistoriaa (Mäkelä 2015). Kallion uudisrakentaminen tuli päätökseensä 1990-luvulla (Helsingin kaupunkiympäristön toimiala 2018).

3.2 Gentrifikaatiota Kalliossa? Pasi Mäenpään tutkimus 1980-luvun ensimmäisestä keskiluokkaistumisen aallosta alueella.

Gentrifikaatioprosessi voidaan nähdä jälkiteolliselle yhteiskunnalle tyypillisenä ilmiönä. Työväestön asuinalueet sijoittuivat tyypillisesti tehtaiden läheisyyteen ja usein kaupungin

halvemmillle alueille. Siirryttäessä kohti jälkiteollista aikaa teollisuuden merkittävyys korvaantui palvelualojen kasvulla. Tehtaat siirtyivät kauemmas kaupunkien keskustoista. Kattava palvelutarjonta ja raskaan teollisuuden poismuutto saivat keskustan läheiset vanhat työläisasuinalueet muuttumaan houkuttelevimmiksi ja niiden arvo on alkanut nousta. (Kivimäki 2008, 17.) Edellä mainittu kaupunkialueiden muutoksen kuvaus sopii myös hyvin kuvaamaan Kallion kaupunginosan kehityskulkua.

Pasi Mäenpää pohtii teoksessaan *Kallion keskiluokkaistuminen 1980-luvulla. Työläisyhteiskunnan tuho?* onko Kalliossa jo 1980-luvun loppuun tultaessa ollut havaittavissa gentrifikaatiota. Tutkimuksensa perusteella hän toteaa, että Kalliossa on tapahtunut melko voimakasta gentrifikaatiota 1980-luvun lopulla (Mäenpää 1991, 61). Mäenpään mukaan Kallion romantisoitu työläisperinne, keskusta-alueen halvempi hintataso sekä sijainti aivan keskustan läheisyydessä ovat seikkoja, jotka ovat saaneet nuoren keskiluokan kiinnostumaan asuinalueesta (Mäenpää 1991, 77). ”Kun Wariksen kalliolaiset olivat maalta elämisen kannalta välttämättömän työn perässä tulleita, oletetaan tämän päivän muuttajien etsivän ja toteuttavan Kalliossa valitsemaansa elämäntapaa, johon vapaa-ajan toiminnot kiinteästi kuuluvat”, Mäenpää (1991, 10) kuvaa kalliolaisia 1980-luvun lopulla.

Mäenpään johtopäätösten mukaan 1980-luvun lopun Kalliolla oli tarjottavanaan kolme muista vastaavista kantakaupungin alueista poikkeavaa ominaisuutta: halvemmat hinnat, pienet asunnot sekä työläiskaupunginosan romantisoitu perinne. Mäenpään tekemän tutkimuksen mukaan tärkeintä oli asua kaupunkimaisesti: maaseutuun ja etenkin lähiöihin vastaajat suhtautuivat varsin kielteisesti. Kalliolla oli tarjota asukkaillensa myös osin ainutlaatuista kaupunkikulttuurin perinteikkyyttä ja urbaania estetiikkaa vanhan työväenluokkaisuutensa, iäkkäiden asuinrakennusten kuin puistomaisten ympäristöjensä myötä. Tutkimuksessa tällaisia piirteitä nähtiin erityisesti olevan Torkkelinmäen alueella. (Mäenpää 1991, 72.)

1980-luku oli nopean taloudellisen nousun aikaa Suomessa. Kallion pienet asuinhuoneistot houkuttelivat erityisesti nuoria: vuonna 1987 Kallioon muuttaneista 58% oli 16–29 vuotiaita ja 25% 30–44 vuotiaita. Muuttoliike alueella on ollut aina vilkasta, juurikin pienten asuntojen vuoksi ja noin joka viides kaupunginosan asukkaista vaihtui tuona vuonna. (Koskinen 1990, 203.) Kallion asunnot olivat aikaisemmin olleet suhteellisen halpoja verrattuna keskustan hintoihin, mutta kuitenkin koillisten ja itäisten lähiöiden asuntoja hintavampia. Vielä vuonna

1977 Kallion asuntojen keskihinnat olivat 10–20% kaupungin keskiarvoa halvempia. Juha Koskinen toteaa Kallion historiaa koskevassa teoksessaan, että selkeä muutos alueen asuntohinnossa tapahtui 1980-luvun aikana: 1985 mennessä alueen asuntojen hinnat olivat jo nousseet kaupungin keskiarvolukemiin, vaikka asuntomukavuudessa olisi usein ollut vielä parantamisen varaa. 1980-luvun lopulla Kallio tuli suorastaan muotiin. Keskeisen sijaintinsa ja mainioiden kulkuyhteyksiensä ansiosta Kallio kipusi hintatasoltaan ydinkeskustan ja läntisien kaupunginosien jälkeen kolmanneksi kalliimmaksi asuinalueeksi. (Koskinen 1990, 40.)

Mäenpään tutkimuksessa painotetaan Kallioon muuttaneiden asukkaiden asuntohankintoihin liittyviä valintoja. Alueen väestörakenteen muutosta tarkastellaan lähtökohtaisesti seurauksena asuntomarkkinoilla valintoja tekevien ihmisten toiminnasta. (Mäenpää 1991, 4.) Nousukaudella kotitalouksien käytettävissä olevat tulot suhteessa kokonaismenoihin olivat nousseet ja tämä mahdollisti kasvaneiden varojen sijoittamisen asumiseen. Muiden perustarpeiden tyydyttämisestä yli jääneet varat on voitu kohdistaa asumisen laadun parantamiseen. Anneli Juntton mukaan kohtuutasoinen asuminen mahdollistui enemmistölle jo 1970-luvun aikana ja asumisessa on osittain siirrytty ”kulutuserojen estetiikkaan”. (Juntto 1990, 345–348.)

Kulutuksesta oli tullut tärkeä elämäntapaa jäsentävä tekijä. Kallioon ei enää tarvinnut muuttaa halvempien asuinkustannusten takia. 1980-luvulla muutto Kallioon oli monelle keskiluokkaa edustavalle valinta, ei välttämättömyys. Kallioon 1980-luvulla muuttanutta keskiluokkaa viehätti erityisesti alueen sosiaalinen ympäristö, elävyys, monimuotoisuus ja muuttuvuus. Mäenpää havainnoi, että asuinalueen keskiluokkaistuminen oli jo yleisesti tiedossa 1980-luvun lopussa ja se myös luultavasti on ruokkinut kehitystä entisestään. (Mäenpää 1991, 72.)

3.3 Pelkoa ja inhoa Hesarilla. Kallion monet kasvot.

Puheet Kallion hurjasta maineesta ovat levinneet laajalti, eikä ole harvinaista, että myös ihmiset, jotka eivät koskaan kaupunginosassa ole edes vierailleet, ovat jo valmiiksi muodostaneet negatiivisen ennakkokäsityksen alueesta. Menneisyydestä kumpuava huono maine on peräisin Kallion työläishistoriasta, huonoista asuinoloista sekä sosiaalisista ongelmista. Huonoon maineeseen on vaikuttanut myös alueella käyty alkoholin salakauppa.

Kieltolain aikaan etenkin Vaasankatu tuli tunnetuksi pimeän viinan myyntipaikkana. (Koskela, Tani & Tuominen 2000, 33.) Waris (2016, 213–215) toteaa, että alkoholin nauttiminen oli työväestölle hyvin arkipäiväistä: ”Viinaa viljeltiin erikoisen runsaasti Sörnäisten satamassa, jossa jo 70-luvulta alkaen oli totuttu kovaan työntekoon, rajuihin juominkeihin ja elämäntapoihin.” Sörnäisten sataman läheisyydestä löytyi myös useita salakapakoita: juomisen seurauksena esiintyneet tappelut ja rettelöinnit olivat hyvinkin arkipäiväisiä alueella.

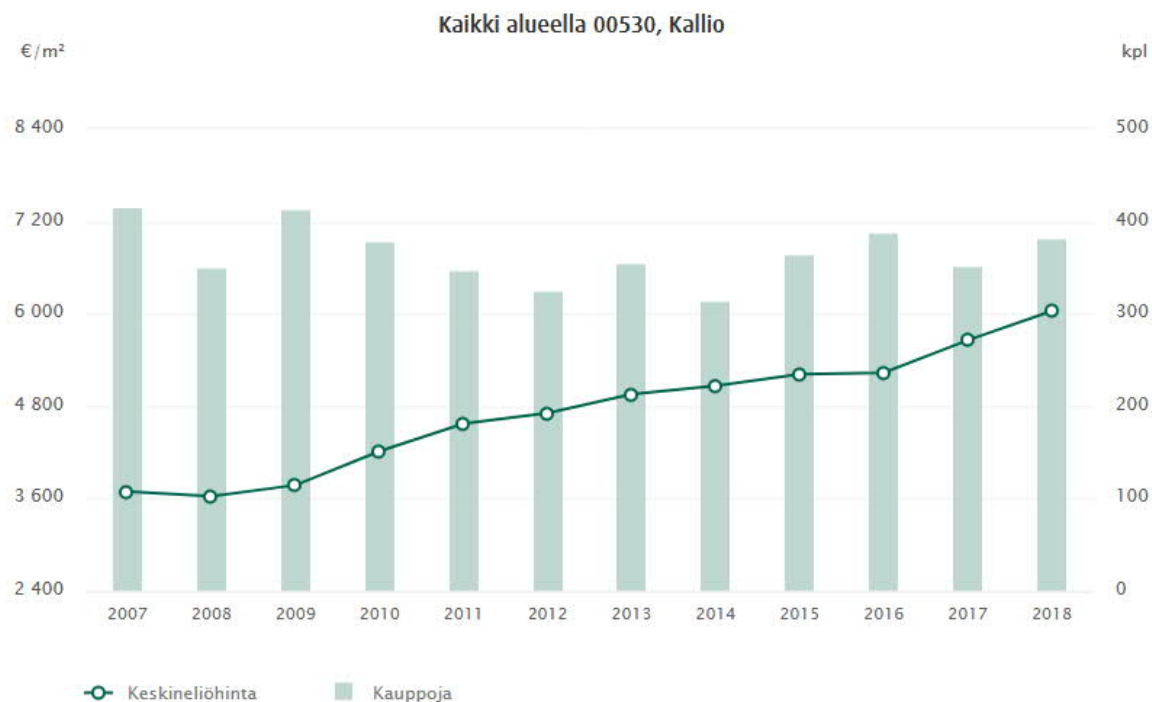
Mäenpää (1991, 6) toteaa asuinalueen olleen vielä 1970-luvulla ahdas ja huonomaineinen. Tuolloin Kallio nähtiin vastakohtana Espoon omalle puutarhakaupungille, Tapiolalle. Ossi Hiisiö kirjoitti kirjassaan Tapiola – parempien ihmisten kylä (1970) seuraavaa: ”Kallio on esimerkki kammottavasta kaupunginosasta, jossa kyllä voi kokea yllätyksiä, mutta joka ei ole ihmiselle sopiva asuinpaikka.” Riina Johansson luonnehti kaupunginosan tilannetta seuraavasti vuonna 1988 julkaistussa pro gradussaan: ”Kallio on pysynyt yhtenä kantakaupungin vähiten arvostetuista alueista, kun kriteeriksi asetetaan asuinympäristö. Pitkäsillan pohjoispuoli on edelleen se seutu, josta varmimmin löytää sosiaaliavustusten avulla elävät kadulla norkoilijat ja asunnottomat alkoholistit.” (Johansson 1988, 50.) Vaikka vanha työväenkaupunginosa on muuttunut viimeisten vuosikymmenien aikana ja alueella on tapahtunut gentrifikaation kaltaista kehitystä, köyhän ja kurjan alueen hurja maine elää edelleen sitkeästi, toteaa Vihmallo (2005, 45).

Paikat ja tilat ovat myös metaforia, joiden avulla muodostetaan kategorioita ja hierarkioita esimerkiksi asuinalueiden välille. Mervi Ilmosen (1994, 30) lähiöpuhetta koskevassa artikkelissa *Puutarhakaupungista ongelmalähiöön* todetaan, että lähiö ei ole ainoastaan neutraali nimi, vaan myös symbolinen kategoria tietynlaisille asuinalueille. *Tulevat lähiöt – segregaatiota vai gentrifikaatiota?* -artikkelissaan Ilmonen (2016, 105.) kirjoittaa, että lähiöpuhe on samalla myös puhetta työväenluokasta. Samalla kun työväenluokka ja lähiöt usein mielletään ongelmallisiksi, keskiluokka määrittelee itse itsensä ei-ongelmalliseksi ja ei-lähiöelämää viettäväksi. Ilmosen mukaan puhe työväenluokkaisista alueista ei ole juuri muuttunut sadan vuoden aikana. Jo 1900-luvun alkupuolella Pitkäsillan pohjoispuolisista asuinalueista, Kalliosta ja Sörnäisistä, puhuttiin samankaltaisesti kuin nykyisistä lähiöistä. Jo tuohon aikaan kaupungin porvaristoa huolestuttivat Pitkäsillan pohjoispuolen asuvan työväenluokan viinanjuonti, rikollisuus ja elämäntavat ylipäättänsä. Pitkäsilta toimii edelleenkin suomalaisen luokkayhteiskunnan ensimmäisenä henkisenä jakolinjana ja 1960- ja 1970-luvuilla rakennetut lähiöt toisena linjana.

Markku Lankinen on tutkinut asuinalueiden attraktiivisuutta eli vetovoimaisuutta. Asuinalueiden vetovoimaisuutta määrittävät esimerkiksi sen sijainti, rakennustapa, väestörakenne sekä maine hyvässä tai pahassa mielessä. Alueen sijainnin ja kulkuyhteyksien ohella luonnonympäristö, arkkitehtuuri sekä palveluiden laatu vaikuttavat sen vetovoimaisuuteen Markkinataloudessa asumisen attraktiivisuutta parhaiten kuvaava mittari muodostuu asumisen hinnasta, joka koostuu niin asuntojen kauppaa- sekä vuokrahinnoista (Lankinen 2010, 64; 77.)

1900-luvun alun työväestön huonoista asuinoloista on jäljellä vain muistot ja tänä päivänä asuminen on muutakin kuin vain välttämättömän tarpeen tyydytystä (Juntto 2007, 37). Arvostettu asuinpaikka toimii myös sosiaalisen kamppailun kenttänä, kilpailuna kaupunkitilasta. Luokkataistelu on muuttunut taisteluksi elämisen areenoista —hyvistä ja arvostetuista asuinpaikoista. Asuinalueen valinnalla rakennetaan omaa identiteettiä: jotkut kokevat asuinalueen niin esineellisenä ja ympäristösidonnaisena, että asuinympäristö saattaa muodostua asunnon ostajalle jopa merkityksellisemmäksi kuin itse asunto. Ihmisten arvostus on siirtynyt asunnosta yhä enemmän asuinmiljööön ominaisuuksiin ja sosiaaliseen laatuun. Huonokuntoinen asunto hyvällä sijainnilla on halutumpi, kuin hyväkuntoinen asunto huonossa ympäristössä. (Uuskallio 2001, 263.)

Koska halutumpien asuntojen sekä asuinalueiden tarjonta on rajallista, halutuimmat asunnot ovat myös kalliimpia. Samoista neliömääristä ollaan valmiita maksamaan eri hinta eri alueilla, sillä asunnon koon ja ominaisuuksien lisäksi asuinympäristö vaikuttaa asunnon hintaan ja haluttavuuteen (Laakso & Loikkanen 2004, 254–257). Alueen haluttavuuden nähdään heijastuvan suoraan sen asuntojen hinnoissa (Lankinen 1997, 50). Keskusta-asumisen hintojen nousua saattaa selittää se, että Suomessa varsinaista urbaania keskusta-asumista on suhteellisen vähän tarjolla. Suomen kaupungeissa keskusta-asumisen suosio sekä hinnat ovatkin nousseet. (Juntto 2008, 21.)

Taulukko 3. Kallion alueen asuntojen keskineliöhinta sekä kauppojen määrä vuosina 2007–2018. (Kiinteistömaailma 2019)

Yllä oleva tilastograafi kertoo toteutuneista asuntokaupoista Kallion (postinumero 00530) alueella vuosien 2007–2018 aikana. Alueella tehtyjen asuntokauppojen keskihinnat ovat nousseet varsin voimakkaasti tarkastelujakson aikana: vuonna 2008 keskihinta oli n.3600€/m². Kymmenen vuotta myöhemmin toteutuneita kauppvoja lähes saman verran vuositasolla, mutta asuntojen keskihinnat ovat nousseet 6000€/m². Gentrifikaation kehitystä on selitetty monilla eri teorioilla ja syillä. Kuten kappaleessa 2.1 todetaan, Smithin mukaan gentrifikaatio selittyy maan hinnan nykyarvon ja sen potentiaalisen arvon kautta (rent gap theory). Smith huomauttaa, että usein asuntojen arvon nousun unohdetaan olevan lähes välttämätön kehityssuunta alueen gentrifioitumiselle. (Smith 1979a.) Korkeamman tulotason omaavilla on useimmiten tapana sijoittaa asuntoihin niillä alueilla, joilla asuntohintojen odotetaan nousevan hyvin, toteaa Karhula (2015, 22).

Usein asuinalueen identiteetti vaikuttaa ja ohjailee ihmisten tekemiä valintoja muuttaa tietyille alueille. Ihmiset ovat valmiita maksamaan tietystä paikasta, joka tarjoaa heille mahdollisuuden identifioitua alueen mukaisesti ja ilmaista itseään valitun elämäntavan mukaisesti. (Giddens 1991, 5; 82–83.) Ilona Akkila (2012) kuvailee pro gradu -tutkielmassaan *Families Residing in Kallio –A Choice?* että Kalliolla on vielä edelleenkin varsin kaksijakoinen luonne, joka tarjoaa ihmisille mahdollisuuksia identifioitua urbaanin elämäntyylin kautta. Akkila huomauttaa, että viime vuosina erilaisissa medioissa yleistyneet

artikkelit Kallion suosion noususta perheiden asuinalueena vahvistavat ihmisten mielikuvia alueesta trendikkäänä entisen työväenluokan alueena, joka saattaisi helposti lisätä asuinalueen nostattamaa kiinnostusta nuorten lapsiperheiden keskuudessa. (Akkila 2012, 26.)

Lia Karsten (2003) on tutkinut Amsterdamin keskustan vanhoille satamaa-alueille muuttaneita perheitä, jotka ovat vastoin perinteisiä oletuksia ja toimintatapoja pysyneet kaupungissa perheen perustamisen jälkeenkin. Karsten määrittelee ryhmää kehittämällään ”yupps” -termillä (young urban professional parents) ja toteaa, että perheet ovat suhteellisen uusi ryhmä gentrifioijien keskuudessa. (Karsten 2003, 2573.)

Johanna Lilius on tutkinut kaupunkikeskustoissa asuvia perheitä vuodesta 2006 alkaen ja kirjoittanut aiheesta väitöskirjan *Middle-class parents as urban figures: Parenting practices, families and the inner city*, joka julkaistiin vuonna 2017. Pro gradussaan Lilius (2008) tutki ilmiötä Tukholman ja Helsingin keskustan esimerkkien kautta. Tutkimuksessa todetaan, että lapsiperheiden asuminen on perinteisesti suuntautunut esikaupunkeihin, mutta 1900-luvun loppupuolelta lähtien useassa Euroopan kaupungissa on nähty myös vastaliikettä, jossa perheet asettautuvat kaupunkien keskustaan. Tukholmassa tämä ilmiö on jo tunnistettu ja siten se sopii hyvin vertailukohdaksi Helsingin asumiskehitykselle. Liliuksen tutkimusten mukaan lapsiperheet ovat päättäneet jäädä keskustaan asumaan ennen kaikkea sen vuoksi, että vanhemmat eivät ole halunneet luopua palveluista. Yhä useamman lapsiperheen jäätyä keskustaan, sinne on alkanut syntyä kasvavissa määrin heille suunnattuja palveluita – mikä on lisännyt keskusta-alueiden vetovoimaa entisestään. (Helsingin Sanomat 2018a.)

Aleksi Karhula (2015, 20.) toteaa, että Kalliossa asuvien lasten määrä on noussut suhteellisesti ottaen paljon, mutta absoluuttisesti varsin vähän vuosien 2005-2014 tarkastelujakson aikana. Vuonna 2005 Kallion ydinalueella asui 306 0-6 vuotiasta lasta (1,6% kaikista asukkaista), kun vuonna 2014 pienten lasten määrä oli noussut 631 lapseen (2,6% kaikista asukkaista). Akkila (2012, 35) toteaa, että Kallion alueen asuntorakenne ei mahdollista sen kehittymistä perhevaltaiseksi asuinalueeksi. Karhula (2015, 20.) ennustaa, että todennäköisesti lapsiperheiden määrä alueella tulee jatkossakin pysymään varsin saman tasoisena alueen asuntokannan vuoksi. Useimmat lapsiperheet suuntaavat pois päin keskustasta ja asettuvat suurempiin asuntoihin perheeseen kasvaessa. Vaikka lapsiperheiden asumistoiveet saattavat olla muuttumassa urbaanimpaan suuntaan (Akkila

2012, Lilius 2016), konkreettisina valintoina se ei vielä suuressa määrin Kallion seudulla näy. Alueelle jäävät perheet joutuvat usein priorisoimaan asuinvalintoja tehdessään urbaanin asumisen tuomat edut asuineliöiden sijaan (Akkila 2012).

3.4 Esimerkkejä alueen siistiytymisestä: Karhupuisto ja Helsinginkatu 21

Tässä kappaleessa esittelen kaksi konkreettista esimerkkiä asuinalueen siistiytymisestä. Ensimmäisenä case-esimerkkinä on Karhupuisto, jonka lokaatio on Kalliossa varsin keskeinen. Karhupuiston siistiytymisellä voi olla ollut suuri vaikutus koko asuinalueen siistiytymiseen yhtenä trendin alkuunpanijana. Ei liene sattumaa, että juuri Karhupuiston alueelle on syntynyt paljon uusia ravintolapalveluita, koska alue on rauhallinen ja kutsuva. Jos vertaa esimerkiksi Sörnäisten Kurvin alueen levottomaan ilmapiiriin, Karhupuiston alueella on hiljaista ja kahviloiden terasseilla on miellyttävää istua, koska meluisat liikennevirrat ovat keskittyneet toisaalle, Sörnäisten rantatielle ja Hämeentielle.

Karhupuisto sijaitsee mäen päällä, Kallion paraatipaikalla Viidennellä linjalla; kirjaston, paloaseman ja kirkon välittömässä läheisyydessä. Puistoa reunustavat asuintalot ovat rakennettu 1900-luvun alussa ja edustavat tyyliltään jugendarkkitehtuuria. Työläistaustan vuoksi asunnot ovat pienikokoisia ja asukaskunta pääosin nuorta, vain vähän omaa tilaa tarvitsevia aikuisia. Tiiviisti asuvilla, urbaaneilla kaupunkilaisilla ei juuri pihaa tai suuria parvekkeita pienissä asunnoissaan ole, joten lähialueiden puistojen merkitys korostuu. Kuten tiiviisti rakennetun asuinalueen muutkin puistot, Karhupuisto on hyvin pieni, ei perinteistä rintamamiestonttia suurempi. (Kaakkinen 2013, 19.)

Toiminnallisesti Karhupuiston korttelit tarjoavat juuri sitä, mitä monet kalliolaiset kaupunginosassaan arvostavat: runsaita julkisia ja yksityisiä palveluja, lyhyitä etäisyyksiä ja erinomaisia liikenneyhteyksiä. Samat ominaisuudet lisäävät myös tilan sosiaalista monimuotoisuutta, yhtä Kallion imagon kulmakivistä. Yleisissä mielikuvissa korostuvat tosin tuon monimuotoisuuden marginaalit (Tani 2001), päihdeongelmaiset, prostituoidut ja asunnottomat sekä marginaalikäytäntöjen leimaamat tilat 1800-luvun lopun Sörkan sataman siveettömistä salakapakoista ja kieltoajan Linjojen pirtunmyyntipisteistä 1990-luvun puolivälin ilotyttöralliin ja 2000-luvun lama-ajalta perimiin thai-hieromoihin. Ajaton miesten juomarinkien puistoporukointiperinne (Kopomaa 1997) on sekin osa Kallion myyttisiä mittoja hipovaa rosoista mainetta, joka uhmaa sekä aikaa että keskiluokkaa. (Kaakkinen 2013, 19.)

Vaikka sitä ei puiston ohi kävellessään uskoisi, Karhupuisto ei aina ole ollut yhtä kutsuva ja vihreä kaupunkipuisto. Inka Kaakkinen kuvailee puistossa tapahtunutta muutosta tutkimuksessaan *Julkijuominen, julkisten tilojen sääntely ja Karhupuiston käytöskukat* (2013) seuraavasti: ”Helsingin itäisen kantakaupungin Kallio on kautta historiansa kantanut yllään työläiskaupunginosan boheemia, nuhruista, levotontakin mainetta. Karhupuisto sen keskustassa vastasi samaa mielikuvaa, kun ryhmä naapuruston asukkaita päätti saada sen kukkimaan 1990-luvun puolivälissä.” Helsingin kaupunki oli osana WHO:n Terveet kaupungit –ohjelmaa perustanut ”Puistot olohuoneiksi” –nimisen hankkeen, josta innostuneina paikalliset asukkaat lähtivät toteuttamaan visiotaan Karhupuiston siistiytymiseksi. Joukko koostui lähinnä paikallisista, iäkkäämmistä naisista, jotka nimesivät ryhmänsä Karhupuiston kummeiksi. Kaupunkiaktiivien panostuksen myötä puisto muuttui muutaman vuoden aikana juopottelupuistosta kaupunkikeitaaksi ja istutuksista on tullut kiinteä osa Kallion kaupunkimaisemaa. (Kaakkinen 2013, 17.)

Kaakkisen haastattelututkimuksen mukaan Karhupuisto on ollut aikaisemmin varsin vaatimaton ja karu: pienikokoisen puistonurkkauksen penkit ovat tyypillisesti ”notkuneet asunnottomia ja muita laitapuolen kulkijoita” 1990-luvun alussa Kalliossa työskennelleen aluepoliisin kertoman mukaan. Karhupuiston kummien mukaan puiston käyttötarkoitukset olivat ennen puistoprojektin aloittamista 1997 rajautuneet tiukasti viinanjuomiseen ja huumeiden käyttämiseen. Mikäli 1990-luvun Kallio miellettiin yleisesti keskusta-alueen marginaalina, näyttäytyi Karhupuisto Timo Kopomaan (1997) sanoin marginaalikäytäntöjen

keskustana, jonka juopottelurinkiin saavuttiin muistakin kaupunginosista asti. (Kaakkinen 2013, 19.) Aikaisemmin ongelmallinen, häiriökäyttäytymisestään kuuluisan puiston imago on tyystin muuttunut. Puiston siistiytyminen näkyy myös kiinteistömarkkinoilla: Karhupuiston läheiset talot ovat suosittuja ostokohteita. Myös Karhupuiston alueen ravintola- ja kahvilatarjonta on aivan viime vuosina edennyt suurin harppauksin eteenpäin. Karhupuiston laidalta löytyy toiminnassa oleva lippakioski sekä perinteikäs katugrilli. Puiston läheisyyteen sijoittuvat ravintolat ja kahvilat tarjoavat laajan repertuaarin niin aamiaista, brunssia, lounasta kuin laadukasta illallistakin.

kuva 10. Kalliossa asuva Alli Leskinen kuvattuna Karhupuistossa lokakuussa 2019.

Kuten Karhupuiston siistiytyminen osoittaa, Kalliosta löytyy nykyään viehättäviä, rauhallisia puistoalueita, jotka ovat kaupunkilaisten ahkerassa käytössä. Kallion kirjasto lainaa muun muassa pihapelejä, joita voi mennä pelailemaan läheisiin puistoihin. Tokoinranta on avara ja rauhallinen kapea puistovyöhyke, joka houkuttelee niin lenkkeilijöitä kuin lapsiperheitäkin rannassa sijaitsevaan leikkipuistoon. Omien havaintojeni sekä uutisoinnin perusteella en kuitenkaan näe Kallion kokonaan siistiytyneen. Päihteet ja puistoissa notkuminen ovat edelleen vahvasti läsnä, toiminta on vaan keskittynyt tietyille alueille. Aikaisemmin Kallion Kaivopuistoksikin tituleerattu Torkkelinmäki on saanut negatiivista julkisuutta viime vuosina. Helsingin Sanomat raportoi (3.10.2016 ja 27.7.2017), että Kallion Torkkelinmäellä on jo

muutaman vuoden harjoitettu avointa huumekauppaa. Ulkomaalaistaustaiset nuoret miehet päivystävät puistossa ja myyvät sieltä käsin ilmeisesti pääsääntöisesti kannabista.

Kehitystä on havaittavissa kumpaankin suuntaan: toisaalla jotkut puistot siistiytyvät, toisaalla ongelmat, häiriökäyttäytyminen ja päihteet keskittyvät tietyille alueille. Tämä kuvastaa hyvin alueelle tyypillistä jakautumista moneen erilaiseen pienalueeseen. Kallion asuinalueita kuvaa hyvin mosaiikkimaisuus ja kerroksellisuus. Myös vuoden- ja vuorokauden ajat vaikuttavat voimakkaasti alueen kulloiseenkin käyttötarkoitukseen ja käyttäjäkuntaan ja siihen, minkälainen kuva alueesta syntyy. Kalliossa esimerkiksi vain viikonloppuillaisiin asioivilla on varmastikin alueesta melko hurja ja väritynyt kuva.

kuva 11. New Yorkin High Line -puisto on nostanut lähellä olevien kiinteistöjen arvoja jopa yli sadalla prosentilla (Green 2015).

Gentrifikaatiokeskustelu on Suomessa keskittynyt Suomessa ainakin toistaiseksi käsittelemään lähinnä asuinrakentamista ja toimintoja, kuten leipäjonon sijoittelua kaupungissa. Viherympäristö ei vielä ole noussut kunnolla osaksi gentrifikaatiopuhetta, ehkä näin tapahtuisi, jos esimerkiksi uudisrakennetuille satama-alueille Kalasatamaan tai Jätkäsaareen kaavailtaisiin todella näyttävää ja kallista virkistysaluetta. Uusien alueiden osalta suunnittelijat voivat omalta osaltaan varmistaa, että asuinalueiden välinen fyysinen ja sosiaalinen kuilu kasvaa valtavaksi. Esimerkiksi luksusasuntojen tai todella näyttävien, paljon hoitoa tarvitsevien puistojen rakentaminen uusille alueille ei asuinalueiden kehityksen ja

tasa-arvon kannalta ole välttämättä suotavaa. Kaupunkisuunnittelijoiden on hyvä tiedostaa gentrifikaatioon liittyvät ongelmat ja pyrkiä ehkäisemään niiden syntymistä jo suunnitteluvaiheessa. (Green 2015.)

Kallion alueen kokonaisvaltainen siistiytyminen konkretisoituu selkeästi Helsinginkadun varrella sijaitsevan asuinrakennuksen mittavassa korjausremontissa. Marraskuussa 2018 Helsingin Sanomissa ilmestyi artikkeli, joka kertoi Helsinginkatu 21:ssä sijaitsevan asuinrakennuksen* kalliista ja varsin mittavasta peruskorjausremontista.

Urakkapäällikkö ei ollut eläessään nähnyt yhtä huonossa kunnossa olevaa kerrostaloasuntoa. Peruskorjauksen hinnaksi tuli lopulta noin 8 miljoonaa euroa, joka tarkoittaa osakkaille jaettuna yli 2800 euroa neliöltä. Talolla oli aiemmin erittäin huono maine: vuonna 1999 nuori mies ammuttiin talossa hengiltä keskellä arkipäivää, talo oli törkyisessä kunnossa ja meno levotonta, taloyhtiöllä ei ollut edes järjestyssääntöjä, osa huoneistoista ja taloyhtiön yhteiset saunatilat olivat jouduttu ottamaan kokonaan pois käytöstä ja kellarissa kuhisi rottia. Yksi peruskorjauksen tavoitteista olikin saada nostettua talon profilia. Remontin jälkeen elämä talossa on huomattavasti rauhoittunut. Kallis remontti nosti myös vuokrahintoja taloyhtiössä, joten osa vanhoista asukkaista ei palannut asuntoihinsa enää remontin jälkeen.

Voidaan todeta, että Helsinginkatu 21:ssä sijaitsevassa As Oy Pohjansäteessä tapahtunut muutos on oivallinen esimerkki alueen kokonaisvaltaisesta kasvojenpesusta. Etenkin, kun taloyhtiön asuntojen remonttien lisäksi myös moni ulkoinen seikka on kokenut suuria muutoksia. Argentiinalainen muraalitaitelija Milu Correch maalasi teoksensa taloyhtiön uuden jätehuoneen seinään. Lokakuussa 2019 Helsingin Sanomat raportoi, että vuosia talon kivijalassa toimineen perinteisen pizza- ja kebabravintolan tilalle avataan vegaanista villiruokaa tarjoileva ravintola. (Helsingin Sanomat 2018b & 2019b.)

* Virallisten kaupunginosarajojen mukaan Helsinginkatu 21 sijaitsee Harjussa, ei Kalliossa. Raja kulkee juurikin Helsinginkadulla, jonka eteläpuoli kuuluu Kallioon, pohjoispuoli Harjuun. Ihmisten puheissa keinotekoista rajaa ei kuitenkaan korosteta: usein juuri Helsinginkatu ja Vaasankatu poikkikatuineen käsitetään merkittäväksi ja eläväiseksi osaksi Kalliota.

Helsingin pahamaineisimpaan taloyhtiöön avataan vegaaninen villiruokaravintola: ”Nyt puhutaan, että koko Kallio on pilalla”

Helsinginkadun rosot siliävät taas hieman, kun pahamaineisessa Helsinginkatu 21:ssä avataan vegaanista villiruokaa tarjoileva ravintola.

”Tämä on nyt tätä gentrifikaatiota parhaimmillaan, että pamautetaan Hesarille”, kommentoi ravintola Villdin Ossi Paloneva. Ravintoloitsija tiedostaa ihmisten huolen keskiluokkaistuvan Kallion alueen pelosta. ”Ymmärrän kyllä, kun Kallio-ryhmässä ihmiset puhuvat, että nyt on koko Kallio ja kaupunki pilalla, kun tämän tyyppistä muutosta tapahtuu.” Ravintoloitsija kuitenkin uskoo asiakkaita ja kiinnostusta riittävän myös uudennaiselle, omaperäiselle konseptille. Villiruoassa käytetään luonnonvaraisia kasveja kuten jäkälää, metsäsieniä ja villiyrtejä – ero talon aikaisempaan kebabkioskiin on valtava. (Helsingin Sanomat 2019b.)

Kallion alueen kulttuurinen muutos ja ravintolapalveluiden laajentuminen on huomattu useammassakin eri mediassa. Mikko Takala kirjoitti marraskuussa 2018 Kauppalehti Optioon aiheesta artikkelin otsikolla: *Kallion gentrifikaatio näkyy ravintolatarjonnan monipuolistumisena*.

Kolmen euron tuopit ja vitosen pizzat ovat edelleen arkitodellisuutta Kalliossa, mutta kulmille juurtuneelle varakkaammalle tai työssä käyvälle väelle ne eivät ole riittäneet enää aikoihin. Iso stobe on vaihtunut kuudenkympin natuviiniin ja teollisuuskebab sofistikoituneisiin pikkuannoksiin. Parin viime vuoden aikana linjoille on ilmaantunut aidosti kiinnostavia ruokapaikkoja, ja lisää tulee jatkuvasti. Oikeastaan on ihme, että Kallion kulinaarinen muutos alkoi näinkin myöhään. Isoissa cityissä nk. edullisten alueiden renessanssi käynnistyi jo aikoja sitten. (Takala 2018.)

Helsinki ja koko pääkaupunkiseutu on kasvanut niin paljon viime vuosikymmenen aikana, että Kallio mielletään lähes jo osaksi keskustaa. 1900-luvun alussa Helsingin kaupungin keskusta-alue oli varsin pieni ja ulottui ainoastaan Kaisaniemeen, Pitkäsillan eteläpuolelle. Kun Kallio oli alun perin sijainniltaan kaupungin laitamilla, nykyään sen nähdään olevan varsin hyvien yhteyksien ympäröimä ja lähellä keskustaa. Helsingin kaupungin kasvaessa kovaa vauhtia myös paljon uusia asuinalueita on syntynyt. Osa tämän päivän

työväenluokasta asuu nykyisen kaupungin laitamilla, lähiöissä. Nopeutuneiden yhteyksien ansiosta ja kaupungin levittäytymisen myötä Kallion sijainti koetaan aiempaa houkuttelevampana. Gentrifikaatio siirtyy ajan myötä poispäin kaupunkikeskustasta. Kaupungin rakentuessa yhä suuremmalle alueelle, myös keskusta-alue ja palvelut laajenevat. Tiivistämisen ja kaupunkikehityksen myötä esimerkiksi jo esimerkiksi Kalasatama, Vallila (Konepaja, Teurastamo) ja Pasila alkavat saada yhä enemmän urbaaneita piirteitä.

4. Gentrifikaatio ja muutokset alueen palvelutarjonnassa

Gentrifikaatiotutkimuksen uranuurtajana tunnettu yhdysvaltalainen kaupunkisosiologi Sharon Zukin (1987, 131) toteaa Ruth Glassin (1964) gentrifikaation määritelmän nostaneen keskustelun piiriin uusia näkökulmia kaupungista ja sosioekonomisista luokista. Zukin on tutkimuksessaan korostanut gentrifikaation kulttuurisia аспекteja. Zukin toteaa Glassin keskustelunavauksen nostaneen urbaanin elämäntavan ja asumisen osaksi kaupunkitutkimuksellista keskustelua. Keskustelun fokus siirtyi perhekeskeisen lähiöelämän korostamisesta kohti urbaania elämäntapaa ja sitä koskevia valintoja. Uraanin keskiluokan asumisvalintojen ja makumieltymyksien kehittyessä myös kaupunkitilan voidaan nähdä saaneen uusia symbolisia merkityksiä ja muuttuneen kulutuksen kohteeksi. (Zukin 1987, 131.)

Kirjassaan *The Cultures of Cities* (1995) hän tarkastelee kulttuurisen kulutuksen lisääntymistä kaupungeissa. Zukin havainnoi, että esimerkiksi laadukkaat luomuruokakaupat tai gourmet-kioskit sekä kaupunkitilan taideprojektit toimivat uutena lisänä kaupunkien palvelutarjonnassa, mutta huomauttaa myös niiden liittyvän vahvasti gentrifikaation olemassaoloon ja julistamiseen. (Zukin 1995, 9; 23; 268.) Kalliostakin löytyy Zukinin havaintoihin sopivia esimerkkejä, kuten syksyllä 2018 avattu pienpanimo-oluiden myyntiin keskittynyt kaupparavintola ÖL UT tai Anton & Antonin Karhupuiston gourmet-kioski, joka tarjoaa kiireisille kaupunkilaisille vastuullisesti tuotettua pikaruokaa ja valmiita kauppakasseja. Zukinin mukaan kulttuuri ja taiteellisen elämäntavan tuotteistaminen voidaan nähdä osana kaupunkien ja kaupunginosien brändiä ja markkinointia. Myös kaupunkikulttuurin avulla kilpaillaan asukkaista ja alueen investoinneista. Alueen haluttavuuteen ja asuntojen arvoon vaikuttavat myös kaupunginosan imago, palvelut ja kulttuuritarjonta. Zukin korostaa, että gentrifikaatiota voidaan tarkastella

asuntomarkkinoiden näkökulmasta, mutta myös kulttuurisena muutoksena. (Zukin 1995.) Kallion kulttuuritarjontaan kuuluvat muun muassa vuosittain järjestettävät tapahtumat Kallio kukkii, Kallio kipinöi sekä Kallio Block Party.

Zukinin määritelmä kulttuurisen kulutuksen lisääntyminen ja elämyskulttuuri ovat vahvasti läsnä Kalliossa. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on tarkastella Kallion gentrifikaatiota juuri tästä näkökulmasta. Tutkimukseni pohjautuu kahdeksaan ravintola-alan toimijan haastatteluun, jotka esittelen tarkemmin seuraavassa luvussa.

Carpenter ja Lees ovat tutkineet gentrifikaatiota New Yorkissa, Pariisissa sekä Lontoossa, joissa kaikissa ilmeni muutoksia ihmisten kulutustottumuksissa. Alueelle muuttaneet asukkaat käyttivät keskimääräistä enemmän kulttuuri-, viihde- ja ravintolapalveluita. Alueen uudet asukkaat omaksuivat myös uusia ruokailutottumuksia ja erityisesti etniset ruoat ja ravintolat olivat suosittuja heidän keskuudessaan. Gentrifioituneille alueille keskittyi paljon etnisiä ravintoloita, koska niille oli paljon kysyntää ja ihmiset kokivat ne trendikkäinä ruokailupaikkoina. (Carpenter & Lees 1995, 298.)

Gentrifikaation kulttuurisia puolia korostavissa teorioissa on tarkasteltu erityisesti sitä, millaisia ovat gentrifioituneelle alueelle muuttaneet uudet asukkaat. Useissa tutkimuksissa on löydetty ryhmälle yhdistäviä piirteitä, joita ovat nuorekkuus, korkeakoulutuneisuus, lapsettomuus sekä professionaalinen osaaminen. (Hamnett 2003, 165.) Tuomas Ilmavirta (2008) on tutkinut Helsingin Konepajan asuinalueen kehittämistä ja toteaa, että tätä entistä teollisuusaluetta uudistettiin erityisesti keski- ja hyvätuloisten käyttäjien toiveiden mukaiseksi. Kehitys johtaa Ilmavirran mukaan alueen gentrifikaatioon ja se tapahtuu erityisesti Zukinin mainitseman symbolisen talouden ja kulttuuritoiminnan keinoin, jolloin alueelle tietoisesti saadaan brändättyä uutta, houkuttelevampaa imagoa. Ravintola- ja kahvilabuumin voidaan nähdä myös Kalliossa syrjäyttävän perinteisiä, halvempia paikkoja, joka saattaa johtaa vähävaraisempien henkilöiden kulutusmahdollisuuksien kaventumiseen alueella.

Jo vuonna 2012 Akkila on pro gradu -tutkielmassaan todennut, että gentrifikaatio ilmenee Kalliossa erityisesti sosiaalisten ja kulttuuristen muutosten myötä. Hän mainitsee, että uudet kahvilat ja erikoisruokakaupat havainnollistavat hyvin ilmiötä ja toteaa, että alueen voi nähdä gentrifioituvan erityisesti laadullisin mittarein tarkasteltuna. Tutkielmassa todetaan, että on

kuitenkin epävarmaa, voidaanko tätä kehitystä mitata kvantitatiivisin mittarein. (Akkila 2012, 27.) Nyt viisi vuotta myöhemmin laadullisten mittareiden lisäksi pystytään toteamaan, että alueen kehitys ja vetovoimaisuus on siirtynyt myös tilastollisesti näkyväksi. Se konkretisoituu vahvimmin alueen asuntojen myynti- sekä vuokrahinnoissa. Muutos on heijastunut myös alueen palveluhinnastoon (esimerkiksi kahvilat, baarit, kampaamot), jossa jäädään vielä keskustahintoja selkeästi matalammalle, mutta kiritään niitä kohti jatkuvasti.

Mikko Turunen (2016) haastatteli Kallio-liikkeen aktiiveja osana pro gradu -tutkimustansa. Jotkut haastateltavista näkevät, että Kallioon viime vuosina perustetut lukuisat ”coolit” ravintolat, kahvilat ja baarit ilmentävät uudenlaista urbanismia ja edistävät osaltaan gentrifikaatiota. Lisäksi ne ovat haastateltavien mukaan syrjäyttäneet halvat, vanhat illanviettopaikat. ”Osa haastateltavista koki tapahtuneen kehityksen olevanosaltaan seurausta Kallio-liikkeen toiminnasta, joka on tuonut uudenlaista urbaania kulttuuria vanhan työläiskaupunginosan kaduille. Toiminnan tavoitteena on ollut tehdä Kalliosta elävämpi, viihtyisämpi ja toimivampi niin, ettei kaupunginosasta tarvitsisi poistua Helsingin keskustaan kulttuurin tai ravintoloiden perässä. Toisaalta muutama aktiivi esitti huolensa siitä, mitä gentrifikaatio tuo tullessaan: ihmisten ylenkatsomista ja ulossulkemista. Tästä syystä liikkeen toiminnan nähdään myös hillitsevän gentrifikaation lieveilmiöitä. Suurin osa liikkeen tapahtumista on kaikille ilmaisia ja voimia, ja ne nähdään vaihtoehtona Helsingin maksullisille tapahtumille, joihin monella kalliolaisella ei ole varaa tai mahdollisuutta osallistua. Moni aktiivi toivoi, että liikkeen toiminta on vähentänyt asukkaiden kokemia yksinäisyyden tunteita, ja avannut kaupunginosaa muun muassa vanhuksille ja huonokäisille.” Turunen (2016) kirjoittaa.

Donatella della Porta ja Mario Diani toteavat teoksessaan *Social movements: an introduction* (2006, 13), että yhteiskunnalliset liikkeet saavat alkunsa tilanteesta, jossa ristiriitaiset arvot ovat vastakkain ja aiheuttavat konfliktin ihmisryhmien välille. Näin sai alkunsa myös Kallio-liike, joka perustettiin vastareaktiona Heikki Hurstin vähäosaisille tarkoitettua leipäjonoa koskenutta kritiikkiä vastaan. Tuolloin keskustelua aiheutti leipäjonon sijainti Helsinginkadulla ja sen mahdolliset negatiiviset vaikutukset ympäristöön sekä esimerkiksi viereisten asuntojen hintoihin. Aktivistit Heikki Perälä perusti keväällä 2011 Facebookiin sivun Kallio-liikkeelle ja se keräsi viidessä päivässä yli 5000 seuraajaa. Kallio-liikkeen toiminnan käynnisti huoli taloudellisten arvojen tunkeutumisesta boheemina

pidettyyn kaupunginosaan, joka konkretisoitui asukkaiden leipäjonon sijaintiin liittyneessä nimby-ajattelussa. (Turunen 2016, 4.)

Yhteiskunnallisista kaupunkiliikkeistä on muodostunut kaupunkisuunnittelun herättelijöitä ja haastajia. Kaupunkitilaa tuotetaan, muokataan ja uusinnetaan jatkuvasti erilaisten toimintojen ja toimijoiden kautta. Osallistumisen myötä pystytään suunnittelemaan, kyseenalaistamaan, uudelleenmäärittelemään, ohjailemaan ja oikeuttamaan kaupunkitilan käyttöä. Kaupunkitilan ja osallisuuden ongelmia ratkotaan laittoman ja laillisen suoran toiminnan keinoin, mielenosoituksin sekä esimerkiksi kaupunkitilan- tai talonvaltauksin. (Jauhiainen 2002, 126.) Myös Kallion paikallisen ”nimbyilyn” vastustamisesta alkunsa saanut Kallio-liike sopii tähän yhteiskunnallisten liikkeiden määritelmään, sillä liikkeen on tarkoitus kyseenalaistaa ja haastaa institutionaalista valtaa ja kaupunkisuunnittelua.

Kaupunkitilan käyttö ja kehittäminen rakentuvat monien eri toimijoiden ja tekijöiden tuloksena. Ongelmaksi muodostuu, että eri intressiryhmät tulkitsevat kaupunkitilaa eri tavoilla: toisen tavoite saattaakin samanaikaisesti muodostua toisen vastustamisen kohteeksi. Kaupunkisuunnittelussa päämäärä on huomioida kaupunkilaisten erilaiset tarpeet ja löytää tasapaino erilaisten intressiryhmien toiveiden välille. Kaupunkisuunnittelu noudattaa lakia ja siihen sisältyy ajatus yhteisestä edusta, jonka julkisen sektorin suunnittelija pystyy erottamaan yksilöllisistä eduista. (Jauhiainen 2002, 127.) Kaupunkisuunnittelun keinoin pyritään kehittämään ja ylläpitämään ihmisten elinympäristöjä, mutta myös yritykset ja esimerkiksi kaupunginosayhdistykset muokkaavat kaupunkitilaa jatkuvasti. Havaintojeni mukaan lähes täyteen rakennetussa Kallion kaupunginosassa yritykset, tapahtumat ja kaupunginosayhdistyksen toiminta korostuvat jo muuten valmiiksi rakennetussa ympäristössä.

Pasi Mäenpää (2005) on tutkinut kulutuskulttuurin ja julkisen tilan välistä suhdetta sekä 1980-luvulla alkanutta kaupunkikulttuurin murrosta Suomessa, kuvaillen ilmiötä *kulutuskeseiseksi kaupunkikulttuuriksi*. Kaupunkikulttuurin murroksen sai aikaan ihmisten voimakas muuttoliike kaupunkiin sekä hyvinvointivaltio. Tuolloisen hyvinvointivaltion ideologiaa mukaillen myös heikommin toimeentulevista ihmisistä luotiin kuluttajia, tehtävänänsä osallistua talouden ja kasvavan elintason kehän pyörittämiseen. 1900-luvun lopulla myös vapaa-ajan määrä ja merkitys kasvoivat, samalla kun ihmisille luotiin uusia kulutuksen tapoja ja mahdollisuuksia television, mainonnan ja populaarikulttuurin

välityksellä. (Mäenpää 2005, 12–20.) ”Kaupunkielämän ydin on kuluttaminen, joka näkyy sekä uudessa kaupunkikuvassa että kaupunkikulttuurin kasvavassa merkityksessä.”, hän kirjoittaa väitöskirjansa *Narkissos kaupungissa* takakannessa. Andersson (1997) toteaa, että paikkojen kehittämisen edistämiseen tähtäävä kaupunkipolitiikka on vielä verrattain uutta Suomen kontekstissa: esimerkiksi vanhojen teollisuusalueiden ja kaupunkirantojen uuskäyttöhankkeet lähtivät merkitsevästi liikkeelle vasta 1980-luvun lopussa alkaneen kaupunkiuudistuksen myötä. Kaupunkien muutosmyönteisyys on kuitenkin edennyt kiihtyvällä tahdilla ja monilla Suomen kaupungeilla on ollut pyrkimyksiä aktiivisesti muuttaa ja kehittää vanhaa olemustaan. Globalisoitumisen myötä kansainväliset vaatimukset ja niihin liittyvä kaupunkien välinen kilpailu ovat vaikuttaneet kaupunkien rakennetun ympäristön suunnitteluun ja kehitykseen. Andersson havainnoi: ”Vuosikymmeniä kestänyt vakaa kaupunkitila on muuttumassa epävakaaaksi, monien intressien sävyttämäksi kaupunkitilaksi. Yksi näistä intresseistä on kulttuuri ja sen erilaiset elinkeinotoiminnot.” (Andersson 1997, 127.) 2010-luvun lopun Helsinkiä tarkastellessa voidaan todeta Anderssonin kaupunkitilavisioiden toteutuneen varsin pitkälle. Keskustan tuntumaan rakentuvien Kalasataman ja Keski-Pasilan kaupunginosien identiteetti on rakentunut vahvasti jo rakennusvaiheessa kauppakeskusten ja kattavien palveluiden varaan.

Myös matkailua alettiin pitää ihmisten hyvinvointioikeutena: vuonna 2000 ulkomaille suunnattuja matkoja tehtiin 25 kertaisesti vuoteen 1960 verrattuna. Etelä-Eurooppaan suuntautuneista rantalomilla opittiin mannermaista kahvila- ja ravintolakulttuuria sekä ylipäättänsä nautinnonhakuista elämäntapaa ja kuluttamista. Kaupungistuminen tapahtui Suomessa Länsi-Euroopan maita myöhemmin ja nopeammin. Ravintolaelämä ei vielä tuolloin kuulunut juurikaan suomalaiseen kulttuuriin. Vielä 1960-luvulla raittiusliikkeeseen ja valistusaatteeseen nojaava alkoholipolitiikka säänteli voimakkaasti ravintoloiden toimintaa ja naisten käyntiä ravintoloissa pidettiin moraalisesti arveluttavana. Aiempaa vapautuneempi ja kulutuskeskeinen kulttuuri vaikutti myös kaupunkeihin, joiden keskustoista muodostui erityisesti nuorille merkittäviä kokoontumis- ja näyttäytymispaikkoja. Uuden kaupunkikulttuurin mukaisesti kaupungeilta toivottiin eloisuutta ja erilaisia kulutuspalveluita, lähiöt alkoivat niiden rinnalla tuntua elottomilta ja tylsiltä, vailla elämää tai kulttuuria. (Mäenpää 2005, 12–20.)

5. Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Tutkimuksessani lähdin havainnoimaan erityisesti Kallion gentrifikaation kulttuurisia muutoksia ja palvelutarjontaa. Olen asunut alueella vuodesta 2010 ja havainnut selkeän muutoksen katukuvassa. Aikaisemmin lähinnä kaljakuppiloistaan tunnetulle alueelle on viime vuosien aikana perustettu monta uutta kahvilaa ja ravintolaa. Omien kokemusteni ja havaintojeni perustella alueen arvostus näyttää parantuneen monien kaupunkilaisten silmissä. Tutkimukseni tavoite on keskittyä havainnoimaan Kalliossa tapahtunutta gentrifikaatiota ravintolapalveluiden näkökulmasta: Minkälaisia piirteitä se on saanut, mikä on ominaista juuri Kallion kaupunginosan kehitykselle. Minkälaisia piirteitä se on saanut, mikä on ominaista juuri Kallion kaupunginosan kehitykselle.

Olen rajannut haastatteluryhmäni koskemaan ravintoloitsijoita sekä kahvilanpitäjiä, jotka ovat viime vuosien aikana aloittaneet liiketoimintansa alueella. Uusien ravintoloiden ja kahviloiden ilmestymisessä Kallioon ei ole kyseessä vain merkityksettömät yksilötapaukset, vaan selkeä ilmiö, jolle selkeästikin on uutta kysyntää alueella. Liiketoiminnan perustajia haastatteleamalla uskon saavani perusteellisen katsauksen syihin, miksi Kallio on juuri nyt pop, hipsteröitymässä tai keskiluokkaistumassa, sekä valmis uusille, laadukkaille palveluille. Minkälaisena Kallion tulevaisuus ja kehitys nähdään?

Laadullista analyysiä käytetään usein, kun tutkimuksen tavoitteena on esimerkiksi jonkin *ilmiön ymmärtäminen*. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara & Sinivuori 2009, 223–224.) Siispä laadullinen analyysi sopi hyvin käytettäväksi aineistoni kanssa, jossa tutkimuskysymys koski nimenomaan ilmiön ymmärtämistä ja sen kokemista.

5.1 Haastateltavat

Haastateltavat valikoituivat ravintolan tai kahvilan sijainnin sekä perustamisvuoden perusteella. Tutkimukseen haastatellut yrittäjät olivat toimineet alueella enintään viisi vuotta. Yrityksen perustaminen ja pyörittäminen ovat useimmiten pitkäaikaista toimintaa ja varsinkin alussa perustamismenot ja työpanostus kasvavat usein suuriksi. Haastattelemani yrittäjät ovat toimineet alueella vielä kohtuullisen vähän aikaa, mutta näkevät alueen tulevaisuuden ja kehityksen myönteisenä yritykselleen.

Oli jokseenkin yllättävää, kuinka homogeeniseksi joukoksi haastateltavani lopulta paljastuikaan. Kaikki haastateltavat olivat miehiä ja lisäksi melko saman ikäisiä, noin 30-40 vuotiaita. Haastateltavien homogeenisyys tuli minulle yllätyksenä ja se varmasti kertoo osaltaan siitä, minkälaisia ravintola-alan yrittäjät tyypillisesti ovat Helsingissä. Lähestyin haastateltavia sähköpostein sekä paikan päällä kysymässä mahdollista kiinnostusta osallistua haastattelututkimukseen. Monet ravintolayrittäjät ovat hyvin kiireisiä ja lähinnä aikataulullisista syistä osa potentiaalisista haastatteluista jäi tekemättä. Onneksi alueella on paljon tutkimukseeni sopivia ravintola-alan yrityksiä ja sain tutkimukseeni koottua hyvän otannan alueen paikoista. Ravintolat ja kahvilat alueella ovat pääsääntöisesti yrittäjävetoisia. Rajasin pois haastatteluista erään kahvilan, jonka taustalla oli säätiö, ei itse yrittäjä. Haastattelut käytiin suomenkielellä ja tästä syystä eräs ravintolayrittäjä karsiutui pois mahdollisista haastateltavista. Kielivalinta tuntui haastattelun onnistumisen takaamiseksi tärkeältä, sillä pidempään Suomessa ja etenkin Helsingissä toimineet ravintola-alan toimijat tuntevat pääkaupungin trendit ja kaupunginosat kenties paremmin, kun vasta täällä hetken toimineet ja suomea taitamattomat kollegansa.

Suurin osa haastateltavista oli ammattitautaltaan ravintolakokkeja. Tie ravintolayrittäjäksi oli monella samankaltainen: alalla oli toimittu pitkään ja haettu vuosikymmenien kokemusta ravintolamaailmasta ja kokin työtehtävistä ennen yrittäjäksi ryhtymistä. Ravintola-ala ei ole voimakkaasti sukupuolittunutta, mutta tehtävät sen sisällä saattavat olla: naiset toimivat useammin kylmäkköinä, suurtalouskokkeina sekä tarjoilijoina. Sen sijaan ravintoloitsijat, kokit sekä varsinkin tunnetut ja menestyneet huippukokit ovat pääsääntöisesti miehiä. Harris ja Giuffre tutkivat kirjassaan *Women chefs and gender inequality in the professional kitchen* ravintola-alan sukupuolittuneisuutta ja toteavat, että kokin ammatti on historian saatossa nähty miehisenä ammattina, naisten ruuanlaiton ollessa väheksytymässä asemassa osana kodin- ja perheenhoitoa (Harris & Giuffre 2015.)

Ennen haastatteluja arvelin, että monet ravintola-alan yrittäjät ovat varmasti halunneet perustaa yrityksensä juuri nimenomaisesti Kallioon, sillä alueen ravintolapalvelut ovat viime vuosien aikana parantuneet ja lisääntyneet merkittävästi. Haastatteluissa kävi ilmi, että todellisuudessa alueelle oli useimmissa tapauksissa päädytty vähintäänkin ”puolivahingossa”. Suurin syy sijainnin valikoitumiselle ei ollut niinkään yrittäjien oma valinta, vaan se, mistä sopivat tilat sattuiivat löytymään. Ravintola- tai kahvilatiloja ei haastatteluissa saadun tiedon mukaan ole Helsingin keskustan tuntumasta kovinkaan helppo löytää. Monet

vapautuvat liiketilat eivät ole ravintolalle soveltuvia tai niihin tulee tehdä varsin mittava ja kallis remontti ennen toiminnan aloittamista.

Kyl siis oltiin kiinnostuneita Kalliosta ja meidän yritys on kyllä koko ajan kiinnostunut useistakin paikoista, et me etsitään jatkuvasti toimitiloja. Mut Kalliosta oltiin kiinnostuneita ja kun tämmönen mahdollisuus tuli tähän paikkaan niin ilman muuta oltiin tosi kiinnostuneita.

Tää on just sen koko idean hankaluus tässä, että tavallaan pitää olla kranttua, mut ihan liian kranttua ei voi olla. Ja sitä on hankala selittää mut niinku... no okei, on Kalliossakin semmosia paikkoja, mihin mä en aukasis ravintolaa.

Kalliossakin se on ihan eri asia olla jossain... tässä, kun sit jossain Vaasankadulla. Tietsä, Piritorin* päädyssä. Et se on niinku tavallaan alueellakin siinä se jengi mikä siinä kadulla liikkuu ja muuta. (Ravintoloitsija "D".)

Sijainnilla on ravintolatoiminnassa merkitsevä vaikutus yrityksen myyntiin ja menestymiseen. Vaikka yrittäjät pitivät aluetta sopivana ja onnistuneena paikkavalintana liiketoiminnalleen, Kalliossakin nähtiin olevan niin kutsuttuja "kuolleita kulmia" tai sivukujia, jotka eivät tavoita tarpeeksi asiakkaita. Alueen haasteeksi koettiin työpaikkojen vähyys alueella: työpaikat toisivat alueelle enemmän lounasasiakkaita. Sen sijaan Suomen suurin asumistiheys ja pienet asunnot usein heikkoine keittiövarusteluineen varmistavat sen, että ilta-aikaan ja viikonloppuisin ihmiset käyttävät ravintola- ja kahvilapalveluita paljon. Haastateltavien mukaan ravintolan tai kahvilan pitäminen Kalliossa on olosuhteiltaan erilaista kuin Helsingin keskustassa.

*Sörnäisten metron sisäänkäynnin kohdalla sijaitsevaa Vaasanpuistikkoa kutsutaan tuttavallisemmin Piritoriksi, sillä huumekauppa on ollut paikassa silmiinpistävän yleistä ja avointa.

Heikki Waris on 1932 ilmestyneessä väitöskirjassaan ja sen vuonna 1934 saamassa jatko-osassa Työläisyhteiskunnan syntyminen Pitkäsillan pohjoispuolelle I & II kuvannut perusteellisesti kaupunginosan syntyä ja sen varhaista kehitystä. Kallion alueen määrittely tarkasti vain edellä mainittujen maantieteellisten rajojen mukaan ei ole aina tarkoituksenmukaista. Waris huomauttaa, että Kallio ei ole vain tarkoin rajattu hallinnollinen alue. Sitä voi kuvata myös erikoiseksi ns. luonnolliseksi sosiaaliseksi alueeksi, jossa on selvästi näkyvissä uudenaikaisen teollistuneen yhteiskunnan tyypilliset piirteet. (Waris 2016, 9.)

Vaikka kyseessä on vahva sosiaalinen alue, joka ei rajaudu tarkasti mihinkään maamerkkiin tai rajaan, päätin toimia selkeästi ja rajata tutkimusalueeni virallisten kaupunginosarajojen mukaan (ks. aluejako s.31). Moni haastateltavani myös ihmetteli tiukkaa tutkimusalueen rajaustani, koska esimerkiksi Harjun puolella Vaasankadulla sijaitsee nykyään paljon trendikkäitä, pieniä ravintoloita, jotka ovat monet erikoistuneet erityisesti erilaisiin katukeittiöihin. Myös Hämeentien itäpuolelle, Sörnäisiin on avannut monta uutta, mielenkiintoista ravintolaa. En kuitenkaan nähnyt tarpeelliseksi venyttää tutkimusalueen rajausta virallisten rajojen ulkopuolelle, sillä Kallion alueelta löytyi jo tarpeeksi tutkimuskohteita haastatteluistani varten.

Haastattelututkimukseeni osallistui neljä kahvilanpitäjää ja neljä ravintoloitsijaa Kallion alueelta. Tosin rajausta kahvilan ja ravintolan välillä on usein häilyvä: kahvilasta saattaa saada vaikkapa kunnon lounasta, jolloin sen tarjonta ei rajaudu ainoastaan kahvi- ja leipomotuotteisiin. Haastattelut toteutettiin syksyllä 2018.

Analysoin ja teemoittelin kahdeksan tekemääni haastattelua. Tilastollisessa tutkimuksessa pystytään ennalta määrittämään, kuinka suuri aineisto on tarpeen, jotta tunnuslukuja voidaan estimoida halutulla tarkkuudella ja jotta tietyn suuruiset erot voidaan saada esille tilastollisesti luotettavalla tavalla. Kvalitatiivisen aineiston keruussa on hankala määrittää sopivaa otosta etukäteen. (Mäkelä 1990, 42.) Sen sijaan puhutaan aineiston kylläntymisestä: aineiston kerääminen voidaan lopettaa, kun uudet tapaukset eivät enää tuo esiin uusia piirteitä (Strauss 1987). Kokosin aineistoa haastattelu kerrallaan ja havainnoin, milloin aineisto alkoi kylläntyä. Myös kvalitatiivisessa tutkimuksessa arvioitavuuden ja jopa toistettavuuden vaatimus on tärkeä, toteaa Mäkelä (1990, 59). Onnekseni sain monta haastattelua helposti sovittua, haastateltavat olivat innokkaita osallistumaan tutkimukseeni ja koin aineiston koon riittäväksi. Puolistrukturoidulla

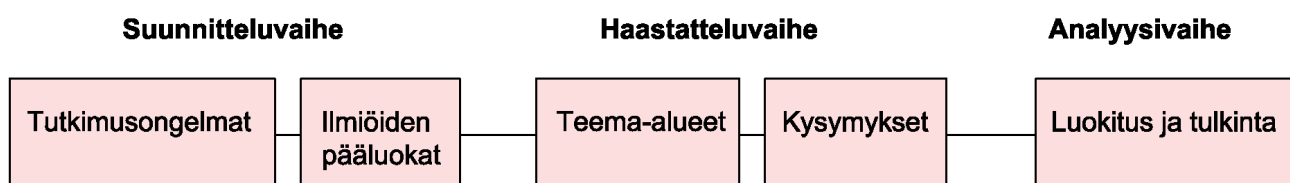
haastattelulla (ks. seuraava luku) pystyin huolehtimaan, että keskustelu eteni ja pystyimme keskustelemaan samoista aiheista kaikkien haastateltavien kanssa. Haastattelut olivat pääosin yksilöhaastatteluja ja mukaan mahtui yksi parihaastattelukin. Lähtökohtaisesti olin pyytänyt haastateltavaksi ravintolan omistajaa, mutta sain yhteen haastatteluun kaksi haastateltavaa (joista toinen ravintoloitsija, toinen ravintolapääällikkö). Juuri tämä parihaastattelu jäi mieleeni erittäin toimivana ja aineistoani rikastuttavana haastatteluna, sillä haastateltavat täydensivät toisiaan hyvin ja keskustelu eteni saumattomasti. Äänitin haastattelut ja litteroin ne karkeaa litterointitapaa käyttäen.

5.2 Teemahaastattelun menetelmä

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa menetelmänä käytetään usein haastattelua. Haastattelu tutkimusmenetelmänä sopi tutkimukseni luonteeseen esimerkiksi kyselylomaketta paremmin. Haastattelut saattavat tuottaa ennalta vaikeasti ennustettavaa, uutta tietoa ja näkökulmia, jotka eivät muilla tavoin olisi tullut esille. Haastattelu mahdollistaa myös lisäkysymysten esittämisen, jolloin voidaan syventää saatavia tietoja. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara & Sinivuori 2009, 205.)

Teemahaastattelu on hyvä menetelmä ihmisten tunteiden, ajatusten, tulkintojen ja kokemusten tutkimiseen. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat eikä kysymyksiin ole valmiita vastausvaihtoehtoja, kuten strukturoidussa haastattelussa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Teemahaastattelu sopi parhaiten menetelmäkseni, sillä se sijoittuu lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun väliin. Haastateltavat saivat melko vapaasti kertoa havainnoistaan, mutta samalla varmistin, että sain kaikkiin kaipaamiini asioihin vastauksen – eli tarvittaessa kysyin lisäkysymyksiä ja varmistin haastattelun pysyvän aiheessa. Kaikki aihepiirit ja teemat olivat haastateltaville samat, mutta eteneminen ja kysymyksiin vastaaminen eteni omalla painollaan, haastateltavan mukaan. Puolistrukturoidussa haastattelussa eli teemahaastattelussa kysymykset ovat haastateltaville samat, mutta vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin ja haastateltavilla on mahdollisuus vastata kysymyksiin omin sanoin. Ominaista puolistrukturoiduille haastatteluille on, että joku tai jotkin haastattelun näkökohdat on ennalta määritelty, mutta haastattelutilanne antaa myös joustoa ja pelivaraa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47).

Puolistruktuoitu haastattelumenetelmä, toiselta nimeltään teemahaastattelu pohjautuu Mertonin ja Kendallin artikkeliin *The focused interview* vuodelta 1946. Kirjoittajat kuvaavat menetelmää seuraavasti: ”Kohdennettu haastattelu eroaa monessa suhteessa muista tutkimushaastattelun lajeista, jotka ensisilmäyksellä voivat tuntua samanlaisilta. Laajasti ottaen sen ominaispiirteet ovat seuraavat. Ensinnäkin tiedetään, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen. Toiseksi yhteiskuntatieteilijä on alustavasti selvittänyt tutkittavan ilmiön oletettavasti tärkeitä osia, rakenteita, prosesseja, ja kokonaisuutta. Tämän sisällön- ja tilanneanalyysin avulla hän on päätenyt tiettyihin oletuksiin tilanteen määräävien piirteiden seurauksista siinä mukana olleille. Analyysinsa perusteella hän kolmannessa vaiheessa kehittää haastattelurungon. Neljänneksi ja viimeiseksi haastattelu suunnataan tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin tilanteista, jotka tutkija on ennalta analysoinut. (Merton & Kendall 1946, 541. tässä suomennos Hirsjärvi ja Hurme 2008, 47.)

taulukko 4. Tutkimuskokonaisuus koostuu suunnittelu-, haastattelu- sekä analyysivaiheesta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 67)

Laadin haastattelurungon Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 105) teoksessa esitettyjen ohjeiden mukaisesti. Sain lisäksi hyviä neuvoja ja kommentteja kysymyksistäni tutkielman ohjaajalta, sekä muilta tutkimusseminaariin osallistuneilta opiskelijoilta. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 72–73.) toteavat, että on suositeltavaa tehdä muutama esihaastattelu ennen varsinaisten haastatteluiden toteutusta. En kuitenkaan suorittanut esihaastatteluja, sillä kysymykset ja haastatteluihin valmistautuminen olivat hiottu kuntoon: jo ensimmäinen haastattelu meni mallikkaasti ja se tuotti arvokasta tutkimustietoa. Haastattelut sujuivat alusta lähtien hyvin, eikä käyttämäni kysymykset tai teemat vaatineet tarkentamista tai muutoksia.

Alkuperäiset haastatteluteemani olivat:

- 1) taustatieto
- 2) yrityksen nykytoiminta
- 3) Kallion keskiluokkaistuminen
- 4) yrityksen sekä Kallion tulevaisuusnäkymät

Haastattelut aloitetaan laajoilla ja yksinkertaisilla kysymyksillä. (Hurme & Hirsjärvi 2009, 105.) Taustatieto-osiossa kysyin esimerkiksi, minä vuonna yritys on aloittanut toimintansa Kalliossa ja kuinka pitkään haastateltava itse on toiminut ravintola-alalla. Toinen teema keskittyi yrityksen toimintaan Kalliossa. Lähestyin teemaa esimerkiksi seuraavan laisten kysymysten avulla:

Oletteko tyytyväinen yrityksenne sijaintiin?”

Onko yrityksellenne hyötyä siitä, että alueella on muitakin saman alan toimijoita ja alueella on aikaisempaa enemmän ravintola- ja kahvilapaikkoja?

Minkälaisia asiakkaita teillä tyypillisesti käy?

Kolmas teema keskittyi kartoittamaan, kuinka haastateltavien mukaan Kallion keskiluokkaistuminen alueella mahdollisesti näkyy. Erityisen kiinnostunut olin heidän havainnoistaan koskien ravintolatarjonnan muutosta alueella. Tutkimusrungossani käytin esimerkiksi seuraavan laisia kysymyksiä:

Miten uusien ravintoloiden ja kahviloiden perustaminen mielestänne vaikuttaa Kallion imagoon/ilmeeseen?

Näkyykö Kalliossa jotkut ruoka- tai kahvilatrendit, jotka ovat juuri tälle asuinalueelle tai asiakaskunnalle ominaista?

Haastattelun lopuksi sopi kääntää katseet tulevaisuuteen. Halusin selvittää haastateltavien näkemyksiä heidän yrityksistään ja toimintaa koskien, mutta myös alueen kehityksen kannalta. Haastateltavat myös pohtivat sitä, mikä Helsingin tai pääkaupunkiseudun alueista voisi mahdollisesti seuraavaksi nousta trendikkääksi ja houkuttelevaksi ravintolapalveluiden osalta. Kysyin haastateltavilta, miten he arvelevat Kallion alueen palveluiden ja imagon kehittyvän. Entä ajattelevatko he, että onko Kalliossa vielä tilaa uusille ravintola-alan yrityksille?

Oleellisinta teemahaastattelulle on Hirsjärven ja Hurmeen mukaan se, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Kieli ja vuorovaikutus ovat keskeisiä haastattelussa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.) Tästä syystä rajasin haastateltavani myös kielen perusteella. Vaikka haastattelut olisi

varmasti voitu käydä sujuvasti englanniksikin, pystyn analysoimaan ja käyttämään äidinkieltäni huomattavasti tarkemmin. Lisäksi vieraskielisillä kahvila- ja ravintolayrittäjillä ei välttämättä olisi ollut muihin haastateltaviin verrattuna yhtä hyvää alueellista, kulttuurista sekä yhteiskunnallista tuntemusta, joka tutkimustani varten olisi ollut toivottavaa pohjatietoa.

5.3 Haastatteluaineiston teemoittelu

Saaranen-Kauppinen ja Puusniskan mukaan (2006) teemoittelu on luonteva menetelmä teemahaastatteluaineiston analysoimiseksi. Haastatteluiden jälkeen kerätty aineisto litteroidaan analyysia varten. Laadullinen analyysi ei aina ole täysin suoraviivainen prosessi, vaan se saattaa edetä osittain myös samanaikaisesti aineiston keräämisen kanssa. Tutkimuksessani eri työvaiheet tapahtuivat toistensa kanssa osittain limittäin, lähinnä aikataulullisista syistä. Haastatteluiden jälkeen kerätty aineisto litteroidaan analyysia varten. Laadullinen analyysi ei aina ole täysin suoraviivainen prosessi, vaan se saattaa edetä osittain myös samanaikaisesti aineiston keräämisen kanssa. Tutkimuksessani eri työvaiheet tapahtuivat toistensa kanssa osittain limittäin, lähinnä aikataulullisista syistä.

Teemoittelulla tarkoitetaan, että analyysivaiheessa tarkastellaan sellaisia aineistosta nousevia piirteitä, jotka ovat nousseet esille useammassa haastattelussa. Jotkut aineistosta löydetyistä teemoista saattavat pohjautua teemahaastatteluiden jo valmiiksi jaoteltuihin teemoihin, mutta näiden lisäksi aineistosta todennäköisesti on löydettävissä lukuisia muitakin teemoja, joita voidaan usein pitää lähtöteemoja kiinnostavampina. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan on erittäin epätodennäköistä, että haastateltavat ilmaisisivat saman asian täysin samoin sanoin. Vaikka asiasta keskustellaan erilaisin sanoin, analyysivaiheessa tutkija koodaa ne silti samaan teemaan kuuluviksi. Analyysistä esiin nostetut teemat pohjautuvat aina tutkijan tekemiin tulkintoihin haastateltavien sanomisista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 173.)

Haastateltavien käsittelemät aiheet eivät välttämättä noudata tutkijan suunnitteleman teemahaastattelurungon järjestystä ja jäsenystä. Tutkimushaastatteluista litteroitua tekstiä on syytä tarkastella ennakkoluulottomasti. Kvantifiointia ja koodausta voidaan käyttää apuna teemojen muodostamiseksi tekstistä. Esimerkiksi taulukoiden avulla voidaan havainnoida aineiston keskeisiä asioita ja miettiä niille yhdistäviä nimittäjiä, teemoja. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Päädyin työssäni jäsentelemään litteroitua tekstiä erilaisin

värikoodein ja tätä kautta pyrkiä löytämään aineiston keskeiset teemat. Teemoittelun tarkoituksena on saada poimituksi aineiston keskeiset ja toistuvat teemat, jotka ovat myös tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia. Teemoittelu ei jää pelkästään haastattelusitaattien esittämiseksi: teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutusta ja näiden käsittelemistä toisiinsa lomittuen. (Eskola & Suoranta 2008, 174–175.)

Eskolan ja Suorannan (2008, 20–21) mukaan tutkijan asema on laadullisessa tutkimuksessa eri tavalla keskeinen kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Laadullista tutkimusta on kritisoitu subjektiiviseksi, tämän vuoksi jopa epäluotettavaksi tavaksi tuottaa tietoa. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tärkeää, että tutkijalla ei ole vahvoja hypoteeseja tutkimuskohteesta tai sen tuloksista. Hypoteesittomuus ei välttämättä aina ole mahdollista ja tutkijan onkin tärkeää tunnistaa oma subjektiivisuutensa sekä mahdolliset ennakko-oletuksensa. Tutkimuksen objektiivisuus syntyy nimenomaan tutkijan oman subjektiivisuuden tunnistamisesta. Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan usein suhteellisen pientä määrää tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman syvällisesti. (Eskola & Suoranta 2008, 17–19.)

Alasuutarin (2011, 82) mukaan on tärkeää, että valittu tutkimusmetodi antaa mahdollisuuden tutkijan omien hypoteesien toteutuksen vääräksi, jotta tutkimuksesta ei tule vain tutkijan omien oletusten toistoa. Tutkimuksen edetessä omat ennakko-oletukseni ovatkin osin kumoutuneet tai vähintään muokkautuneet monipuolisen aineiston ansiosta. Tutkimusalueella pitkään asuttuani minulla oli paljon omakohtaisia havaintoja ja niistä tehtyjä päätelmiä, jotka tutkimuksen myötä osittain osoittautuivat vääriksi. Tutkimusta tehdessäni tiedostin oman asemani, lähtötietoni ja oletukseni. Myös jotkin hypoteesini osoittautuivat täysin vääriksi –esimerkiksi se, että ravintoloitsijat varta vasten halusivat Kallioon ja etsivät sieltä liiketiloja. Todellisuudessa liikehuoneiston löytäminen on monen eri tekijän summa ja moni haastateltavista oli päätenyt alueelle osittain sattumien kautta, sopivan liiketilan löydyttyä.

Kävin litteroimani haastatteluaineiston läpi ja tiivistin niissä esiintyneet keskeiset tulokset viiteen pääteemaan. Etsin litteroidusta aineistosta haastatteluissa toistuneita teemoja ja luokittelin niitä värikoodein. Näin pystyin erottelemaan ja ryhmittelemään aineistoni tutkimustulokset selkeästi. Tutkimustuloksissa tulen avaamaan Kallion alueen

ominaispiirteitä sekä uusien ravintolapalveluiden muodostumista alueella ja näkyvänä osana gentrifikaatiokulkua. Kerron myös haastateltavien ja yritysten yhteisistä piirteistä sekä toiminnasta. Analyysin tehtävänä on tiivistää ja jäsentää aineistoa niin, että sen informaatioarvo kasvaa. Tematisoinnin keinoin aineisto saadaan ryhmiteltyä teemoittain ja nostamaan siitä esiin tutkimusongelman kannalta olennaisia sitaatteja tulkittaviksi (Eskola & Suoranta 2008, 174–186).

Teema	Kuvaus
Mittakaava: ravintolapalveluja tunnelmallisissa kivijaloissa	<ul style="list-style-type: none"> - Alueen vanha asuntokanta: liiketiloiksi tarjolla pääosin pienehköjä tiloja asuinrakennusten kivijaloissa. - Ravintoloiden rouheus ja imago syntyvät miellyttävästä mittakaavasta: niissä on täysin eri tunnelma kuin ostoskeskuksissa sijaitsevilla ketjuravintoloissa. - Globalisaatio ja teknologiakehitys koonnut kaupankäynnin verkkoon ja isoihin ostoskeskittymiin. Ravintoloita ja kahviloita tullut näiden perinteisten liikkeiden tilalle kivijalkoihin.
Toiminnan konsepti: monipuolinen tarjonta ja Kallion rento, kiireetön ilmapiiri	<ul style="list-style-type: none"> - Haastattelemani ravintola- ja kahvilayrittäjät viihtyvät Kalliossa ja alueen ilmapiiriä luennehditaan rennoksi. - Keskustan ravintolapalveluita luonnehdittiin Kalliota klinisemmiksi sekä kiireellisemmiksi. Kallioon sen sijaan tullaan usein kiireettömästi viettämään iltaa tai vapaapäivää hyvän ruuan ja juoman parissa. - Laadukkaat ravintola- ja kahvilapalvelut ovat luoneen viime vuosina alueelle lisää tarjontaa. Kilpailua ei kuitenkaan pidetä liian kovana: yrityksillä on oma tarjontansa, joka mahdollistaa, että paikkoja löytyy jokaiseen makuun ja tilanteeseen.
Elämää kauramaitokuplassa: urbaanin, keskiluokkaisen elämäntavan heijastuminen ravintolapalveluihin	<ul style="list-style-type: none"> - Ulkona syöminen on arkipäiväistynyt. Ihmisten kiinnostus ruokaa kohtaan koetaan lisääntyneen: uusia elämyksiä ja kokemuksia etsitään myös ruokaelämysten ja ravintoloiden saralta. - Uusimmat ruokatrendit saturoituvat Kalliossa ensimmäisten joukossa. Nuoria, keskiluokkaisia kaupunkilaisia kuvaillaan tiedostaviksi ja uusista trendeistä kiinnostuneiksi kuluttajiksi.
Vanha ja uusi Kallio rinnakkain	<ul style="list-style-type: none"> - Kallion alueen omaleimaisuus, vanhan kunnioittaminen. - Alueen imagonmuutos: myös muualta tullaan Kallioon syömään. - Ravintoloitsijoiden näkökulma Kallion siistiytymiseen: ensisijaisesti hyvä asia, ei uskota alueen rosoisuuden kokonaan katoavan.
Tulevaisuusvisiot	<ul style="list-style-type: none"> - Kalliossa nähdään olevan tilaa uusillekin ravintola-alan yrityksille ja niiden lisääntymisen uskotaan jatkuvan ainakin vielä lähivuosien ajan. - Laadukkaiden ravintolapalveluiden Kallioon rantautumisesta huolimatta sen raju maine elää edelleen. - Helsingissä gentrifikaation leviäminen Kalliosta hidasta ja epävarmaa: muualla yrittämistä hankaloittaa liian pieni asukastiheys. Palvelut keskittyvät keskusta-alueille ja kauppakeskuksiin.

Taulukko 5. Haastatteluaineiston luokittelu teemoittain.

6. Ravintolayrittäjien näkemyksiä Kallion kehityksestä

Kävin litteroimani haastatteluaineiston läpi ja tiivistin niissä esiintyneet keskeiset tulokset viiteen pääteemaan. Etsin litteroidusta aineistosta haastatteluissa toistuneita teemoja ja luokittelin niitä värikoodein. Näin pystyin erottelemaan ja ryhmittelemään aineistoni tutkimustulokset selkeästi. Tutkimustuloksissa tulen avaamaan Kallion alueen ominaispiirteitä sekä uusien ravintolapalveluiden muodostumista alueella ja näkyvänä osana gentrifikaatiokulkua. Kerron myös haastateltavien ja yritysten yhteisistä piirteistä sekä toiminnasta.

Haastatteluiden perusteella selvisi, Kallion historia ja alueen hurja maine oli haastateltavilla hyvin tiedossa. Vaikka harva haastateltavista itse asui alueella, oli se heille varsin tuttua seutua. Alueen kokemat muutokset oli havaittu ja haastateltavien vastaukset olivat linjassa toistensa kanssa. Heillä oli varsin samankaltaisia kokemuksia alueen kehitystä koskien sekä ravintolapalveluiden alueelle rantautumisesta, joka helpotti keskeisten tulosten ryhmittelyä sekä johtopäätösten tekemistä.

Yhdysvaltalainen Japonica Brown-Saracino toteaa kirjassaan *A neighborhood that never changes. Gentrification, social preservation, and the search for authenticity* (2009, 4), että gentrifikaatiota pidetään usein taloudellisena ja sosiaalisena prosessina, jossa usein nuoret, korkeasti koulutetut henkilöt siirtyvät naapurustoon asuntojen hintojen alenemisen, työpaikkojen tai kulttuuripalvelujen vuoksi. Kun enemmän varakkaita ihmisiä siirtyy alueelle, prosessi ruokkii myös itse itseään: asuntojen arvo nousee ja rakennettu ympäristö muuntuu uusille asukkaille sopivammaksi. Zukinin tapaan Brown-Saracino toteaa, että demografisten, taloudellisten ja poliittisten näkökulman lisäksi gentrifikaatiota on tarkasteltava alhaalta ylöspäin, kulttuurisesta näkökulmasta. (Brown-Saracino 2009, 4.) Haastattelututkimukseni keskittyy tutkimaan ilmiötä tästä Zukinin ja Brown-Saracinon mainitsemasta näkökulmasta käsin.

6.1 Mittakaava: ravintolapalveluja tunnelmallisissa kivijaloissa

Hyvät kaupungit: Kivijalka ja ostari rakennemuutoksessa –teoksessa Christer Bengs (2013) käsittelee suomalaisen kaupunkikuvan muutosta, josta ostareiden ja kivijalkamyymälöiden rapistuminen toimivat konkreettisina esimerkkeinä. Bengs pohtii kirjassa, löytyykö enää

kaupallisten palveluiden tuottajia, jotka haluavat sijoittua kivijalkojen melko ahtaisiin tiloihin. Ja toisekseen: onko tällaista tilaa kiinteistömarkkinoilla tarjolla?

Kallioon sijoittuva tutkimukseni ja havaintoni vastaa positiivisesti kumpaankin Bengsin asettamaan kysymykseen. Alueella ei ole isoja ostoskeskittymiä ja kaikki haastatteluun osallistuvat kohteet sijaitsevat asuinrakennuksen kivijalassa, pienissä ja keskikokoisissa liikehuoneistoissa. Ravintolat ja kahvilat ovat siis löytäneet paikkansa Kallion kivijaloista. Kivijaloissa on perinteisesti ollut muita palveluita, Kalliossa esimerkiksi optikkoliikkeitä, pesuloita, baareja, vaatekauppoja, thai-hierontapaikkoja sekä hammaslääkäreitä. Globalisaatio ja teknologiakehitys ovat kiristäneet kauppohen ja palveluiden välistä kilpailua. 2010-luvulla palvelut ovat keskittyneet suuriin kauppakeskuksiin (esimerkiksi Kamppi, Forum, Kalasataman Redi ja syksyllä 2019 valmistunut Pasilan Tripla), joista löytyy kaikki palvelut ja kaupat yhden katon alta. Kauppakeskusten lisäksi kaupankäynti on siirtynyt vauhdilla verkkokauppoihin. Vanhojen, perinteisten kivijalkojen aika tuntuu vääjäämättä olevan ohi ja kivijaloista vapautuville tiloille onkin syytä keksiä uudenlaisia käyttötarkoituksia.

Tääl on paljon niinku kivijalkakiinteistöjä. Keskustas on ja Tölikässäkin (Töölö) mun mielestä enemmän ihan asuintaloja, mis ei oo niitä kivijalkaliiketiloja niin paljon. Mutta täällä on niitä paljon ja tänne jostain syystä enemmän ehkä sit, en mä tiedä onko se taloyhtiöt vai niinku vai mistä se johtuu, et tänne avataan enemmän ravintoloita. Et sit jos menee tohon Tölikän puolelle niin ne on kaikki kynsistudioita ja kampaamoita ja muuta. On niitäkin täällä, mutta vähemmän. Et joku siinä on. Mut tääl on myös niinku paljon pikkukatuja, täällä on paljon liiketiloja ja jotka on sopivan kokosia ja varmaan hintaluokaltaan sellasia, että tänne on helpompi avata mitä erilaisempia kuppiloita.

Alueenahan Kallio on muuttunut hirveästi. Paljon kivijalkayritystoiminta on muutenkin muuttunut 14 vuodessa, ei nykyään hirveesti ole enää yrityksiä mitä kivijalkaan perustetaan ja on tullut paljon sitten niitä kahviloita ja ravintoloita, kaikkia pop-up -juttuja. (Kahvilayrittäjä "C".)

Kallio on perinteisesti ollut tunnettu lukuisista baareistaan ja niiden keskustaa halvemmasta hintatasosta. Pienet, asuntojen kivijaloissa sijaitsevat liiketilat ovat soveltuneet baarikäyttöön ja monet ovatkin asiakaspaikoltaan varsin pieniä. Kallion baarit ovat edelleen

suosittuja ja etenkin viikonloppuisin hyvin täynnä asiakkaita. Niiden rinnalle on kuitenkin viime vuosien aikana syntynyt toisenlaistakin tarjontaa. Omien havaintoihini perustuen totean, että aikaisemmin Kallioon tultiin ainoastaan juomaan, nykyään alueelle voi tulla myös illallistamaan.

Koko ajan näyttäis ravintoloita ja kahviloita tulevan lisää ja varmaan tulis, tiedän että tulis enemmänkin, jos vaan toimitilaa löytyisi. Että se on varmaan se suurin kysymysmerkki tällä hetkellä, kun noi toimitilat saa muutettua näihin ravintolatoimintaan. Esimerkiks tohon puiston toisella puolella on yks entinen pesula, mikä lopetettiin ja se on tyhjillään ja vaikee munkin miettiä, että mitä siihen tulis tilalle. Kun nykyään on suht vähän sitä sellasta liiketoimintaa, mikä kivijalassa toimisi. Niin enemmän on kysymys siitä, kuinka niitä muutetaan ravintoloita noihin tiloihin. (Kahvilayrittäjä "C".)

Sen oon huomannut, et paljon liiketiloja, mitkä ei oo ollut rafloja, niin muutetaan. Ehkä se jossain vaiheessa, voi olla et alkaa olla liikaa. Koska, ite tuntuu siltä et mitä muuta tommosiin kivijalkoihin tulee kun ravintoloita ja kampaamoita. Ne alkaa ne vuokrat olemaan tietsä sen verran kovat, että harvalla on välttämättä halua ja varaa maksaa sitten niistä. Sit taas ravintolat; niiltä pystyy pyytääkin vähän isompaa vuokraa. Et se on taloyhtiölle aika otollinen muuttaa vaik joku liiketila sellaseks. En vielä koe, että menee liiallisuuksiin, mutta jossain vaiheessa voi olla, jos kaikki muutetaan rafloiksi. (Ravintoloitsija "E".)

Alueen uusien yrittäjien täytyy sopeutua olemassa olevaan rakennuskantaan, sillä Kallioon ei ole juuri rakennettu uusia taloja sitten 1960-luvun puolivälin. Rakentaminen on ollut lähinnä täydennysrakentamista muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. (Koskinen 1990, 40.) Kallio on niin sanotusti jo täyteen rakennettu, ollut jo monia vuosikymmeniä. Vuosina 2012-2017 Helsinki kasvoi keskimäärin 7 860 ihmisellä vuodessa, mikä on nopeammin kuin kertaakaan 1960-luvun alun jälkeen. Helsingin väestöennusteessa ennustetaan helsinkiläisten joukon kasvavan joka vuosi 7000-8000 ihmisellä 2030-luvulle asti. (Vuori & Kaasila 2018, 19.) Vaikka Helsinkiin ja koko pääkaupunkiseudulle rakennetaan nyt paljon ja asuinseutuja tiivistetään, Kallio on jo erittäin tiiviisti rakennettu ja sen asumistiheys on korkeampi kuin esimerkiksi New Yorkin Brooklynissä. Nykytrendi on jo vuosia ollut keskittää ostokset ja palvelut suuriin ostoskeskuksiin. Kallio poikkeaa trendistä, sillä alueelle ei

yksinkertaisesti mahdu rakentamaan jättimäistä ostoskeskittymää. Kivijalkamyymälät ovat olleet pitkään vaikeuksissa monissa kaupunginosissa. Kalliossa niille tuntuu kuitenkin riittävän kysyntää. Kallion alueen liiketilat ovat usein persoonallisia, pieniä ja tunnelmallisia. Yrittäjävetoisuus ja sen tuottama aitous toimii vastakohtana keskustan ketjupaikoille ja persoonattomille ostoskeskuskahviloille.

Niin onhan tääl vähän semmonen hipsterimeininki eli uutta, erilaista... Nuoret kokeilee, kaikki kokeilee, paljon on niin kun valinnanvaraa (ravintolapalveluissa). Ehkä just se niinku että kaikki on kivijalkapaikkoja, ei oo sitä ostoskeskusmeininkiä. (Kahvilayrittäjä "B".)

Kuten haastatelussa mainitaan, palvelusektorilla erityisesti ravintolat ja kahvilat ovat viime vuosien aikana löytäneet Kallion kivijalat ja valjastaneet ne uuteen toimintaan. Jauhiainen (1995, 35.) toteaa, että gentrifikaation kohteena olevilla asuinalueilla on ollut nähtävissä uudistettavien tilojen estetiikkaa, jossa valikoidulla historian käytöllä pyritään vastatamaan nopeasti muuttuviin uuden keskiluokan kulttuurisiin preferensseihin. Vanhat, olemassaolevat toimitilat asuinrakennusten kivijaloissa toimivat tähän tarkoitukseen hyvin. Pienehköissä kivijalkayrityksissä paikan tunnelma syntyy usein vanhojen (esim. jugend-aikaisten) talojen rakennustyylistä yhdistettynä nykyaikaisen käyttöön, työskentelytiloihin ja trendikkään skandinaavisen sisustukseen.

6.2 Toiminnan konsepti: monipuolinen tarjonta ja Kallion rento, kiireetön ilmapiiri

Etsiessäni Kalliosta tutkimukseeni sopivia haastattelukohteita, huomasin että alueen ravintolat ja kahvilat ovat todella yrittäjävetoisia ja esimerkiksi ketjuravintoloita on todella vähän. Kallion kirjaston vieressä sijaitseva IPI Kulmakuppila olisi ollut hyvä tutkimuskohde, mutta sen takana on yrittäjän sijasta säätiö. Pienyrittäjille ravintolan tai kahvilan konsepti ja imago ovat todella tärkeitä. Kilpailijoista erottautuminen, vahva konsepti ja laadukas ruoka ovat tekijöitä, jolla ravintolat ja kahvilat tekevät vaikutuksen asiakkaisiin. Haastateltavien suhtautuminen alueen ravintolapalveluiden lisääntymiseen ja kehittymiseen oli pääsääntöisesti erittäin positiivista. Toimipaikkojen kilpailu nähtiin terveenä ja muut saman alan yritykset lähinnä myös omaa myyntiä edistävänä. Hyvät ravintola- ja kahvilapalvelut tuovat alueelle lisää tarjontaa, jolle riittää kysyntää ja ehkäpä pian Kallion maine hyvänä ravintola-alueena kiirii laajemmallekin. Haastateltavat eivät pitäneet kilpailua liian kovana,

koska kaikilla palveluntuottajilla on oma vahva tyykinsä ja ravintoloita löytyy jokaiseen makuun ja tilanteeseen. Haastateltavat totesivat myös, etteivät asiakkaat halua syödä samanlaista ruokaa päivästä toiseen, joten tarjonnan on hyvä olla monipuolista.

Totta kai kilpailu kovenee. Mutta se on myös todella positiivinen asia yrittäjän kannalta. Myöskin se, mitä Kallio elää tällä hetkellä - mun mielestä kiinnostava kaupunginosa. Ja tarjonta luo kysyntää myöskin. Tänne tullaan vieläkin viettämään iltaa ja syömään, mut sulla on vähän enemmän vaihtoehtoja: ei tarvii juoda sitä euron tuoppii jossei halua. Voi istuu viihtysämmässä ilmapiirissä ja juoda niinku oikeesti hyviä, maanläheisesti tuotettuja viinejä vaikka.

Kyl tääl sit on kans selkeesti semmosia pikkukämppiä, jossa on edelleen pikkukeittiöt ja sillee et sä et välttämättä niinku vietäkkään aikaa, käyt siel nukkumassa ja that's it. Ruokahuollon sun muut hoidat näis lähikuppiloissa ja tapaat ystäviä ja muuta, että tää on vähän sellanen Helsingin olohuone jollain tavalla, koko Kallio. (Ravintoloitsija "D".)

Keskustan ravintolapalveluita luonnehdittiin kliinisemmiksi ja kiireellisemmiksi. Keskustassa on paljon työpaikkoja ja lounasasiakkaita, jolloin ravintolakokemuksen nopeus ja helppous ovat tärkeitä tekijöitä. Kallioon sen sijaan tullaan usein kiireettömästi viettämään vapaa-aikaa ja nauttimaan hyvästä ruuasta, juomasta ja palvelusta. Ihmiset ja työpaikat pakkautuvat keskusta, jossa on paljon läpikulkua sekä take away – kulttuurista niin kahvin kuin ruuankin osalta. Tilavuokrat ovat kovia ja suuret ketjuyritykset ovat vallanneet keskeisimmät sijainnit. Kalliossa ravintoloiden vuokramenot ovat keskimäärin keskusta- aluetta halvempia, joten myös annoksien ja kahvilatuotteiden hintaa pidetään hiukan matalammalla. Hintatasoon vaikuttaa oleellisesti myös ravintoloiden ja kahviloiden pieni koko: omistajat ovat pitkiä päiviä itse töissä ja ulkopuolista työvoimaa on vähemmän käytettävissä kuin keskustassa. Asiakkaalle tämä näkyy hintaa alentavana tekijänä, mikäli yrittäjän ei tarvitse maksaa niin monelle työntekijälle palkkaa.

Kallio on perinteisesti semmonen niinku halpaa olutta, pieniä asuntoja, ihmiset viettää paljon aikaa ulkona ja baareissa ja mun mielestä se on aika mukava, välitön, rauhallisempi tunnelma kun jossain keskustassa. Siellä on enemmän sitä työpaikkaporukkaa, läpikulkua ja kiirettä. Ja ehkä ravintoloiden puolesta se

on vielä toistaiseksi niin, että helpommin löytää pizzaa kun tällaista a la carte –ruokaa. Mun mielestä on tosi hyvä, että Kallio pysyy just sellaisena. (Ravintoloitsija ”H”).

Haastattelemiini ravintola- ja kahvilayrittäjät viihtyvät Kalliossa. Asiakkaita riittää tarpeeksi, mutta ihmiset eivät ole ”vain läpikulkumatkalla” tai yhtä kiireisiä kuin kauppakeskuksissa tai keskustan vilinässä. Kuten ravintoloilla itselläänkin, Kalliolla nähdään olevan paljon luonnetta ja särmää, joka tekee alueesta ja sen yrityksistä kiinnostavan asiakkaille. Haastateltavat kehuvat erityisesti Kallion rentoa ilmapiiriä.

Zukin (2004; 2012) on tutkimuksissaan keskittynyt havainnoimaan Amsterdamin ja New Yorkin East Villagen ostoskatuja. Hänen mukaansa pienmyymälöissä yhdistyy paikallinen talous ja kulttuurinen merkityksellisyys. Paikalliset myymälät luovat alueellista yhteisöllisyyttä ja toimivat urbaanin elämän pelikenttänä. Zukin (2010; 2012) toteaa pienten, paikallisten liikkeiden ja ravintoloiden olevan vähintäänkin yhtä tärkeitä kanssakäymisen paikkoja kuin julkiset torit tai aukiot, vaikkakaan niitä ei yleensä tunnusteta sellaisiksi. Suomen ilmasto-olosuhteissa ravintoloiden, kahviloiden ja baarien merkitys kaupunkilaisten sosiaaliselle kanssakäymiselle korostuu, sillä etenkin talvella kaupungit kadut eivät juuri tarjoa mahdollisuuksia pitempiaikaiseen oleskeluun.

(Kalliolla) on oma fiilis. Ilmapiiri on erilainen, keskustassa kaikissa paikoissa ei ole sama kuin täällä. Tässä on joku hyvä ilmapiiri - rennompaa, joo! Se on tärkeää, että ravintolan pitää olla jotain muuta kuin tuote, pitää olla ilmapiiri, jotain muutakin. Hyvä palvelu, se on tärkeämpi kuin vain tuotteet. (Kahvilayrittäjä ”F”).

Haastateltavat suhtautuivat Helsingin keskustan ja suurten kauppakeskusten ravintolatarjontaan varsin kriittisesti. ”Fiilistä tääl (Kalliossa) on mun mielestä enemmän, toi keskusta on ihan helveti (naurua). Siinä ei oo mitään persoonallisuutta, ehkä vois sanoa.”, toteaa ravintoloitsija ”E”. Haastatteluissa nousi esille huonoina ominaisuuksina keskustan ja kauppakeskusten ravintoloiden kasvoton palvelu, kiire, persoonattomat ketjuyritykset ja itseään toistava palvelutarjonta.

Kallio on vähän semmonen tarinoiden kaupunginosa, et sen takii mun mielestä meidänkin ravintola sopii hyvin tänne. On hieno tarina, hyvä ilme ja tarpeeks simppli tuote, joka kuitenkin houkuttaa jengii. Must tämmöset paikat ihan varmasti menestyy Kalliossa: jengi ottaa aika herkästi omakseen, vaikka just joku Döner Harju tossa, jengi otti sen tosi nopeesti omakseen. Niilläkin on hyvä, hauska tarina siel perällä. Et sit jos joku vähän kasvottomampi tulee ja länttää tohon jonku pastaa, pizzaa ja ties mitä, ni ei siinä oo samal taval kosketuspintaa. Et ehkä samast syystä ei näkis (meidän ravintolaa) jossain kauppakeskuksissa, paremmin mun mielestä sovitaan ihmisten joukkoon ja kaupunkilaisten joukkoon ja siihen niinku yhteisöön ja kaikkeen muuhun. Et sen takii tavallaan ehkä on menestytty Kalliossa. (Ravintoloitsija "D".)

Joo, mä en koe, et ketjut välttämättä menestyy täällä kauheen hyvin. Myös ne (ihmiset), ketä tääl on ni haluaa tukea enemmän sitä, niitä kivijalka-pienyrittäjiä. Ja varsinki ku nykypäivänä ainaki meillä on niin, että me ollaan varmaan halvempia kuin jotkut ketjut, siis jos miettii laatuu ja paljon sä saat jollain kympillä ruokaa. (Ravintoloitsija "E".)

6.3 Elämää kauramaitokuplassa: urbaanin, keskiluokkaisen elämäntavan heijastuminen ravintolapalveluihin

Yksi haastatteluissa selkeästi esiinnoussut teema koski paikallisten ravintolapalveluiden käyttäjiä, joita yhdistää keskiluokkainen, urbaani elämäntapa. Asiakkaiden kulutustottumukset ja odotukset heijastuvat myös ravintoloiden ja kahviloiden tarjontaan sekä palveluun. Uusi, kaupunkilainen sukupolvi on tottunut ulkona syömiseen ja laadukkaaseen, monipuoliseen tarjontaan. Aikaisemmin, esimerkiksi vielä kymmenisen vuotta sitten Kallion ravintolapalvelut koostuivat lähinnä take away -pizzayrityksistä. Tasokkaampien ravintoloiden levittäytyminen ja yleistyminen alueella on luonut käyttäjille odotuksia ja vaatimuksia laadun suhteen. Haastatteluissa todetaan, että kilpailu alueella on tervetullutta ja lisää Kallion mainetta hyvänä ravintolakaupunginosana. Taso on kuitenkin pidettävä korkealla, sillä heikompi paikka ei vaativassa ja kilpaillussa ympäristössä tuskin menestyisi.

”Aiemmin ulkona syöminen vapaa-ajalla oli erityistä. Se juhlisti merkkipäivää tai oli juhla itsessään. Se on sitä edelleenkin, mutta ulkona syömisestä on tullut monille myös osa arkea. Ulkona syöminen monipuolistumisesta kertoo jo nimityskin: ulkona syöminen on tullut yleiskäsitteeksi suppeamman ravintolassa ruokailun sijaan.”, Varjonen (2012) kirjoittaa Tilastokeskuksen hyvinvointikatsauksessa. Moni pitää ravintolasyömistä pienenä arjen luksuksena, kun ei itse tarvitse suunnitella ruokaa, käydä kaupassa ja tehdä ruokaa.

Ranskalainen sosiologi ja kulttuuriantropologi Pierre Bourdieu on teoksessaan (1984) tarkastellut elämäntyyliä ja siihen liittyvää makua. Hänen mukaansa yksilö voi oikealla ja oikeutetulla maulla osoittaa omaa yhteiskuntaluokkaansa. Toiset sosiologit ovat myöhemmin kehittäneet Bourdieun ajatusta eteenpäin ja päivittäneet sitä nykypäivään, jossa korostuu lähinnä kulutuksen keinoin ilmennettävä maku. Elintason nousu on 1960-luvulta lähtien mahdollistanut yhä useammalle suomalaiselle mahdollisuuden valita oma elämäntapansa ja sen nähdään myös mahdollistaneen erilaisten elämäntapojen kehittymisen. Elämäntyylien moninaistuesssa yhteiskuntaluokkien merkitys on vähentynyt, eikä elämäntyyli ole suoranaisesti yhdistettävissä yhteiskuntaluokkaan. (Ilmonen 2007, 212–213). Perinteisissä yhteiskunnissa yksilön identiteetti määräytyi sosiaalisen aseman, perinteiden ja tapojen kautta. Nykyaikana yksilö määrittelee asemaansa ja toteuttaa itseään kulutusvalintojen ja elämäntyylin kautta. (Gabriel & Lang 2015, 39).

Kulutusvalinnat ja rahankäyttö kumpuavat pitkälti yksilön tavoista ja tottumuksista, joihin puolestaan vaikuttavat erilaiset sosioekonomiset tekijät kuten ikä, sukupuoli, tulot, koulutus sekä maku. Tulojen sekä elintason nousun myötä suomalaisten kotitalouksien kulutus on kasvanut ja kulutuksen rakenne monipuolistunut. Välttämättömien menojen osuus kulutuksesta on kaventunut ja valinnaisen kulutuksen vastaavasti kasvanut. Kulutuksen rakennemuutos heijastuu esimerkiksi erilaisten palveluiden kulutuksen kasvussa. Vapaa-aikaan, harrastuksiin ja ulkona syömiseen liittyvä kulutuksen kasvu ovat merkkejä yleisestä elintason noususta. (Peura-Kapanen 2016, 173.)

Kallio on aina myös riski, ihmiset mun mielestä tajuaa aika paljon enemmän ruuan laadusta ja juomista (nykyään). Sä et voi enää alittaa rimaa. Ihmiset on niin, ainakin meidän asiakkaat on, tosi niin kun tietoisia. (Ravintoloitsija ”A”).

Et Kallio on haastava, ihmiset voi niin hyvin, niillä on niin paljon vapaa-aikaa kirjoittaa. Sun pitää olla tosi hyvä, ihmiset vaativat niin paljon mun mielestä Kallios: niiden palveluista ja kaiken pitää olla tosi hyvää. (Ravintoloitsija "A".)

Edellä olevassa haastattelun lainauksessa "kirjoittamisella" viitataan sosiaaliseen mediaan ja Internetissä jaettaviin ravintola-arvosteluihin. Sosiaalisen median aikakaudella kuluttajat saavat paljon jo ennalta tietoa ravintolasta ja sen palveluista. Esimerkiksi aukioloaikoihin, ruokalistaan ja ihmisten raportoimiin kokemuksiin on helppo tutustua jo ennalta. Sosiaalisella medially ja esimerkiksi Helsingin Sanomien arvioilla voi olla suurikin merkitys ravintolan tai kahvilan suosioon. Ruuan, juomien ja ravintolan sisustuksen tulee olla harkittua ja kaunista, jotta maun ja palvelun lisäksi kokemuksesta saa dokumentoitua edustavia otoksia muille käyttäjille jaettavaksi.

Laura Kolbe (2018) toteaa, että viime vuosikymmenien aikana Suomi ja etenkin Helsinki ovat todella eurooppalaistuneet, mikäli sillä tarkoitetaan palvelutarjonnan monipuolistumista sekä kahvin valmistamiseen ja tarjoiluun liittyvää käsityön korostumista. Hänen mukaansa nuorta, kansainvälistä sukupolvea on kiittäminen siitä, että kiinnostavaa kokeilevuutta löytyy runsaasti. Kolbe huomauttaa, että kahvila- ja ravintolakulttuurissa mitään kovin suomalaista tai helsinkiläistä ei ole syntynyt, vaan monipuolinen kansainvälinen vaikutus näkyy niin kahviloiden nimissä (esim. Cafelito, Fleuriste, Brooklyn Cafe & Bakery, Cafe Damascus) kuin niiden tarjonnassakin. (Kolbe 2018, 167.)

Ulkona syömiseltä haetaan selkeästi kokemuksellisuutta ja muutakin kuin tuttua kotiruokaa, jota voidaan itsekin valmistaa. Globalisaation myötä eri ruokakulttuurit ovat rantautuneet myös osaksi suomalaisten arkea. Eri maiden keittiöiden ja ruokien lisäksi erilaiset syömistrendit tulevat ja menevät: viime vuosina esimerkiksi karppaus, kasvissyönnö, luomu- ja lähituotettu ruoka, satokausiruoka, paleo, gluteenittomuus, vähähiilihydraattisuus sekä vegaanisuus ovat olleet esillä. Kalliossa ruokatrendit ja eri maiden keittiöt ovat vahvasti edustettuna, löytyy niin espanjalaista aamupalaa, tapaksia, laatupizzaa, itse leivottua hapanjuurileipää, natural-viinejä, erikoiskahveja, vegaanista, gluteenitonta, "all day breakfast", brunseja, japanilaista, afrikkalaista sekä paljon fuusio-keittiöitä, joissa yhdistellään monia eri ruokasuuntauksia.

No just ehkä se kasvisruoka, vegaaniruoka, artesaanimeininki, niin kun pienpaahtimot, lähiruoka, kaikki tämmönen. Meilläkin tulee kananmunat pientilalta ja paahtimo paahtaa meidän kahvit ja se on semmonen... artesaanimeininki on tavallaan tulossa takaisin kovasti, että ihmiset haluaa tietää koko ajan enemmän, mitä ne syö. (Kahvilayrittäjä "B".)

S-ryhmän ja Keskon vähittäiskaupan myyntidata vahvistaa ravintoloitsijoiden huomioidut uusimpien ruokatrendien ilmentymisestä Kalliossa. Keväällä 2019 kaupparyhmiltä saadun tilastotiedon mukaan kasvipohjaisten maitojen lisäksi Kallion ja lähialueiden seudulla myydään poikkeuksellisen paljon myös ale-tyyppisiä oluita, Reilun kaupan banaaneita sekä lihatuotteiden korvikkeita, kuten nyhtökauraa. Ruokakulttuurin professori Mari Niva kommentoi trendejä seuraavasti: "Kallion seutu tuntuu houkuttelevan nuoria, opiskelijoita ja perheitä, joiden elämäntapaan kasvissyönti sovituu luontevasti. Asuinpaikalla ja syömisen tavoilla voidaan osoittaa omaa identiteettiä, ja kalliolaisuus ja kasvissyönti, kuten myös ale-oluiden käyttö, voivat yhdessä olla osa identiteetin rakentamista". (Helsingin Sanomat 2019a.)

Haastateltavat ovat hyvin perillä Kallion ja lähialueiden ruokatrendeistä, sillä ne näkyvät kysynnässä. Eräs haastateltava arvioi trendien saturoituvan Kalliossa ennen niiden leviämistä muualle maahan. Hän toteaa, että esimerkiksi tämänhetkinen ruokatrendi, vegaaniruoka oli Kalliossa "juttu" jo neljä vuotta sitten. Tuolloin se ei vielä näkynyt missään muualla hirveän merkittävästi ja vegaaniruokavalio oli vasta pienen piirin marginaali-ilmiö. Nykyään haastateltava näkee ilmiön levinneen jo "kaikkialle", tarkoittaen Suomen mittakaavaa ja muita kaupunkia. Toinen haastateltava toteaa asiasta seuraavaa:

Kyllä meidän vegaanileivokset on suositumpia kun "tavalliset", kyl sitä menee. Täähän on poikkeuksellinen aluekin, että täällä on paljon vegaaneja ja kasvissyöjiä niin kyllä sen huomaa. Mä vähän luulen, että se on niin Kallio-alueen juttu, en usko, että muualla ihmiset niin välittää et onks tos vegaanista vai ei. (Kahvilayrittäjä "C".)

Mä oon sitä miettinyt, et Suomessa on niin kova taso (ravintolapalveluiden osalta). Ja sitten palvelukin vielä: et Suomes osataan oikeasti palvella. Puhutaan eri kieliä ja osataan vaikka ne allergiat, osataan suhtautua gluteenittomuuteen ja tälle. Me eletään niin kuplas, me ei oikeastaan ees tajuta,

mitä se on muual maailmas. Mikä on mahtavaa, jossain muualla ku on joku allergia, niin heitetään niska-perse –otteella ulos. Mut täällä kaikkia palvellaan niinku vimpan päälle. Meillekin voi tulla ja saada yhdeksän ruokalajin menun vegaanisena! Mutta menepä jossain Ranskassa fiiniin ravintolaan, niin sut nauretaan pois. (Ravintoloitsija ”A”).)

Tiedostava, trendikäs, kaupungissa asuva kuluttajaryhmä on tottunut saamaan ravintolakokemukselta paljon. Kalliossa ravintoloitsijat sekä kahvilayrittäjät ovat pyrkineet vastaamaan parhaansa mukaan urbaanin keskiluokan vaatimuksiin, joissa ruuan lisäksi arvostetaan kokemuksellisuutta ja ainutlaatuisuutta, visuaalista aspektia unohtamatta. Alueen palveluita käyttävistä urbaaneista kaupunkilaisista voidaan löytää yhteneväisyyksiä Floridan *luovaan luokkaan*. Kuten Florida (2002, 24; 68–69) toteaa, niin kutsuttuun luovaan luokkaan kuuluvat ihmiset muuttavat mielellään houkuttelevalle asuinalueelle urbaania elämäntapaa toteuttaakseen. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta trenditietoisien luovan luokan löytäneen Kallion ravintolapalvelut ja ottaneet ne vakituiseen käyttöönsä. Erityisesti kahviloiden lisääntyminen kertoo työn ja kulutuksen muutoksista. Luovan työn tekeminen tapahtuu yhä useammin omalta kannettavalta tietokoneelta, tiukkojen toimistoaikojen ja –paikkojen ulkopuolella. Monet Kallion kahviloista toimivatkin etätyöläisten, opiskelijoiden sekä yrittäjien toimistoina.

Haastatteluissa käy ilmi, että monet yrittäjät ovat varsin kunnianhimoisia ja ovat asettaneet tasonsa ja tavoitteensa korkealle vastataksensa nykyaikaisten kaupunkilaisten tarpeisiin. Asiakkaita ja heidän toiveitaan kuunnellaan, mutta moni haastateltava on lähtenyt liikkeelle oman intohimonsa ja konseptinsa kautta. Asenteena tuntuu olevan, että jos tekee jotain täydestä sydämestään ja niin, että itse on tyytyväinen toimintaan, tuotteisiin ja palveluun, silloin myös asiakkaat useimmiten ovat. Eräs haastateltava sanoittaa kokemuksiaan ravintolan asiakkaista seuraavasti:

Tääl on niinku aika sellast, vaikei nyt oo trendikästä, mutta... semmosta tiedostavaa jengiä, et ne kyllä kelailee mitä ne niinku syö ja minkälaisia firmoja halutaan tukea ja tälle. Et onhan ne meidän ravintolalle tärkeitä juttuja ja huomaa, et ne on myös kalliolaisille tärkeit juttuja. Varmaan Kallio on sillee vaikuttanut (ravintolan nimi) tuotteisiin, sillä pienellä siivulla. (Ravintoloitsija ”D”).)

6.4 Vanha ja uusi Kallio rinnakkain

Tutkimukseni yhtenä päämääränä oli selvittää, mitä haastateltavat pohtivat Kallion tämänhetkisestä vetovoimaisesta identiteetistä ja keskiluokkaistumisesta. Tutkimuksen perusteella gentrifikaation seurauksiin suhtaudutaan varsin kaksijakoisesti: alueen vuokrien hinnannousua kauhistellen, mutta samalla ravintola-alan palveluiden rantautumisesta iloiten.

”Kallion ydinalueelle on avattu kahviloita, anniskeluravintoloita ja etnisiä ravintoloita, joita yhdistää siisteys ja valikoitunut asiakaskunta verrattuna Kallion rosoisempiin ravintoloihin. Tämän katukuvassa tapahtuneen muutoksen pysyvyyttä on hankala arvioida, mutta ainakaan vielä kehitys ei ole näyttänyt hidastuvan tai muuttuvan päinvastaiseksi. Kallion katukuvassa onkin ihailtava määrä uutta ja vanhaa elämää rinta rinnan.” kirjoittaa Karhula (2015, 22.)

Täs on niinku tämmönen elämänfiilis. Kaikenlaista näkee ja on meilläkin käynyt läpi vuosien kaikkii narkkareita ja juoppoja ja kaikkee, mut ei se niinku häiritse, tosi harvoin häirinnyt. Leipäjonokin tossa, jotkut mediat tehnyt siitä ivaa, tai en mä tiedä onko se ivaa, mut sen asian ilmi tuomista mut mun mielestä se on vaan hyvä asia: tavallaan must on parempi et näkyy myös se elämän puoli kans. Jos ei näkyis, niin se olis helpompi unohtaa. Et välil tuntuu et meit välil syytetään, piilovittuillaan siitä et me ollaan täs leipäjonon vieressä mut emmä tiä, oisko yhtään sen parempi olla vähän kauempana, mun mielest se olis vaa huonompi. Mun mielest on hyvä, et eri yhteiskuntaluokat on täs lähellä - ja voi puhuu ihan suoraan yhteiskuntaluokista, koska kyl sen näkee. Et tää on tämmönen niinku toisaalta aika karukin sijainti, mut toisaalta osittain sen takii tosi hyvä, näkee kaikkee, ei oo liian lintukotoa. (Kahvilayrittäjä ”G”.)

Sillon puhuttiin, et Kallio muuttuu mut silloin ekoina vuosina ei hirveesti mitään muutosta näkynyt. Nyt niin kun, nyt tää alkaa mun mielestä ihan oikeesti alkaa olemaan aika kiva kaupunginosa. Sillee, et ku ennen kun tässä kävi turistei, ni sun piti piirtää kartalle yksittäisiä käy tuol, käy tuolla, mut nyt alkaa olla sillee enemmän, et ku yhtä katu kävelee vaan ni täs alkaa olee paljon mestoi.

Täällä on vaan sellanen maine, et Kallio on Kallio ja siellä nyt tapahtuu ja sinne halutaan perustaa (ravintoloita ja kahviloita): se on tällanen tietynlainen gentrifikaatio käynnissä. (Kahvilayrittäjä "G".)

Kuten edellä todetaan, moni haastateltava piti arvossa alueen vanhaa identiteettiä – Kallion omaleimaisuutta ja rosoisuutta. Vaikka uusia ravintola-alan yrityksiä on ilmestynyt alueelle, ne ovat olemukseltaan ja toiminnaltaan mukautuneet alueen henkeen. Asuinalueen historiaa ja tunnelmaa kunnioitetaan: koetaan, että eri aikakauden kerrostumat voivat näkyä ja elää alueella rinnakkain. Tarkoitus ei siis ole tappaa vanhaa rosoista imagoa, vaan laajentaa palvelutarjontaa myös sellaisille alueille, jossa sitä ei vielä ole (ravintolat, kahvilat). Uudet, tasokkaat ruokaravintolat ja kahvilat täyttävät sitä aukkoa, joka Kalliossa on ollut. Ravintolapalvelut ovat aikaisemmin keskittyneet pääosin ainoastaan halpoihin korttelibaareihin. Niille on edelleen paljon kysyntää ja Kallio tunnetaan edelleen etenkin nuorten keskuudessa baarikaduistaan, kuten haastateltavatkin alla toteaa.

Laidasta laitaan tulee kuitenkin se kysyntä olee. Just se, että on kaljajuottoloita, joihin voi mennä potee elämän tuskaa, niin täällä tarvitaan aina. (Ravintoloitsija "E".)

Ehkä Kallio on keskimääräistä vähän kasuaalimpi. Et se on vähän sillee niinku matalan kynnyksen (paikka), et sun ei tarvii mennä illalliselle syömään ja näin, vaan se on vähän rennompaa. Ei tarvii ihan niin suunnitelmallisesti mennä: jos sä haluut pikaruokaa, niin Vaasankadulla on laadukasta pikaruokaa tai jos sä haluat syödä vähän hienommin, niin alkaa olla myös vähän tollasia fine dining –tyyppisiä, toi Wino tossa ja muuta. Et kyl tää varmaan siinäkin suhteessa, kyl se rentous näkyy ihan kaikessa, palvelussa ja ihmisissä. Kysyntä luo tarjontaa ja toisinpäin. (Kahvilayrittäjä "G".)

Tää on siitä jännä alue, että iltasin tää väkimäärä mikä täällä on ni tuplaantuu. Ja sit kun mennään viikonloppuun, ni sit triplaantuu. Se jengi joka asuu täällä, sit siihen tulee viel päälle niinku jengi joka tulee tänne viettää iltaa ja sit viel viikonloppusin se väkimäärä on ikään kuin kolminkertainen siihen verrattuna. Mut se liittyy varmaan myöskin vahvasti siihen Kallion maineeseen niinku

tavallaan semmosena ravintola- tai boheemikaupunginosana. Ja varmaan osaltaan vaikuttaa siihen miksi tänne mahtuu niin paljon erilaisiakin ravintoloita, kaikee niinku pikku strippiluolista kaljakuppiloihin ja sit tällasiin perheravintoloihin, mitä meidän ravintolakin enemmän on. (Ravintoloitsija ”D”).

Kuten edellä mainituissa lainauksissa kuvaillaan, Kallio on läpikäynyt mittavan imagonmuutoksen hämärästä, epäilyttävästä baarikaupunginosasta kohti viihtyisää, elävää ja palveluiltaan erinomaista, Helsingin ”boheemikaupunginosaa”. Imagonmuutos vaikuttaa paljon Kallion rajojen ulkopuolellekin: kaupunkilaiset eivät enää karsasta ja välttele Kalliota, vaan perinteisesti ”hyvistä kaupunginosista” kuten Töölöstä, Eirasta, Punavuoresta, Kruununhaasta ja Vallilasta tullaan varta vasten Kallioon ravintoloiden perässä. Aikaisemmin Kallioon tultiin perinteisesti viikonloppuisin juhlimaan ja ”baarikierroksille”, sillä alue profiloitui pitkään ainoastaan villin yöelämänsä ja halpojen tuoppien baarikaupunginosana. Kallion ravintolapalveluiden suosiota selittää myös alueen hyvä saavutettavuus julkisella liikenteellä. ”Mun mielestä tosi kiva, et nyt ton Pitkänsillan toisen puolen väki tulee tänne syömään hyvin”, toteaa eräs haastateltavani (Ravintoloitsija ”A”).

Sen huomaa, et nyt tänne tulee niinku ihmisiä, jotka harrastaa ravintoloissa käymistä. Ne ei välttämättä asu täällä, tekee matkan tullakseen tänne. On paljon semmosta nuorta jengiiä, jotka asuu lähellä. Mä uskon, et ku on viini ja hyvä ruoka niin ihmiset hakeutuu sen luokse. (Ravintoloitsija ”H”).

Ravintoloitsijoille yhteistä oli se, että kukaan ei haikaillut vanhan rosoisen Kallion perään, vaan heidän mielestään alueen oli syytäkin mennä eteenpäin ja kehittyä. Gentrifikaatio ja esimerkiksi juuri ravintolapalveluiden kehittyminen nähtiin positiivisena kehityksenä. Samalla tosin kauhisteltiin asuntojen hintoja ja mietittiin, kellä on enää varaa asua täällä. Eli asuinalueelta toivottiin palveluita ja eloa, mutta toisaalta hinnannousu hirvitti monia. Asuntojen hinnannousu ja korkeat vuokrahinnat herättivät keskustelua ja ihmetystä haastateltavien keskuudessa enimmäkseen siksi, että Kallio on ollut pitkään halvempi ja huonomaineisempi asuinpaikka – nyt alueelle nimenomaisesti halutaan ja hakeudutaan. Alueen arvostus ja haluttavuus on noussut paljon ja tästä tuntuu samalla hyötyvät alueen yrittäjät. Usein liiketilat ovat vuokriltaan maltillisempia, mutta toki haastateltavat pelkäsivät ehkä hiukan myös niiden nostamisen puolesta. Ehkä usein on tilanne (ainakin Suomen asuntomarkkinoilla), että on hankala saada kumpikin toive toteutettua: eläväinen ympäristö

yhdistettynä halpoihin vuokriin tai asuntojen hintoihin. Haastateltavat kokivat myös, että vaikka asiakkaita alueella riittää, ”keskustahintoihin” on vielä matkaa ja asiakkaat odottavat paikallisilta yrityksiltä hiukan maltillisempaa hinnoittelua.

Kallio elää nyt sitä samaa viisi, no kymmenen vuotta sitten mitä Punavuori oli. Tää muuttuu koko aika kaikella tapaa kiinnostavammaksi kaupunginosaksi, Kallio. Tää on niin kun ihan näkee että tänne muuttaa sellasia ihmisiä, jotka on asunu, silloin muuttanut 15-10 vuotta sitten Punavuoreen ja nykyään Punavuori rupee olemaan vähän, no ei voi sanoo ohi, mut tavallaan, siis hieno paikkahan sekin on, mutta kyllä Kallio elää ihan uutta niinku semmosta nousukautta. Ei oo enää sellanen kaljakuppila, vaan ihan ravintolaskeneäkin, tänne muuttaa ihan sitä ihmistä joka käyttääkin sitä palveluu ja ei välttämättä muuta, mutta täällä siis hengailee, ainahan täällä on ollut paljon opiskelijoita sun muita ketkä tulee sen halvan bissen perässä, mutta nykyään tosi paljon muutakin tarjontaa.

Mut aivan varmasti he (ketjuravintolat) varmasti myös haluaa pikkuhiljaa Kallioon. Et tollanen isompi korporaatio tulee kuitenkin aina pikkasen perässä, mitä ne niinku kevyemmät ja pienemmät yrittäjävetoset pystyy tehdä. Varmasti ku mennään vähän eteenpäin, joitakin vuosia niin täältäkin löytyy jo samanlaista. Mutta luulen kans myös että Kalliosta ei ikinä tuu sellasta ihan keskustaa, että toivonkin sitä. Pysyy myös vähän se henki ja fiilis täs paikas. (Ravintoloitsija ”D”).

Jos sä meet keskustaan, plus meil on puolet isommat annokset ku keskustassa, se on meidän tapa niin kun kilpailla, tehä isompia annoksia. Mutta onhan toi niinkun, onhan se edelleenkin niin että Kalliossa joutuu olemaan annokset isompia ja vähän niinkun halvempia kuin keskustassa. Mä en tiedä milloin tää vaihe tulee, että milloin ne voi olla edes samassa. Kyllä meillä edelleen on keskustasta 1/3 hinnasta pois. Silti vaikka täällä nouseekin kaikki, niin täällä ei voi olla keskustan hinnat. (Ravintoloitsija ”A”).

2000-luvun gentrifikaatiokeskustelussa on tuotu esille myös ilmiön positiivisia piirteitä ja näkökulmia. ”Varhaisessa gentrifikaatiotutkimuksessa korostettiin gentrifioituvalta alueelta syrjäytettyjen (displaced) ihmisten asemaa. Gentrifikaatio koettiin keskiluokan invaasioksi, joka ajaa köyhemmät ihmiset kodeistaan kauemmas keskustasta tai tuottaa

asunnottomuutta. Hyvinvointipoliittisesta näkökulmasta ilmiö nähtiin ongelmallisena. 1989- ja 90-luvuilla gentrifikaatiokeskustelussa korostui sekä kulttuurin että uuden keskiluokan rooli. Laajempaan keskusteluun kaupunkikulttuurista ja postmodernismista linkittynyt gentrifikaatio alettiin nähdä myös myönteistä kehitystä tuottavana prosessina. Sen seurauksena kaupunkikeskustoihin syntyi yhä enemmän kahviloita, gallerioita, klubeja ja muita kulutuksen ja kaupunkikulttuurin ilmenemisen paikkoja.”, kirjoittaa Ilmavirta (2008, 277–278.)

Vaikka gentrifikaatio on alun perin negatiivinen käsite, on hyvä huomata, että siihen liittyy myös tietty positiivinen pohjavire. Smith (1996) toteaa gentrifikaation pitäneen sisällään lupauksen kantakaupungin tai oikeammin urbaanin elämäntavan pelastumisesta. Tämän voi havaita myös suomalaisessa keskustelussa: samanaikaisesti vastustetaan gentrifikaation tuottamia negatiivisia ilmiöitä, mutta toisaalta iloitaan lapsiperheiden paluusta kantakaupunkiin ja urbaanin kaupunkitilan kokemasta renessanssista.”, toteaa Karhula (2015, 14.)

On siistiytynyt joo, mikä on tietysti hyvä asia. Ja paljon on varmasti entisiä vuokra-asuntoja, mitä nykyään asutaan niinku ihan vakituisesti, sitten on hävinnyt paljon opiskelijakämppejä.

Vaikka noita pultsareita tuolla Hakaniemes pyöriikin, mutta huomattavasti vähemmän: tuntuu, että ne on lähtenyt vetää täältä. En mä näe mitään hyvää siinä, että noita huumeneuloja löytyy sieltä täältä tai kaljapullot on rikki kaduilla, että en kyllä menis takasin päin, en kaipaa sellaista romantiikkaa.

(Kahvilayrittäjä ”C”).

Smithin näkemyksiin yhtyen myös haastateltavat kokevat gentrifikaation urbaanin elämäntavan renessanssina, joka luo alueelle paljon positiivista kehitystä ja elämää. Ilmasto-olojen vuoksi Suomessa ihmiset kokoontuvat useimmiten sisätiloihin ja siksi tiivis ja monipuolinen palvelutarjonta elävöittää kaupunkitilaa huomattavasti. Haastateltavat eivät juuri osanneet eritellä gentrifikaation haittavaikutuksia, tai ne nähtiin varsin pieninä suhteissa hyötyihin. Gentrifikaatio on yhteiskunnallisessa keskustelussa usein saanut varsin positiivisen sävyn. Haastateltavien näkökulmasta positiiviset vaikutukset korostuvat:

ravintoloitsijat hyötyvät asuinalueen suosioista ja asiakasvirrasta, toisin kuin esimerkiksi alueen pitkäaikaiset vuokralaiset, joiden asumiskustannukset saattavat herkästi nousta.

6.5 Tulevaisuusvisiot

Haastateltavat uskovat, että Kallio tulee lähivuosina vielä kehittymään ravintolapalveluiden osalta. Eräs haastateltava ennustaa, että pienten, yrittäjävetoisten ravintoloiden ja kahviloiden menestyessä alueella seuraavaksi myös ketjut ja suuremmat toimijat alkavat tosissaan kiinnostua alueesta huomattuaan sen potentiaalin. Kallion asuinrakennusten kivijalkoihin on lähivuosien aikana ilmestynyt huomattava määrä uusia ravintoloita ja kahviloita. Kehitys varmasti jatkuu samanlaisena, sillä muut palvelut ovat päinvastaisesti siirtyneet pois kivijaloista: suuriin ostoskeskuksiin ja nettikauppoihin. Perinteiset myymälät ja palvelut eivät enää entiseen malliin pärjää kivijaloissa. Kivijalkatoimijat ovat pääsääntöisesti jakautuneet parturi-kampaamoihin, ravintoloihin, baareihin sekä kahviloihin. Kuten eräs haastateltava asian toteaa: ”Tai niinku ruokaa on huono netist tilata, tai ravintolapalveluita” (Ravintoloitsija ”E”). Toinen ravintolatoimijoiden lisääntymistä ennustava tekijä ovat kerrostalojen asukkaiden toiveet ja näkemykset taloyhtiöiden toimitilojen vuokraajista. Asukkaiden keskuudessa ravintoloitsijat ovat toivottuja vuokralaisia, sillä yritystoiminnasta ei koidu vastaavanlaista meluhaittaa ja levottomuutta kuin kaljakuppiloista. Suositut ja menestyvät ravintolat ovat myös kykeneviä maksamaan vuokransa ajallaan.

Joo, meillä oli vahva uskomus Kallion nousuun. Hesarissa oli jopa se juttu, että siitä (Kalliosta) tulee uusi Helsingin keskusta periaatteessa. Ja edelleen uskotaan, että Kallio kasvaa. Edelleen ihmettelen, miten täällä nousee noi hinnat asunnoista, just kuulin, että toi keltainen talo tossa 7500€/m² myyty asunto. Se on niinku kovempia hintoja, kun Kruununhaassa. Kyllä täällä selkeästi liikkuu rahaa; että mun mielestä tää ei enää ole niin nuorison paikka. (Ravintoloitsija ”A”).

Ravintoloitsijat suhtautuvat positiivisesti tulevaisuuteen ja uskovat ravintolapalveluillaan olevan asiakkaita vielä tulevaisuudessakin. Vaikka kilpailun alueella uskotaan vielä kasvavan, eivät haastateltavat ole huolissaan oman yrityksensä puolesta: ”Kyllä sillee riittää kaikille asiakkaita. Ja se (kilpailu) on vaan hyvä, se elävöittää must koko kaupunkia. Sitten ihmisillä on enemmän valinnanvaraa.” haastateltava toteaa, ja jatkaa: ”Täällä on ostovoimaa. Hyvä aika käytännössä perustaa kahvila, ei sillä mitään väliä oikeastaan ole

edes, että minkälaiseen taloon se on, ihmisillä on aina nälkä ja aina tarvii kahvia.”
(Kahvilayrittäjä ”B”).)

No silloin puhuttiin, että (Kallio) alkaa kehittymään ja siinä meni ehkä pari vuotta ennen kun... tuntuu, että se tapahtuu oikeasti vasta nyt: asiat tapahtuu nopealla syklillä, et se ekat pari vuotta oli tässä ympärilläkin aika hiljaista. Ei tähän niinku (näille kaduille) oikein mitään tullut; uutta, mielenkiintoista. Nyt tulee: tuntuu, et aina kun kävelee tosta läpi, ni että oho tos oli taas tommonen. Et nyt niin kun oikeastaan tapahtuu se muutos.
(Kahvilayrittäjä ”G”).)

Haastateltavat vielä Kallion gentrifikaation edelleen jatkuvan ja sen näkyvän esimerkiksi uusien ravintoloiden rantautumisena alueelle. He eivät toisaalta ole juuri huolissaan alueen liiasta siistiytymisestä, keskiluokkaistumisesta tai rosoisen imagon katoamisesta. Vaikka ravintolapalveluita ilmestyykin, alueen raju imago istuu edelleen samanaikaisesti tiukassa, eikä varmaan hetkessä tule muuttumaan. Kallio on myös täynnä pienempiä alueita: laadukkaat ravintolapalvelut ovat keskittyneet erityisesti Hakaniemeen ja Linjoille. Kallion pohjoisosissa sijaitseva Helsinginkatu yhdessä Sörnäisten Kurvin, Vaasanpuistikon sekä Harjuun kuuluvan Vaasankadun ja Aleksis Kiven kadun kanssa muodostavat villimmän kokonaisuuden, jossa meno yltyy usein hurjaksi ja keskikaljakuppilat ovat etenkin viikonloppuisin tupaten täynnä.

Sassenin (2001b) mukaan globalisaatio ja teknologiakehityksen myötä kaupunkien alueiden keskeisyys ja sijainti ovat jäsentyneet osittain uudelleen. Keskeisyyden ja liikekeskustan suhde ei ole enää niin yksiselitteinen ja hierarkinen kuin aikaisemmin. Liikekeskustan kaltaisia tiloja on syntynyt myös perinteisen kaupunkikeskustan ulkopuolelle. Keskustamaisten toimintojen laajentuminen liiketoimintojen verkostoiksi solmukohtineen metropolialueella on voimistanut tätä kehitystä.

Keskustelimme haastateltavien kanssa siitä, mikä tai mitkä kaupunginosat heidät mielestään voisi seuraavaksi gentrifioitua. Pohdimme kysymystä erityisesti gentrifikaation kulutuskulttuurisesta näkökulmasta; missä alueessa haastateltavat näkevät potentiaalia kasvaa suosituksi erityisesti ravintolatarjonnaltaan? Vastaukset olivat varsin jakautuneita ja monissa eri alueissa nähtiin potentiaalia (haastatteluissa mainittiin esimerkiksi Vallila, Herttoniemi, Otaniemi). Vastausten hajautumisesta voi tulkita, että kehitystä on hyvin vaikea ennustaa. Joskus alueen kehittyminen suosituksi ravintolakeskittymäksi on pienestä kiinni:

jo muutamat menestyksekkäät pioneerit (Kalliossa esimerkiksi Sandro ja Say Delicious Kolmannella linjalla) voivat luoda alueelle kysyntää, jolloin muiden toimijoiden on helppo seurata perässä.

Haastateltavat kokivat Kallioon, keskustaan tai Punavuoreen nähden monen mahdollisesti potentiaalisen paikan ongelmaksi liian pienen väestötiheyden. Esimerkiksi Vallila oli monen vastaajan mielestä houkutteleva alue, mutta siitä huolimatta menestyvän ravintolan pitäminen olisi hankalampaa kuin Kalliossa, koska alueella ei asu tai asioi yhtä suurissa määrin asiakkaita. Kallioon on myös hyvät kulkuyhteydet: haastateltavat mainitsivat, että moni asiakas tulee Kallioon myös lähialueilta kuten Töölöstä, Vallilasta, Alppilasta sekä Kruununhaasta. Hyvät yhteydet ja työpaikkojen keskittyminen alueelle ovat tiiviin asuinrakenteen lisäksi merkittäviä tekijöitä ravintolan saavutettavuuden suhteen.

Näistä syistä gentrifikaatio on Suomessa rajautunut koskettamaan tähän mennessä ainoastaan Punavuorta sekä Kalliota. Palvelut keskittyvät keskustamaisiin paikkoihin ja kunnon ravintoloiden (pois lukien halvat pizzeriat) on perinteisesti ollut hankala menestyä esimerkiksi lähiöissä.

Esimerkiksi keskustaan (verrattuna) hinnat on varmaan sen 10–20% pienemmät. Ihan vaan sillä, että meidän asiakkaiden mielestä ei voi pitää keskustan hintoja, koska ollaan Kalliossa. Mikä on ehkä vähän hassu ajatella, koska meidän vuokratasot Kalliossa alkaa olla ihan samaa tasoa ja palkat tietysti on samat ja sillä lailla. Että varmasti tulee lähenemään hintataso ihan huomattavasti. Varsinkin alkoholissa on huomannut sen, että nykyään ei nykyään ei enää tarvii miettiä sitä, että voiko näin kalliilla myydä olutta. Että kyllä Kalliossakin olut maksaa nykyään enemmän kun 3€. (Kahvilayrittäjä "C".)

7. Johtopäätökset

Nykyaikaisten kaupunkien talousjärjestelmissä kulttuurinen tuotanto on Zukinin mukaan noussut merkittävään asemaan tänä jälkiteollisena aikakautena. Materiaalisesta kulutuksesta ja sen ihannoinnista on siirrytty kohti elämyskulttuuria ja ”symbolista taloutta”, joka näkyy ravintoloiden, museoiden ja ylipäättänsä kulttuurin arvostuksen ja käytön nousuna. (Zukin 1995, viii–ix). Zukinin mukaan yhä useammissa kaupunkiuudistuksen projekteissa julkisen tilan käytössä on nähtävissä kulttuurisymboleiden ja yrityspääoman yhteen kietoutumista. Yksityisestä sektorista on muotoutumassa tärkeä toimija osana kaupunkien julkisen tilan tuottamista. (Zukin 1995, 3–11.) Kaupungistumisen ja kulutuksen rakennemuutoksen myötä palveluita käytetään yhä enemmän ja niiden myötä myös tietynlainen kuluttamista ammentava kaupunkikulttuuri on voimistunut.

Zukinin kuvaama elämyskulttuuria ja palveluiden käyttöä korostava kaupunkikulttuuri on Kalliossa vahvasti läsnä. Kallion katukuvassa Karhula (2015) näkee gentrifikaatiota ravintoloiden ja kahviloiden määrän kasvun kautta. Työpaikkojen määrä majoitus- ja ravintolatoiminnassa on kasvanut vuosien 1993 ja 2010 välillä erityisesti Torkkelinmäen, Linjojen ja Harjun muodostamalla Kallion ydinalueella selkeästi vahvemmin kuin Helsingissä yleisesti. Karhulan mukaan tälle alueelle on avattu kahviloita, baareja ja etnisiä ravintoloita, joita yhdistää Kallion rosoisemmista ravintoloista poikkeava asiakaskunta ja siisteys. (Karhula 2015, 22–23.) Tämän uudenlaisen asiakaskunnan voisi kenties väittää edustavan uutta keskiluokkaa.

Ravintoloitsijat kokevat Kallion olevan sopivan uusille kokeiluille, maailmalta rantautuville ruokatrendeille ja uusille konsepteille. Kalliossa nähdään potentiaalia kehittyä Helsingin ravintolakeskittymäksi, jonkinlaiseksi ”Food Disctriksi”. Monissa eurooppalaisissa kaupungeissa on samantyyliä boheemina pidettyjä kaupunginosia, jotka Kallion tapaan erottautuvat muusta kaupungista eläväisempinä alueina. Ravintolayrittäjä ”H” toteaa: ”Jos sä menet Berliiniin, niin siel on ne Kreuzbergit, minne menee kaikki. Tää (Kallio) on vähän syrjässä ja vähän samantyylinen paikka. Ja mun mielestä tässä on Helsingin mittakaavalla mahdollisuudet johonkin samaan mikä tapahtuu niissä kaupunginosissa”.

Trendejä seuraavilta, urbaania elämäntapaa toteuttavilta ihmisiltä löytyy kiinnostusta ulkona syömiseen ja uusille kokemuksille, kuten haastateltava toteaa:

Ja sitten kun täällä on just sitä oikeeta väestöön niin sanotuille ”uusille jutuille”, niin ehkä se on turvallisempi paikka tulla sit pistää (ravintola pystyy) kun et lähdettäis jonnekin Töölöön, minkä kokee, et siel on vähän ehkä sitä vanhempaa väestöä. Ehkä se, et täällä on niinku otollisempi asiakaskunta tollasille. (Ravintoloitsija ”E”).

Kallion imago on näiden (tasokkaiden ravintoloiden) mukana niin sanotusti parantunut. Tai et ennen, kun ei viel ollut (ravintoloita), sanotaan et kymmenen vuotta sitten, ite ainakin koki, et jotkut tutut ei niin ne ei käynyt koskaan Kallios, kun ne koki sen liian räkäseks. (Ravintoloitsija ”E”).

Haastattelemillani ravintoloitsijoilla on osittain ristiriitaiset tuntemukset alueen gentrifikaatiosta ja ravintolapalveluiden parantumisesta. Toisaalta ravintolapalveluiden lisääntyminen nähtiin positiivisena; alueen vetovoimaisuutta ja viihtyisyyttä lisäävänä seikkana. Toisaalta koettiin, ettei olla halukkaita luopumaan Kallion rosoisuudesta, kaiken kattavasta ihmiskirjosta ja elämänmakuisuudesta. Haastateltavat tuntuivat olevan tyytyväisiä vallitsevaan tilanteeseen, jossa alueen palveluiden kirjo oli laaja, räkälöistä ja lippakioskeista hienoihin ravintoloihin. Havaittavissa oli myös pieni pelko siitä, että alue keskiluokkaistuu liikaa tulevaisuudessa, joka tappaisi alueen alkuperäisen hengen ja rosoisuuden.

Muuttuaks omakin kuva varmaan Kalliosta ja halu toimii täällä, jos se sit siistiytyy liikaa ja ei oo sitä laajaa skaalaa palveluita ja jengii. Kyllähän niinku tykkään siitä, kun täällä on niinku kaiken näköst jengii kadulla ja baarissa ja ravintoloissa. Siitä tulee sellainen hyvä fiilis. Jos sä meet Töölöön tai Eiraan, niin onhan se eri fiilis siellä ylipäättään. Jotenkin koen, et tääl on hyvä ilmapiiri. (Ravintoloitsija ”E”).

Gentrifikaatiota on hankala ohjailla tai pysäyttää, mutta sitä voimistaville markkinavoimille löytyy myös vastavoimansa, tässä tapauksessa esimerkiksi kaupunginosayhdistysten ja erilaisten voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden myötä. Laadukkaat ja kattavat ravintolapalvelut voivat parantaa kaupunkikulttuuria ja ihmisten kokemuksia kaupunkitilasta, vaikkakin ne ovat maksullisia.

Gentrifikaation syrjäyttämät asukkaat ja toimijat ovat oleellinen osa gentrifikaatiokeskustelua. Tämä tutkimus on laadittu täysin erilaisesta näkökulmasta, alueella toimiviin palveluntarjoajiin keskittyen. Klassisessa gentrifikaatiossa asuinalueilta syrjäytyneet ihmiset olivat työväenluokkaisia ja ylipäättänsä alempaan tuloluokkaan kuuluvia. Tulkittaessa gentrifikaatiota laajemmassa perspektiivissä kaupunkitilaa koskevinä fyysisinä ja imagollisina muutoksina, alueelta syrjäytettävillä tahoilla voidaan nykypäivänä nähdä köyhempien ihmisten lisäksi erilaiset toimijat, kulttuuriset ilmiöt tai arvot. (Zukin 1991, 191.)

Kalliossa tapahtunut gentrifikaatio ilmenee alueen ravintolapalveluissa niiden määrällisenä nousuna sekä erityisesti niiden tuottamien palveluiden laadullisessa muutoksessa. Muutos rähjäisestä ja elämänmakuisesta keskikaljaterassien täyttämästä kaupunginosasta kohti boheemia ja viihtyisää kaupunginosaa tapahtui aluksi hitaasti enenevänä prosessina, jossa alueelle ensimmäisenä uskautautuneet pioneeriyritykset ovat toimineet suunnannäyttäjinä. Tutkimushaastatteluideni perusteella voidaan todeta, että alueelle ensimmäisten, rohkeiden ravintolayrittäjien vanavedessä muutkin ovat hiljalleen uskaltaneet yrittää ravintolabisneksen kannattavuutta myös Pitkäsillan pohjoispuolella. Korkeatasoista ruokaa, juomaa ja palvelua tarjoavan yritystoiminnan perustaminen Kallioon on tuottanut toivottua tulosta ja yrittäjät vaikuttivat olevan varsin tyytyväisiä toimipisteensä sijaintiin.

Kalliota tarkastellessa voidaan todeta myös alueen katutilallisen identiteetin muuttuneen selkeästi. Alueen liikehuoneistojen vuokrahintojen noustessa palvelut ovat muuttuneet siistimpään, keskiluokkaisempaan suuntaan. Kallion imago keskikaljakuppiloiden keskittymänä on jo osittain haalistunut. Vanhan ajan rappioromantiikkaa on helpompi löytää nykyään kunnon betonilähiöistä, kuten Kontulasta tai Malmilta. Jatkotutkimusta ajatellen Kallion alueen gentrifikaatiota olisi syytä tarkastella myös syrjäytettyjen tai esimerkiksi kauan alueella asuneiden näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa vastaajat kokivat alueen siistiytymisen lähtökohtaisesti hyvin positiivisessa valossa, mutta alueelta pois muuttaneiden asukkaiden tai yrittäjien haastatteluun perustuvassa tutkimuksessa tulokset saattaisivat tuoda enemmän esille kehitykseen liittyviä ongelmia.

8. Lähteet

Kirjallisuus

Alasuutari, Pentti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0 (4. painos). Tampere: Vastapaino.

Akkila, Ilona (2012) Families Residing in Kallio: A Choice? Sosiaalipolitiikan pro gradu –tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Andersson, Harri (1997) Kulttuuri ja paikan politiikka kaupunkiuudistuksessa. teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille & Tani, Sirpa. Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino.

Andersson, Harri (1993) Rakennettu ympäristö: Kaupunkirakentaminen modernina projektina. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Anttiroiko, Ari-Veikko (2010) Luova kaupunkikehittäminen. Kaupunkikonseptit innovatiivisen kaupunkikehittämisen apuna. Tampereen yliopisto. Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. Sente-julkaisu 32/2010.

Beauregard, Robert (1986) The chaos and complexity of gentrification. teoksessa Smith, Neil & Williams, Peter. Gentrification of the city. Boston: Allen & Unwin.

Bengs, Christer (2013) Rakennemuutokset kaupungissa ja kaupassa. teoksessa Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusryhmä & Mervi Ilmonen. Hyvät kaupungit: Kivijalka ja ostari rakennemuutoksessa. Aalto-yliopisto. Insinööritieteiden korkeakoulu. Maankäyttötieteiden laitos. Helsinki: Aalto-yliopisto.

Bourdieu, Pierre (1984) Distinction. A social critique of the judgement of taste. Harvard University Press, Cambridge & Massachusetts.

Brown-Saracino, Japonica (2009) A neighborhood that never changes. Gentrification, social preservation, and the search for authenticity. Chicago: The University of Chicago Press.

Carpenter, Juliet & Lees, Loretta (1995) Gentrification in New York, London and Paris: An international comparison. International Journal of Urban and Regional Research, 19(2), 286–303.

The concise Oxford English dictionary (2002) 10th ed. Oxford: Oxford University Press.

Davidson, Mark & Lees, Loretta (2005) New-build 'gentrification' and London's riverside renaissance. Environment and Planning A 37: 1165–1190.

della Porta, Donatella & Diani, Mario (2006) Movements: An Introduction. (2. painos) Oxford: Blackwell.

Doucet, Brian (2014) A Process of Change and a Changing Process: Introduction to the special issue on contemporary gentrification. Tijdschrift voor economische en sociale geografie. 105 (2), 125–139.

Doucet, Brian; van Kempen Ronald & van Weesep, Jan (2011). 'We're a rich city with poor people': municipal strategies of new-build gentrification in Rotterdam and Glasgow. *Environment and Planning A* 43, 1438–1454.

Eranti, Veikko (2011) *Nimbyn muunnelmia. Yhteinen hyvä ja oma etu etelä-haagalaisten mielipiteissä alueen kaavamuutoksesta*. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. (8. painos) Tampere: Vastapaino.

Florida, Richard (2002) *The Rise of the creative class*. New York: Basic Books.

Florida, Richard (2005). *The flight of the creative class: The new global competition for talent*. New York: Harper Business.

Florida, Richard (2017). *The new urban crisis: How our cities are increasing inequality, deepening segregation, and failing the middle class – and what we can do about it*. New York: Basic Books.

Freestone, Robert & Gibson, Christopher (2006) *The cultural dimension of urban planning strategies: An historical perspective*. *Culture, Urbanism and Planning*, 21–41.

Gabriel, Yiannis & Lang, Tim (2015) *The Unmanageable Consumer*. Third edition. Los Angeles: Sage.

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.

Glass, Ruth (1964). "Introduction: Aspects of Change." London: *Aspects of Change*. Lontoo: Center for Urban Studies: xiii–xxiii, xxiv–xxvi, xxx–xxxi. teoksessa: Brown-Saracino, Japonica (2010). *The Gentrification Debates*. Routledge, New York.

Gold, John & Ward, Stephen (1994). *Place promotion: The use of publicity and marketing to sell towns and regions*. Chichester: Wiley.

Gould, Kenneth & Lewis, Tammy (2017) *Green Gentrification*. London: Routledge.

Hackworth, Jason & Smith, Neil. (2000) *The Changing State of Gentrification*. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*. 92. 464–477.

Hamnett, Chris (1991) *The Blind Men and the Elephant: The Explanation of Gentrification*. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, Vol. 16, No. 2, 173–189. Blackwell Publishing.

Hamnett, Chris (2003) *Unequal city: London in the global arena*. London: Routledge.

Harris, Deborah Ann & Giuffre, Patt (2015) *Taking the heat: Women chefs and gender inequality in the professional kitchen*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.

Heikkinen, Sakari & Hoffman, Kai (1982) *Teollisuus ja käsityö*. teoksessa Ahvenainen, Jorma; Pihkala, Erkki & Rasila, Viljo. *Suomen taloushistoria 2, Teollistuva Suomi*. Helsinki: Tammi.

Hedin, Karin; Clark, Eric; Lundholm, Emma & Malmberg, Gunnar (2011) Neoliberalization of Housing in Sweden: Gentrification, Filtering, and Social Polarization. Department of Human Geography, Lund University; Department of Social and Economic Geography and Centre for Population Studies, Umeå University.

Hiisiö, Ossi (1970) Tapiola – parempien ihmisten kylä. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko; Sajavaara, Paula & Sinivuori, Eila. (2009) Tutki ja kirjoita. (15. painos) Helsinki: Tammi.

Ilmavirta, Tuomas (2008) Kaupunkiasuminen ja gentrifikaatio. Pasilan Konepaja-alueen muutoksen tarkastelua. teoksessa Norvasuo, Markku. Asuttaisiinko toisin? Kaupunki-asumisen uusia konsepteja kartoittamassa. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus, 269–294.

Ilmonen, Kaj (2007) Johan on markkinat: Kulutuksen sosiologista tarkastelua. Tampere: Vastapaino.

Ilmonen, Mervi (1994) Puutarhakaupungista ongelmälähiöön. teoksessa Haarni, Tuukka. Ihmisten kaupunki? Urbaani muutos ja suunnittelun haasteet. Jyväskylä: Stakes & YTK, 18-34.

Ilmonen, Mervi (2016) Tulevat lähiöt: segregaatiota vai gentrifikaatiota? teoksessa Norvasuo, Markku. Lähiö ja kaupunki: Asuinalueen rajat muutoksessa. Espoo: Aalto-yliopisto.

Jauhiainen, Jussi (1995) Kaupunkisuunnittelu, kaupunkiuudistus ja kaupunkipolitiikka: Kolme eurooppalaista esimerkkiä. Turku: Turun yliopisto.

Jauhiainen, Jussi (1997) Kaupunkiuudistus ja gentrifikaatio. teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille & Tani, Sirpa. Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino.

Jauhiainen, Jussi (2002) Kaupunkiliikkeet ja kamppailu osallisuudesta. Teoksessa Bäcklund, Pia - Häkli, Jouni & Schulman, Harry. Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus, 125–140.

Johansson, Riina (1988) Kallion kaupunginosa: suunnittelumaantieteellinen aluetutkimus 1988. Maantieteen pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Juntto, Anneli (2008) Asumisen muutos ja tulevaisuus. Suomen ympäristö 33/2008. Helsinki, Ympäristöministeriö.

Juntto, Anneli (1990) Asuntokysymys Suomessa Topeliuksesta tulopolitiikkaan. Väitöskirja. Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys.

Juntto, Anneli (2007) Suomalaisten asumistoiveet ja mahdollisuudet. Helsinki: Tilastokeskus.

Kaakinen, Inka (2013) Julkijuominen, julkisten tilojen sääntely ja Karhupuiston käytöskukat. Alueympäristö 42: 2, 17–29.

Karhula, Aleksi (2015) Missä on Kallion gentrifikaatio? Yhdyskuntasuunnittelu-lehti 2015: 4, 11–27.

Karsten, Lia (2003) Family Gentrifiers: Challenging the City as a Place Simultaneously to Build a Career and to Raise Children. *Urban Studies* 40/12, 2573–2584.

Kivimäki, Kaarlo (2008) Gentrifikaatiota Silkkitehtaalla? Tikkurilan vanhan Silkkitehtaan käyttötarkoituksen muutos. Maantieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta.

Kolbe, Laura (2018) Koti, katu, kortteli: Kaupunki ja moderni mieli. Helsinki: Kirjapaja.
Kontula, Anna (2004) Postmodernia luokkateoriaa. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (1), 99–101.

Kopomaa, Timo (1997) Tori – marginaali – haastava kaupunki. Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reunimmaisista käytännöistä. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kopomaa, Timo (2008) Naapurisuvaitsevaisuus. Tuetun asumisen ja palvelutoiminnan yhteys lähiympäristöön ja kaupunkisuunnitteluun. teoksessa Kopomaa, Timo; Tapio Litmanen, Tapio & Peltonen, Lasse. Ei meidän pihallemme!: Paikalliset kiistat tilasta. Helsinki: Gaudeamus.

Kopomaa, Timo & Peltonen, Lasse (2008) Johdanto teoksessa Kopomaa, Timo; Tapio Litmanen, Tapio & Peltonen, Lasse. Ei meidän pihallemme!: Paikalliset kiistat tilasta. Helsinki: Gaudeamus.

Koskela, Hille; Tani, Sirpa & Tuominen, Martti (2000) "Sen näköinen tyttö": Tutkimus katuprostituution vaikutuksista helsinkiläisten naisten arkielämään. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Koskinen, Juha (1990) Kallion historia. Helsinki: Kallio-Seura ry.

Kulo, Nina (2011) Kamppailu kaupunkitilasta –tapaustutkimus Berliinin Mediaspreen vastarinnasta. Aluetieteen pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Kuparinen, Riitta (2005): Ei meidän naapuriin: tapaustutkimus asukasyhteisön suhtautumisesta kehitysvammaisten asuntolan rakentamiseen. Helsinki. Kehitysvammaliiton tutkimusyksikkö Kotu.

Kuparinen, Riitta (2008): Nimby-ilmiö "tapaus Marjaniemen" valossa. teoksessa Kopomaa, Timo; Peltonen, Lasse & Litmanen, Tapio. Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta. Gaudeamus Helsinki University Press Helsinki.

Laakso, Seppo & Loikkanen, Heikki (2004) Kaupunkitalous: johdatus kaupungistumiseen, kaupunkien maankäyttöön ja kotitalouksien sijoittumiseen. Helsinki: Gaudeamus.

Lankinen, Markku (1997) Asuinpaikan valinta: Status, etäisyys vai totunnaisuus? Teoksessa Ilmonen, Mervi - Lankinen, Markku - Lehtonen, Hilka - Maury, Jon & Päivänen, Jani. Mitä osoite osoittaa? Asuinalueiden erilaistuminen Helsingin seudulla. Helsinki: Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta, 28–54.

Lankinen, Markku (2010) Asuinalueiden attraktiivisuusindeksin kehittäminen. teoksessa Norvasuo, Markku. Asutaan urbaanisti! Laadukkaaseen kaupunkiasumiseen yhteisellä kehittelyllä. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 99. Espoo: Aalto yliopisto, Teknillinen korkeakoulu, 63–85.

Lees, Loretta (2003). Super-gentrification: The Case of Brooklyn Heights, New York City. *Urban Studies*, 40 (12): 2487–2509.

Lees, Loretta (2012). The geography of gentrification: Thinking through comparative urbanism. *Progress in Human Geography* 36: 2, 155–171.

- Lees, Loretta & Ley, David (2008) Introduction: Gentrification and public policy. *Urban Studies* 45: 12, 2379–2384.
- Lees, Loretta & Phillips, Martin (2018) *Handbook of gentrification studies*. Northampton: Edward Elgar.
- Lees, Loretta; Slater, Tom & Wyly, Elvin (2008) *Gentrification*. New York: Routledge.
- Ley, David (1980) Liberal ideology and the postindustrial city. *Annals of the Association of American Geographers* 70, no. 2: 238–258.
- Lilius, Johanna (2008) Koti keskellä kaupunkia: Keskusta lapsiperheen asuinalueena, esimerkkeinä Tukholma ja Helsinki. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Lilius, Johanna (2016) Arki, yhteisöllisyys ja paikalliset kohtaamiset. teoksessa Akkila, Ilona & Norvasuo, Markku. *Lähiö ja kaupunki: Asuinalueen rajat muutoksessa*. Espoo: Aalto-yliopisto.
- Lilius, Johanna (2017) Middle-class parents as urban figures: Parenting practices, families and the inner city. Väitöskirja. Helsinki: Aalto University.
- Malanga, Steve (2004) The curse of the creative class. *City Journal*. 36–45.
- Merton, Robert & Kendall, Patricia (1946) The focused interview. *American Journal of Sociology*, 51(6), 541–557.
- Mäenpää, Pasi (1991) Kallion kaupunginosan keskiluokkaistuminen 1980-luvulla. Työläisyhteiskunnan tuho? Helsinki: Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 1991: 7.
- Mäenpää, Pasi (2005) Narkissos kaupungissa: Tutkimus kuluttaja-kaupunkilaisesta ja julkisesta tilasta. Väitöskirja. Helsinki: Tammi.
- Mäenpää, Pasi (2011) Helsinki takaisin jaloilleen: askelia toimivampaan kaupunkiin. Helsinki: Gaudeamus.
- Mäkelä, Klaus (1990) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Peck, Jamie (2005) Struggling with the creative class. *International Journal of Urban and Regional Research*. 29, 740–770.
- Peck, Jamie (2010) *Constructions of neoliberal reason*. Oxford University Press, New York.
- Peterman, William (2000). *Neighborhood Planning and Community-Based Development: The potential and limits of grassroots action*. Thousand Oaks: Sage.
- Peura-Kapanen (2016). Yksin asuvien kulutus. teoksessa Borg, Pekka; Vesa Keskinen, Vesa & Väliniemi-Laurson, Jenni. *Yksin Kaupungissa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 173–182.
- Phillips, Martin (2002) The production, symbolization and socialization of gentrification: impressions from two Berkshire villages. julkaisussa: *Transactions of the Institute of British Geographers*, 27(3), 282–308.
- Ruoppila, Sampo & Villanen, Sampo (2003). Kriittisiä kommentteja keskustelualoitteeseen Helsingin asuntopolitiikasta. *Yhdyskuntasuunnittelu* 41: 1, 74–82.

Sassen, Saskia (2001a) *The Global City*: New York, London, Tokyo. (2. painos) Princeton: Princeton University Press.

Sassen, Saskia (2001b) *The impact of new information technologies and globalization on cities*. teoksessa Graafland, Arie & Hauptmann, Deborah. *Cities in transition*. Rotterdam: 010 Publishers.

Scott, Allen (2006) *Creative cities: Conceptual issues and policy questions*. *Journal of Urban Affairs*, 28(1): 1–17.

Siemer, Julia & Matthews-Hunter, Keir (2017) *The spatial pattern of gentrification in Berlin*. *Prairie Perspectives: Geographical Essays* 19: 49–57.

Smith, Darren (2002) *Extending the temporal and spatial limits of gentrification: a research agenda for population geographers*. *International Journal of Population Geography* 8, 385–394.

Smith, Neil (1979a). *Toward a theory of gentrification: A back to the city movement by capital, not people*. *Journal of the American Planning Association*, 45 (4): 538–547.

Smith, Neil (1979b). *Gentrification and capital: practice and ideology in Society Hill*. *Antipode* 19:1, 24–35.

Smith, Neil (1986) *Gentrification and the rent gap*. *Annals of the Association of American Geographers*. Vol. 77: 3. 462–465

Smith, Neil (1996) *The new urban frontier: Gentrification and the revanchist city*. London: Routledge.

Smith, Neil (2002) *New globalism, new urbanism: Gentrification as a global urban strategy*. *Antipode* 34: 3, 427–450.

Smith, Neil & Williams, Peter (1986) *Gentrification of the City*. London: Allen and Unwin.

Slater, Tom (2002) *Looking at the "North American City" Through the Lens of Gentrification Discourse*, *Urban Geography* 23: 2, 131–153.

Slater, Tom (2006) *The Eviction of Critical Perspectives from Gentrification Research*. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30: 4, 737–757.

Slater, Tom (2011) *Gentrification of the City*. teoksessa Bridge, Gary & Watson, Sophie. *The New Companion to the City*. Blackwell. 571–585.

Stahre, Ulf (2007) *Den globala staden – Stockholms nutida stadsomvandling och sociala rörelser*. Stockholm: Atlas.

Stevenson, Deborah (2003) *Cities and urban cultures*. Maidenhead: Open University Press.

Strauss, Anselm (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tani, Sirpa (2001). *Bad reputation – bad reality? The intertwining and contested images of a place*. *Fennia* 179:2, 143–157.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. (5. painos) Helsinki: Tammi.

Turunen, Mikko (2016). Väriä seinään ja väkeä kaduille - kaupunginosaliikkeiden toiminta ja tavoitteet. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

UN-Habitat (2008) State of the World's Cities 2008/2009. Harmonious Cities. United Nations Human Settlement Programme. Lontoo: Earthscan.

Uuskallio, Irma (2001) Arvostetut asuinsijat. Asuinalueiden arvostuksen sosiokulttuurinen analyysi 1900-luvun Helsingissä ja Tehtaankadulta etelään. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2001: 8.

Uzun, Cemile (2003) The impact of urban renewal and gentrification on urban fabric: Three cases in Turkey. Tijdschrift voor Economische und Sociale Geographie 94, 363–375.

Vaattovaara, Mari (1998) Pääkaupunkiseudun sosiaalinen erilaistuminen: Ympäristö ja alueellisuus. Tutkimuksia 1998: 7. Helsinki, Helsingin kaupungin tietokeskus.

Vaattovaara, Mari & Lönnqvist, Henrik (2003a). Helsingin asuntopolitiikka seudullisessa viitekehyksessä – tarvitaanko asunto- ja kaavoituspolitiikan uudelleenarviointia? Helsingin kaupungin tietokeskuksen keskustelunaloitteita, Helsinki.

Vaattovaara, Mari ja Lönnqvist, Henrik (2003b). Helsingin asuntopolitiikka seudullisessa viitekehyksessä. Yhdyskuntasuunnittelu 41: 1, 66–73.

van Weesep, Jan (1994) Gentrification As a Research Frontier. Progress in Human Geography 18 (1), 74–83.

Vilkama, Katja; Vaattovaara, Mari & Dhalmann, Hanna (2013). Kantaväestön pakoa? Miksi maahanmuuttajakeskittymistä muutetaan pois? Alkoholiliikkeen Aikakauskirja 5, 485–497.

Visser, Gustav (2002) Gentrification and South African cities: towards a research agenda. Cities 19, 419–423.

Ward, Stephen & Gold, John (1994) Place Promotion: The use of publicity and marketing to sell towns and regions. Chichester: Wiley.

Waris, Heikki (2016) Työläisyhteiskunnan syntyminen Pitkäsillan pohjoispuolelle. (3. painos) Helsinki: WSOY.

Wyly, Elvin & Hammel, Daniel (2008) Commentary: Urban policy frontiers. Urban Studies 45: 12, 2643–2648.

Zukin, Sharon (1987) Gentrification: Culture and capital in the urban core. Annual Review of Sociology, 13, 129–147.

Zukin, Sharon (1995). The cultures of cities. Cambridge: Blackwell.

Zukin, Sharon (2010) Naked city: the death and life of authentic urban places. New York; Oxford: Oxford University Press.

Zukin, Sharon (2012) The social production of urban cultural heritage: Identity and ecosystem on an Amsterdam shopping street. City, Culture and Society. 3 (4), 281–291.

Zukin, Sharon & Kosta, Ervin (2004) Bourdieu off-broadway: Managing distinction on a shopping block in the East Village. *City and Community*, 3 (2), 101–114.

Sanoma- ja aikakauslehdet sekä muut verkkojulkaisut

Cantell, Timo (2017) Luovan luokan noususta urbaaniin kriisiin. Blogikirjoitus. osoitteessa: <https://www.kvartti.fi/fi/blogit/luovan-luokan-noususta-urbaaniin-kriisiin> (luettu 25.8.2019)

David, Joshua (2012) A High Line That's Good for New York. *New York Times*. osoitteessa: <http://www.nytimes.com/2012/09/03/opinion/a-high-line-thatsgood-for-new-york.html> (luettu 15.8.2019)

Ehrenhalt, Alan (2016) The Problem with the second phase of gentrification. *Governing*. osoitteessa: <https://www.governing.com/columns/assessments/gov-gentrification-second-phase.html> (luettu 11.11.2019)

Ehrenhalt, Alan (2015) What, exactly, is gentrification? *Governing*. osoitteessa: <https://www.governing.com/topics/urban/gov-gentrificationdefinition-series.html> (luettu 11.11.2019)

Green, Jared (2015) Ethical design practices may help slow gentrification. *The Dirt*. osoitteessa: <https://dirt.asla.org/2015/11/07/ethical-design-practices-may-help-slow-gentrification/> (luettu 11.11.2019)

Green, Jared (2016) Ending "code talk" about gentrification. *Huffington Post*. osoitteessa: https://www.huffingtonpost.com/jared-green/ending-code-talkabout-ge_b_13053398.html (luettu 11.11.2019)

Helsingin kaupunki (2018a) Alppiharju, Kallio, Sörnäinen. Helsingin kaupunki. osoitteessa: <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/kaupunginosat/alppiharju-kallio-sornainen> (luettu: 25.8.2019)

Helsingin kaupunki (2018b) Helsinki alueittain 2017. Helsingin kaupungin tietokeskus. osoitteessa: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_11_05_Hki_Aluettain_2017_Tikkanen.pdf (luettu 11.11.2019)

Helsingin kaupunki (2011) Helsinki alueittain 2011. Helsingin kaupungin tietokeskus. osoitteessa: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/11_03_30_Tilasto_hki_alueittain_2011_Tikkanen.pdf (luettu 11.11.2019)

Helsingin kaupunkiympäristön toimiala (2018) Kallion ja Alppiharjun historiaa. Vihreät sylit. osoitteessa: <https://www.vihreatsylit.fi/kallion-ja-alppiharjun-historiaa> (luettu 11.11.2019)

Helsingin Sanomat (2016) Huumekauppa valtasi Helsingin Torkkelinmäen – "Puisto on rauhoittunut kauppiaiden tulon jälkeen" osoitteessa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000002923634.html> (luettu 11.11.2019)

Helsingin Sanomat (2017) Huumeita myydään avoimesti Helsingin Torkkelinmäellä – HS vieraili puistossa, jossa huumekauppa asukkaiden mukaan rehoittaa. osoitteessa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005304275.html> (luettu 11.11.2019)

Helsingin sanomat (2018a) Asuntojen hintojen raju nousukaan ei karkottanut lapsiperheitä Helsingin kantakaupungista – Keto-Huuhtasen perheen Kallion-kodissa neliöitä tärkeämpää on sijainti. osoitteessa: <https://www.hs.fi/koti/art-2000005660909.html> (luettu 11.11.2019)

Helsingin Sanomat (2018b) Helsingin surkein taloyhtiö oli pahassa jamassa ja jopa vaarallinen – juuri valmistunut peruskorjaus maksoi 2 800 euroa neliöltä. osoitteessa: <https://www.hs.fi/koti/art-2000005897495.html> (luettu 8.10.2019)

Helsingin Sanomat (2019a) Helsinki syö ja juo täysin eri tavalla kuin muu Suomi, ja keskeltä pääkaupungin kuplaa löytyy äärimmäisten joukko. osoitteessa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000006085763.html> (luettu 9.11.2019)

Helsingin Sanomat (2019b) Helsingin pahamaineisimpaan taloyhtiöön avataan vegaaninen villiruokaravintola: "Nyt puhutaan, että koko Kallio on pilalla" osoitteessa: <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000006265619.html> (luettu 8.10.2019)

Kela (2019) Asumismenot uuteen ennätykseen. osoitteessa https://www.kela.fi/ajankohtaisten-kiloasiakkaat/-/asset_publisher/kg5xtoqDw6Wf/content/asumistukimenot-uuteen-ennatukseen-vuonna-2018 (luettu 13.10.2019)

Kuntaliitto (2019) Kuntien pinta-alat ja asukastiheydet. osoitteessa: <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/kuntien-pinta-alat-ja-asukastiheydet> (luettu 11.11.2019)

Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. osoitteessa: www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4088 (luettu 11.11.2019)

Mäkelä, Mika (2015) Puu-Kallion saneeraus oli vuosikymmenten palapeli. Kvartti. osoitteessa: www.kvartti.fi/fi/artikkelit/puu-kallion-saneeraus-oli-vuosikymmenten-palapeli (luettu 11.11.2019)

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. osoitteessa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> (luettu 9.11.2019)

Takala, Mikko (2018) Kallion gentrifikaatio näkyy ravintolatarjonnan monipuolistumisena. Kauppalehti Optio. osoitteessa: www.kauppalehti.fi/uutiset/kallion-gentrifikaatio-nakyy-ravintolatarjonnan-monipuolistumisena/0d23e7ec-ee00-33f0-b966-0c7c0790b16e (luettu 11.11.2019)

Varjonen, Johanna (2012) Syömisen ajat ja paikat. Tilastokeskuksen hyvinvointikatsaus 3/2012. osoitteessa: https://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-09-24_007.html (luettu 11.11.2019)

Vuori, Pekka & Kaasila, Marjo (2018) Helsingin ja Helsingin seudun väestöennuste 2018-2050. Helsinki: Helsingin kaupunki. osoitteessa: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_10_30_Tilastoja_18_Vuori_Kaasila.pdf (luettu 11.11.2019)

Kuvalähteet

Kuva 1. Hörnstullsmarknad. osoitteessa: <https://www.hornstullsmarknad.se/>

Kuva 2 & 3. Siemer, Julia & Matthews-Hunter, Keir (2017) The spatial pattern of gentrification in Berlin. *Prairie Perspectives: Geographical Essays* 19: 49–57.

Kuva 4. Welters, Gordon (2017) New York Times. osoitteessa: <https://www.nytimes.com/2017/03/18/world/europe/berlin-rent-fight-against-gentrification.html>

Kuva 5. The Barcelona Lab for Urban environmental justice and sustainability. osoitteessa: www.bcnuej.org/wp-content/uploads/2018/06/Gentrify-this.jpg

Kuva 6. Helsingin kaupunki (2018b) Helsinki alueittain 2017. Helsingin kaupungin tietokeskus. osoitteessa: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_11_05_Hki_Alueittain_2017_Tikkanen.pdf

Kuva 7. Brander, Signe (1912) Helsingin kaupunginmuseo. osoitteessa: <https://www.helsinginkaupunginmuseo.fi/2016/12/13/kallio-yhdella-silmayksella/>

Kuva 8. Brander, Signe (1907) Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 9. Waris, Heikki (2016) Työläisyhteiskunnan syntyminen Pitkäsillan pohjoispuolelle. (3. painos) Helsinki: WSOY.

Kuva 10. Jussilainen, Julia (2019) Karhupuisto

Kuva 11. Arch daily. osoitteessa: <https://www.archdaily.com/550810/take-a-walk-on-the-high-line-with-iwan-baan>

Taulukot

Taulukko 1. muokattu alkuperäisestä: Hackworth, Jason & Smith, Neil. (2000) The changing state of gentrification. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*. 92. 464–477.

Taulukko 2. muokattu alkuperäisestä: Manninen, Richard (2008) Loft-asumisen edellytykset Helsingissä. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2008:1. Helsinki: Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto.

Taulukko 3. Kiinteistömaailma (2019) osoitteessa: <https://www.kiinteistomaailma.fi/asuntojen-hinnat/Helsinki/00530>

Taulukko 4. Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Taulukko 4. Julia Jussilainen (2019)